

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SLÆGTSFORSKEREN

MEDLEMSBLAD FOR DANSKE SLÆGTSFORSKERE · ÅRGANG 36 · NR. 3 · 2021

Udgives af foreningen Danske Slægtsforskere

www.slaegt.dk

Mail- og adresseændringer:

opdateres af medlemmerne via
slaegt.membersite.dk

Log ind og rediger din profil.

Første gang du logger på, skal du
bestille et password:

Tryk "Log ind" og derefter "Glem
password". Du modtager en mail med
et link til at sætte dit password.

Ind- og udmeldelse

Indmeldelse sker via:

slaegt.membersite.dk

Hvis du er medlem af Danske
Slægtsforskere, skal du logge ind for at
købe medlemskab af en lokalforening.

Udmeldelse:

Send en mail til ekspedition@slaegt.dk

Redaktionen:

Kathrine Tobiasen, ansvarshavende
redaktør

Korsagervej 13, 8940 Randers SV

Tlf. 41 28 65 30, kto@slaegt.dk

Redaktionsmedlemmer:

Michael Dupont, Peter Olesen og

Per Hundevad Andersen

Korrektur: Henning Beck og

Kirsten Sanders.

Redaktionen kan kontaktes via
hjemmesiden:

Kontakt > Medlemskab, Kontingent,

Adresseændring, Bladet m.v. >

Jeg har forslag, rettelser eller
andre kommentarer til bladet

Slægtsforskeren.

Layout, sats og tryk:

www.helmertryk.dk

Trykplag: 7.700 eksemplarer

Artikler i bladet afspejler ikke
nødvendigvis foreningens holdning.

Artikler uden forfatterangivelse kan
betragtes som foreningsstof.

Redaktionen påtager sig intet ansvar
for uopfordret indsendt materiale og
forbeholder sig ret til at redigere i
tilsendte artikler.

Eftertryk er tilladt efter aftale med
redaktionen. Det skal forsynes med
tydelig kildeangivelse, ligesom
redaktionen skal have tilsendt en kopi.

Bladet udkommer 4 gange årligt.

Næste deadline:

1. november 2021

1. februar 2022

Udkommer:

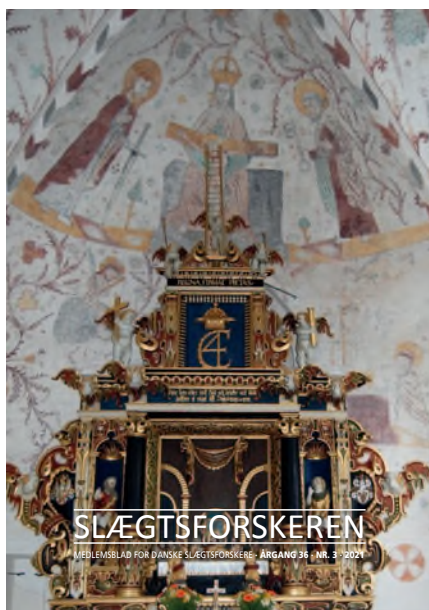
December 2021

Marts 2022

Bladet sendes gratis til medlemmer af
Danske Slægtsforskere.

Indhold nr. 3 – september 2021

3	Formandens klumme
4	Elvira Haakonsdatter og rejsen til "Lille Amerika"
9	Julie Heins – skoleholder og lærebogsforfatter
16	Hun overlevede 1800-tallet 2. del
25	En opvækst i en anstalt
26	På sporet af assessor Christian Simonsen og hans hustru
29	Tema: Præster
44	Anmeldelse af Rigsarkivets nye hjemmeside
46	Historien om en Kingo-gren
50	Bliv klogere på dine DNA-resultater
51	En lille bønnebog rejse
51	En lille bønnebog rejste
53	En sag om en lejemålsbøde
56	Skriv, så det fænger
58	Skolebørnene, der blev skrevet ud af historien
59	Gammelt danmarkskort fundet i Rusland
61	Krydsogtvær
62	Opdatering fra Slægtsforskerens Bibliotek
60	Generalforsamling 2021
64	Gotiske tekstprøver
65	Anmeldelse
72	Online kurser

Forsiden

Rigets præster har gennem århundrederne
tilbragt mange timer foran altene i deres
kirker. Nogle steder har de også kunnet
lade sig inspirere af fine og fantasifulde
kalkmalerier som ved eksemplet her, der er
fra Elmelunde Kirke på Møn. Læs mere om
præster og deres virke i dette nummers
tema, der handler om præster.

Fotograf: Kathrine Tobiasen

Formandens klumme

Fra formandens skrivebord

Vores dødsregister, <https://dodsregister.dk/default.aspx>, har været en stor succes, og derfor har vi fra Rigsarkivet fået overdraget et supplement, nemlig et register indeholdende ca. 50.000 personer, der er døde i perioden 1900-1920. Det skal bemærkes, at der ikke er tale om ALLE personer, der er døde i den angivne periode.

Registret er blevet til via Rigsarkivets indtastningsportal, hvor frivillige har indtastet dødsattester fra den angivne periode. Disse oplysninger er blevet samlet i et regneark, som så er blevet bearbejdet, så det passer ind i den datastruktur, som anvendes på vores dødsregister-hjemmeside.

Det er vores forventning, at Rigsarkivet løbende vil overdrage en kopi af nye indtastninger til os, således at vores hjemmeside med tiden vil komme til at omfatte alt, hvad der er indskannet og indtastet af dødsattester via Rigsarkivets indtastningsportal.

Vi forventer, at hjemmesiden er klar med disse første, supplerende dødsfald, når du sidder med dette blad i hånden. Det bliver altså muligt at søge på den afdødes navn, fødselsdato/-år, dødsdato/-år, og svarsiden vil indeholde et link direkte til den indskannede dødsattest.

Oplysningerne kan naturligvis også som hidtil søges frem via søg-i-samlingerne på Rigsarkivets hjemmeside.

Skriv til os

Til hvert nummer af Slægtsforskeren arbejder redaktionen på at samle en buket af gode og læseværdige artikler, store og små.

Men bladet skriver bestemt ikke sig selv! Derfor vil vi opfordre jer alle til at sætte jer til tasterne, hvis I har et eller andet, som kunne være til nytte eller inspiration for andre. Vi søger indlæg, der viser, hvordan vi gør slægtsforskningen bedre, finder de gode kilder og udnytter de mange muligheder indenfor IT og på nettet. Men en god slægthistorie med anvisning på, hvordan den blev gravet frem, eller en præsentation af en særlig kilde, tager vi også med glæde imod. Eller måske en beretning om, hvad en DNA-test har bragt med sig.

Vi er sikre på, at mange i vores store, brede medlemsskare ligger inde med spændende viden og nyttige faringer inden for slægtsforskningen. Dem skal vi dele med hinanden, så skriv endelig løs! Redaktionen hjælper gerne med den sproglige udformning, hvis det skulle være et problem.

Skriv artiklen i Word eller en anden tekstbehandler. Undlad gerne at formatere teksten – vores layouter sletter alligevel alle forsøg på opsætning af artiklerne og sætter dem op på sin måde. Tænk på billedstof og send evt. illustrationer som særskilte billedfiler i bedst mulig opløsning. Vær opmærksom på, at der ikke er ophavsretlige problemer med billederne; oplys om kilden. Det er fint at angive, hvor i artiklen billederne skal placeres. Det kan klares ved at vedhæfte et udkast som PDF, hvis I har gjort jer tanker om layoutet. Vi glæder os til at høre fra jer!

Kærlig hilsen Redaktionen

Elvira Haakonsdatter og rejsen til "Lille Amerika"

Af Anne-Marie Thomsen

Forfatter til bogen Spor,
som forløser

Tlf. 22 11 90 02

anntoms2013@gmail.com

For Elvira Haakonsdatter var det vel næppe en drøm, der gik i opfyldelse, da hun kom til "Lille Amerika" (Danmark) fra Sverige i 1897. Det var nærmest af nødvendighed – for at tjene til livets ophold. Men hun kom nok alligevel med håbet om et bedre liv end det, hun levede i Sverige. Måske blev det et bedre liv – men det blev ikke et nemt liv. Elvira måtte så grueligt meget igennem, før hun døde mæt af dage i 1971, næsten 100 år gammel.

Elvira var 20 år gammel og var blevet ansat som tjenestepige på Hakkemose Teglværk i Sengeløse Sogn, da hun kom til Danmark. Det fortæller opholdsbogen for Københavns Amt¹. Her skulle alle svenskere, der arbejdede i København og omegn registreres. Begge hendes forældre var døde på dette tidspunkt, og der var ikke meget arbejde at få for en fattig landarbejder i Sverige. I Danmark derimod manglede man arbejdskraft i landbruget. Så et stort antal svenske landarbejdere blev hentet til landet. For dem var lønnen i Danmark omtrent den dobbelte af, hvad de kunne tjene i deres hjemland. De, der var meget modige og som drømte stort, rejste til Amerika. Elvira's søster, Johanna, var søgt den vej. Men en dobbelt løn for det samme arbejde kunne også friste de knapt så modige. Det var ikke uden grund, at Danmark af mange svenske landarbejdere blev kaldt "Lille Amerika".

Elvira Haakonsdatter

Fortællingen om oldemor Elvira startede egentlig med familieoverleveringerne. Her bliver hun omtalt som svensk roepige på Lolland. Ingen af de kilder, jeg har fundet, omtaler dog Elvira som sådan. Ved brylluppet i Idestrup Kirke med sin første mand, oldefar Johan Ejby Johansen², bliver hun omtalt som tjenestepige på Kringleborg. I fol-

ketællingen 1901 er hun ansat som (ugift) kokkepige på Ålholm i Hunseby Sogn, mens hun i folketællingen 1906 bor i Stokkemærke Sogn – sammen med Johan og deres fælles datter – mormor Anna.

Ægteskabet med Johan bliver indgået i Idestrup Sogn i 1899. Vidnerne er arbejdsmand Christian Pedersen og slagter Niels Christian Pedersen, der begge bor i Monradgade i Nykøbing Falster. Ingen familiemedlemmer som vidner, som det ellers var skik? Meget mystisk, tænkte jeg. Men måske fandtes der var en plausibel forklaring, der bare var blevet tabt i tidens tåger. Eller måske skal forklaringen findes i Johans fortid. Hvor meget Elvira har vidst om oldefar Johans fortid før brylluppet, er svært at sige. Fakta er, at han havde levet et ret så broget liv for en mand så ung, før han mødte Elvira. Han afsonede en dom i Vridsløselille Fængsel 1894-97 og var lidt på kant med loven resten af sit liv, også efter giftemålet med Elvira. I 1901 bor parret i Nysted, men folketællingen 1901 fortæller, at han er fraværende fra husstanden. Jeg finder ham registreret som midlertidig opholdende sig i Nysted Arrest. (Nå ja, det kunne jo bare være i detentionen... og familiemedlemmer, der bryder loven i det små, findes vel i alle familier). Da jeg forsøger at finde lidt mere om ham i lægdsrullen³, dukker der imidlertid en ganske anden historie frem fra fortidens tåger.

Under bemærkninger i lægd 283, Femø, står anført, at han ved en højesteretsdom er blevet straffet med forbedrings- og tugthus i 3 år for voldtægt – 16 år gammel! I retsprotokollen får jeg at vide, at Højesteret ovenikøbet har skærpet dommen fra 2 til 3 år. Det har været meget graverende. Han blev i første omgang dømt i Fejø Ret 17. august 1894⁴. Justitsprotokollen for Fejø Ret for denne periode findes ikke på nettet endnu. Og da min forskning i denne historie foregik, medens Coronaen hærgede vores lille land, var jeg af gode grunde forhindret i at besøge Rigsarkivet. Men sådanne historier har det med at sætte sig, lidt lige som en god roman; det er så svært at vente med at læse slutningen. For mig, og andre, der har det på den måde, har Rigs-

1 Københavns Amt, Søndre Birk, opholdsbog, protokol 1890-1913

2 Kirkebog for Idestrup Sogn 1814 – 2002, side 217, nr. 14 – opslag 166 på Arkivalieronline

3 Lægdsrullen, lægd 283, 2 udskrivningskreds, Femø – opslag 331 på Arkivalieronline

4 Fejø Birk justitsprotokol 1883 31/8 – 1895 21/6, side 310 - 311

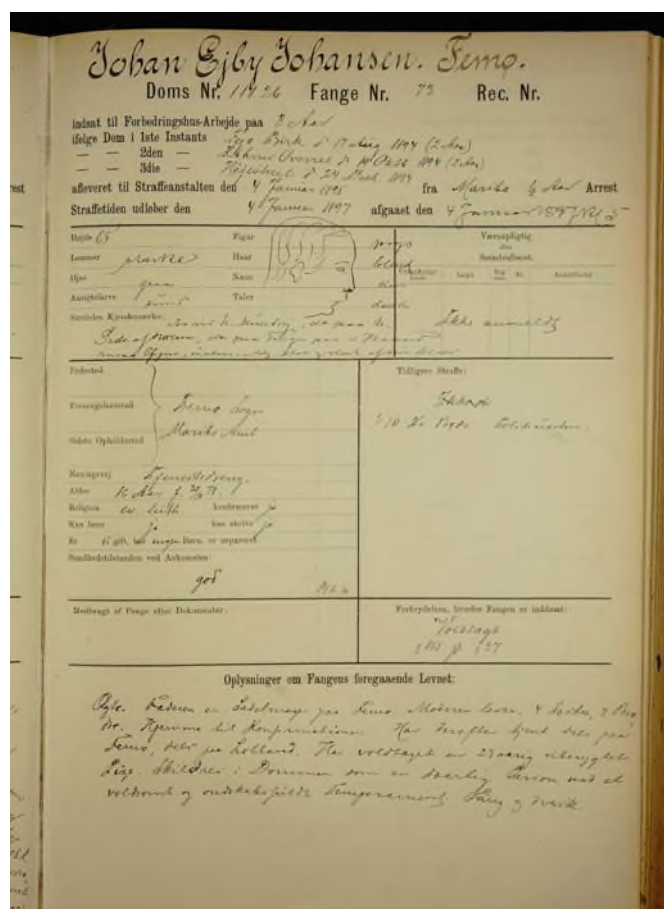
arkivet en service, hvor vi kan bestille en arkivar til at undersøge arkivalierne for os. Det er dyrt – så er det sagt – men når feriepengene ikke kunne blive brugt til ferie i de varme lande, så var de godt investeret i dette hobbyprojekt, tænkte jeg. Som sagt, så gjort. Snart lå fotokopier af justitsprotokollen fra Fejøl og indførslen om voldtægtsagen⁵ i min indbakke.

Det var en alvorlig forbrydelse. I sagen bliver fortalt, hvordan Johan Ejby Johansen opsøgte tjenestepigen Jenny Albertine Hansen på hendes madmoders mark, medens hun var ved at malke køerne. Han indledte en ifølge retsdokumentet "ligegyldig samtale" og fulgte hende tæt fra ko til ko. Da hun ville hælde mælken i en beholder, væltede han hende pludselig omkuld på græsmarken og forsøgte at voldtage hende. Hun kæmpede imod og skreg, og da han løftede hendes klæder, kneb hun benene sammen. Han truede hende herefter på livet, hvis ikke hun gjorde, som han sagde. Pigen blev ved med at kæmpe imod, Johan slog hende i ansigtet med en knytnæve og fuldbyrdede voldtægten... 15 år gammel var han på gerningstidspunktet. I retsprotokollen forklarede Johan, at han ikke havde til hensigt at gøre alvor af truslen om at slå pigen ihjel, det var kun hans hensigt at skræmme hende, fordi hun blev ved med at gøre modstand. Efter ugeringen forlod han Jenny, hvor hun lå, og gik tilbage til tjenestegården, fik lidt middagsmad og pakkede så sine ejendele i den hensigt at tage færgen til Bandholm. Johan nægtede sin skyld, da sognefogeden arresterede ham og konfronterede ham med pigens beskyldninger. Han tilstod dog ret hurtigt voldtægten, da politiet gik til ham under afhøringen efterfølgende. At han havde slået pigen, ville han ikke være ved.

Johan blev dømt og indsat til afsoning i Vridsløselille Statsfængsel – og stamprotokollen⁶ for fængslet ligger rent faktisk scannet ind på nettet.

I protokollen står der lidt om hver enkelt fange og deres særpræg – både fysisk og temperamentsmæssigt. Protokollen fortæller også lidt om, hvorfor hver enkelt fange afsoner. En eller flere af personalet i Vridsløselille har været meget kreative. Da billeder åbenbart endnu ikke var almindelige i Vridsløselille fængsels stamprotokol, er der tegnet en tegning af de fleste af fangerne med de særpræg og ar, de hver især måtte have. Således også af Johan Ejby Johansen. Om ham fortæller protokollen, at han har afsonet ½ år i Maribo Arrest, og at han har fået dommen for at voldtage

en 23 år gammel pige med uplettet ry. Det fremgår også, at han er: "ualmindelig stor og stærk af sin alder" og er tidligere straffet med bøde for politiuorden. I dommen fra Fejøl skildres han som en dårlig person med et voldsomt og ondskabsfuldt temperament. Han har dog ingen sager om vold mod betjente eller medfanger, medens han sidder i fængsel. Heller ikke andre overtrædelser, der kunne være opført i fængslets interne strafprotokol. Det vækker da faktisk lidt til eftertanke, når vi ser, hvordan han ellers er beskrevet. Så måske har han ændret sig til det bedre i løbet af de 3 år i Vridsløselille.

Siden fra Vridsløselille Fængselsprotokol, hvor Johan Ejby Johansen er indført.

Der kom en lille krølle mere på historien, da jeg søgte på Johans navn på Mediestream – Det kongelige Biblioteks samling af aviser og andre medier online. Forbrydelsen beskrives ikke. Men Johans flugt fra Maribo Arrest lige efter dommen er beskrevet i flere af datidens aviser. Han var på gårdtur og så altså sit snit til at hoppe over hegnet og flygte. Friheden varede et par dage, inden blev han fanget hos en bror i Bandholm.

Johan afsonede sin dom og blev løsladt 4. januar 1897. Elvira kommer til Danmark den 11. februar 1897. Hakkemose

5 Fejøl Birk politiprotokol 1891 16/7 – 1895 22/2, side 303 - 311

6 Vridsløselille Statsfængsel, protokol over fællesfanger 25/1 1892 – 30/6 1922, fangenummer 73

Teglværk og Vridsløselille ligger i samme sogn – ikke utænkeligt, at Johan er blevet sat i arbejde på teglværket efter sin løsladelse. Så måske har de mødt hinanden der. Det næste spor, jeg har kunnet finde efter dem, er ca. 2 år senere, i 1899 ved deres bryllup.

Elvira og Johan får en meget omskiftelig tilværelse. Som landarbejdere må de flytte efter, hvor der er arbejde at få. Og derfor har de været meget svære at følge de første år af ægteskabet. Tilsyneladende får de ingen børn før i 1905, da min mormor bliver født. Men jordemoderens protokol fra Stokkemarke Sogn fra mormors fødsel⁷, som også ligger på nettet, fortæller, at Elvira har født en gang før. Det har været helt umuligt at finde dette barn, så måske har Elvira fået det, før hun kom til Danmark. Ikke at dette barn har været en hemmelighed, slet ikke. Overleveringerne i familien vil vide, at det var en dreng, og at han døde som spæd.

Elvira og Johan køber et lille hus i Kældernæs. Oversigt over matrikler under Knuthenborg Gods, Stokkemarke Sogn, fortæller, at de i 1903 bosætter sig på matr.nr. 13c i Kældernæs. På matriklen ligger der et nedlagt hus, adressen er Skovvej 8 – og det står anført, at det kun er Johan og Elvira, der bor på matriklen, da de flytter dertil (altså er ingen lille dreng født til familien på dette tidspunkt). Johan har tilsyneladende slået sig til ro. Han er arbejdsmand, og Elvira er hjemmegående husmor. Mormor Anna bliver født i 1904. Tilsyneladende har familien nu slået sig ned i Stokkemarke Sogn og lever som de fleste familier, men fattige er de, selv efter den tids standarder.

I 1906 viser skæbnen sig fra sin mest tragiske side. Oldefar, Johan Ejby Johansens, liv bliver hektisk og kort. Han dør på en landevej mellem Sørup Tørvemose og Østofte på Lolland-Falster, skudt – 28 år gammel.

Det var igen kilder i familien, der bragte mig på sporet af den tragiske hændelse. Historierne, der blev fortalt, gik kort og godt på, at han var blevet skudt. Ingen yderligere forklaringer. Det første sted man som slægtsforsker og familiehistoriker leder, er selvfølgelig i kirkebogen under døde mandkøn⁸. Her var der bid i første forsøg. Den 15. november 1906 er oldefars tragiske død indført i kirkebogen. Præsten har været så venlig også at tilføje et par bonusoplysninger: *”dræbt ved Vaadeskudsulykke i Nærheden af Skeltofte ved Pederstrup under Krybskytteri”*. Så oldefar be-

vægede sig stadig på den forkerte side af loven, kan vi konkludere.

Oplysningerne fra kilderne i familien var blevet bekræftet – så langt, så godt!

Men jeg er ikke familiehistoriker for ingenting, og samtidig har jeg fået et medfødt ”handicap”, et forfærdeligt nysgerigt gen, der altid får mig til at finde graveskovlen frem, når jeg støder på en så usædvanlig historie. Detaljer vil jeg have – så mange som muligt – og det fandt jeg så sandelig. Flere end måske godt var.

Dødsattester fra hele landet var fornyligt blevet lagt på nettet, da jeg fandt denne historie. Så der startede jeg min søgen efter detaljer. Efter nogen tids bladren igennem de mange skæbner og gys, der gemmer sig i denne bestemte form for kildemateriale, fandt jeg omsider oldefars dødsattest⁹. I den udfoldede ulykkens konsekvenser sig i en nøgtern og meget grumme beskrivelse, som kun en læge, der er vant til den slags, kan beskrive et lig og dødens ansigt. Overskriften på dødsattesten er: *”Dødsattest ved selvmord og anden ved ulykkelige hændelser indtruffen pludselig død”*

Og så fortsætter det: *”Johan Ejby Johansen, 28 Aar, gift, Arbejder, Bopæl i Sørup Tørvemose, død den 15. November 1906 mellem 5 og 6 form (formentlig). Findestedet angives at være i Nærheden af Skjeltofte ved Pederstrup.*

Ligets leje og forhold til dets nærmeste omgivelser, samt de øvrige omstændigheder, der kunne have betydning for bedømmelsen af dødsårsagen: Liget er bragt til hans Hjem og ligger i en Seng i Storstuen. Hans Trøje er foran gennemvædet af Blod, ikke særligt vigtigt.

Paa liget viser der sig, lidt til venstre for Midtlinjen, lige under Ribbenscurvaturen en cirkelrund Perforationsaabning med glat Rand paa ca. 4 centimeter. Huden omkring er glat uden Læsioner. Ud gennem Perforationsaabningen er trængt en del af Mavesæk og Tyktarm, og fuldstændig løsrevet ligger en del af Leveren. Ingen anden Tegn paa Blod.

Et Projektil er trængt ind i Underlivet og har, ved at lædere Organerne her, fremkaldt en indre Blødning”

Måske alligevel lidt vel rigeligt med detaljer, selv for en garvet slægtsforsker. Jeg kan ikke lade være med at tænke på, at denne beskrivelse også er sådan, som oldemor Elvira har set oldefar, da de bragte ham hjem til hende. Sikke en tragedie.

Her kunne jeg måske godt have lagt denne sørgelige histo-

7 Maribo lægedistrikt, fødselsprotokol (1862-1923)/Stokkemarke distrikts jordemoder 1901 8 15-1908 2 28

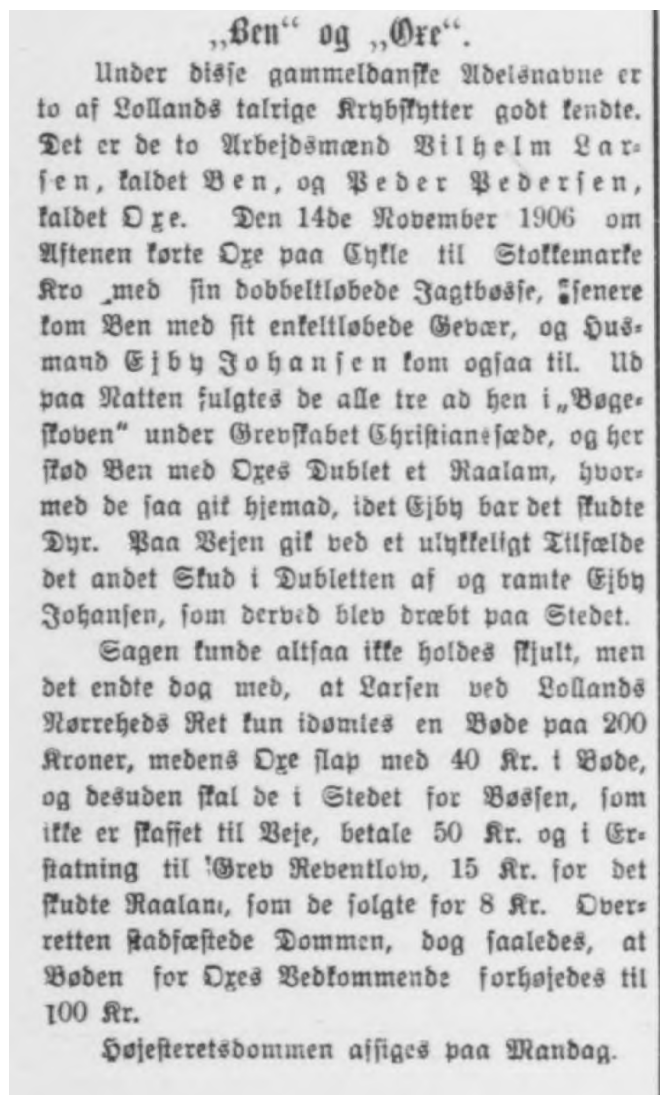
8 Kirkebogen for Østofte Sogn, kontraminiesterielbogen 1814 – 2003, døde mandekøn, side 213, nr 7

9 Dødsattester 1906 > Arkivalieronline, Øerne, Lolland Falster Land 1906, Medikolegale Land, opslag 239

rie bag mig – det gjorde jeg faktisk også. Ja, altså lige indtil en dag, hvor der var blevet åbnet for, at vi almindelige mennesker kunne tilgå Det kongelige Biblioteks samling af aviser og andre medier (Mediestream). Jeg sad en dag og surfede lidt formålsløst rundt – og fordi jeg ikke kunne komme i tanke om andre navne lige på stående fod, tastede jeg oldefars navn i søgefeltet: Johan Ejby Johansen.

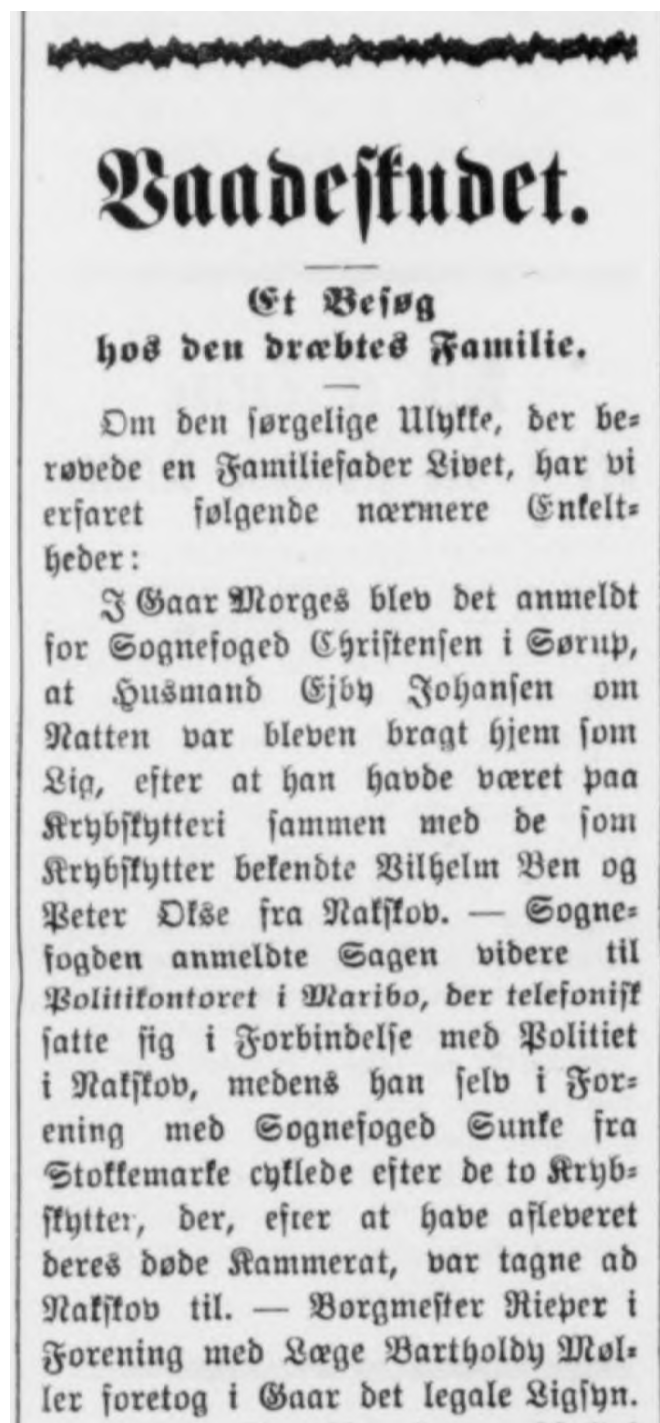
kroen, og der har siddet og drukket sammen med nogle kammesjucker. De var blevet enige om at tage en tur på jagt i et område, hvor ingen af dem havde noget at gøre med et gevær. De fik skudt et hjortedyr af en slags. På vejen hjem gik de langs landevejen, oldefar bagved, bærende på dyret, og kammesjuckerne foran, den ene bærende på et gevær. Han var blevet træt af at have det i favnen og havde

Aarhus Amtstidende var blandt de mange aviser, der skrev om vådeskudulykken og den efterfølgende retssag. Her et klip fra 14. december 1907.

Op kom adskillige hits. Journalister over hele landet havde svælget i denne ulykke. En enkelt bragte et langt interview med enken Elvira – kun få dage efter dødsfaldet. Og således kunne jeg få mange detaljer, detaljer, som journalisten sikkert har fået fra politirapporten og måske – temmelig sikkert – også har digtet en smule på. Men et gran af sandhed er der nu nok alligevel i beskrivelsen.

Historien er, i sin grumme enkelthed, at Johan var gået til

Indledningen til artiklen i Lolland-Falster Social-Demokrat 16. november, hvor journalisten også er på besøg hos Elvira.

lagt det på skulderen, så det pegede bagud. Og så var det

altså gået af – og oldefar blev ramt i maven. Nogle af aviserne fortæller, at mændene var kommet op at skændes, men at der dog alligevel var tale om en ulykke. Kammesjukkerne afleverede deres døde kammerat, oldefar, hjemme hos den intetanende Elvira. Derefter skyndte de sig at sælge dyret for 6 kroner og at gøre sig usynlige for lovens lange arm. De blev fanget nogle dage senere og dømt for udåden.

Et lille uddrag af artiklen "Vaadeskudet" i Lolland-Falster Social-Demokrat den 16. november 1906 tager os med tilbage til tiden efter ulykken:

"Også hos den dræbtes enke aflagde vi et Besøg. Der var Sorg i det lille Hjem, en Sorg saa fortvivlende, at den ikke kan beskrives. Næsten som en Afsindig raabte hun sine Klager ud.....Han gik jo fra mig sund og frisk i gaar Formiddag, gentog hun Gang paa Gang, og nu, nu, og knugede Hænderne mod det i Graad fortrukne Ansigt."

Artiklen slutter: ... og hun tilføjede, at selvom hendes Mand havde været henfalden til Jagt, saa tog han aldrig ud, uden Andre lokkede ham dertil."

Det er næsten, som om vi er førstehandsvidner til tragedien og til oldemors fortvivlelse. Hun levede mange årtier efter. Og hun har sikkert båret oplevelsen med sig i det stille lige indtil sin død i 1971. Ægteskabet med Johan blev det første af fire, men ingen af ægteskaberne varede livet ud. Efter oldefars død startede Elvira igen en omtumlet tilværelse. Helt nøjagtigt hvor omtumlet ser vi en flig af i sangen til mormor Annas 50-års fødselsdag, som jeg fandt i gemmerne i mormors dødsbo. Af den fremgår det, at hun gik i mange forskellige skoler i sin barndom, og at hun måtte spise i stalden på gården Nøjsomhed for overhovedet at få noget at spise.

Historien om Elvira Haakonsdatter kunne være meget længere. Det bliver den måske også på et senere tidspunkt. Der er mange flere fortællinger i hendes lange liv, der fortjener at komme for dagens lys – om at leve "på polsk" i en tid,

Elvira med sit barnebarn, forfatterens mor

hvor moralens vogtere havde kronede dage, om pandemien, der hærgede verden, og Elviras liv i 1918 og om at være indvandrer og ildeset – selvom hun var svensk og fra samme verdensdel.

Og så er der jo også historien om Jenny Albertine Hansen, voldtægtsofferet. Hendes skæbne er også blevet en del af vores families fortælling. Jo, for hvis hun fik et barn som følge af voldtægten – og det har jeg god grund til at tro, at hun gjorde – så har mormor jo en halvsøskende et eller andet sted. Min familie og slægt, som sikkert de fleste andre familier og slægter, rummer alle elementerne til en god bestseller roman – hvis vi bare graver dybt nok ...

Modtager du foreningens nyhedsbrev?

Danske Slægtsforskere udsender et nyhedsbrev på e-mail 1-2 gange om måneden.

Hvis du ikke allerede modtager dette, kan du tilmelde dig ved at klikke på boksen *Nyhedsbrev* nederst på hjemmesiden www.slaegt.dk.

Julie Heins – skoleholder og lærebogsforfatter

Af Arne Bjørn Jørgensen
Kirsebærlunden 26
3460 Birkerød
kirse26@gmail.com

Medio januar 2021 blev jeg ringet op af Ole Jeppesen, som har firmaet Historiesnedkeriet; han havde et par gange holdt foredrag om skoleholderen og lærebogsforfatteren Julie Heins. Ole tog kontakt, fordi han havde fundet en slægtsforbindelse til min svigerdatter, Amalie Galbo-Jørgensen, og han søgte derfor yderligere oplysninger hos mig. Vi fandt nu i fællesskab en lang række nye oplysninger om denne spændende person, og jeg kontaktede flere efterkommere af hendes mor, som dog ikke kendte hende, men de var alle meget interesserede i historien om hende.

Alt dette er der kommet den følgende historie ud af om en usædvanlig og dygtig kvinde. Hun var grundtvigianer og med markante holdninger til køn og pædagogik.

Julie Heins. Fra en omtale i *Husmoderen* år 1898. Fotograf ukendt.

Julie Heins er min svigerdatter Amalies 3 x tipoldemors barn af et ungdomsforhold. Ifølge kirkebogens optegnelse ved fødslen blev Svend Norberg udlagt som far til hende.

Fødsel

Vi skruer tiden tilbage til 1822 og stedet til Odense, hvor den unge, ugifte pige, Inger Kirstine Nielsdatter, havde en affære med en mand, og kort efter nytår i år 1822 kunne det konstateres, at den kun 15½ årige pige var blevet gravid. Den 28. september nedkom Inger med en fin, lille pige, som ved en hjemmedåb allerede den 30. september fik navnet Hansine Julie, og konditor Svend Norberg fra Næstved blev udlagt som barnefader.

Det var først den 23. juli året efter, at dåben blev bekræftet i Sankt Knuds Kirke i Odense, og samtidig blev den indført i kirkebogen.

Svend Nordberg var født i 1781 i Næstved. Han blev benævnt konditor i 1822, men senere blev han billardholder i Næstved. Han blev den 5. december 1824 i Sankt Mortens Kirke i Næstved gift med Erica Lund (født i år 1800), og de fik sammen 4 børn. De blev skilt, og han døde den 16. marts 1836 i Næstved.

Inger Kirstine var alt for ung til at tage sig af sit barn, så Julie blev sat i pleje hos Ingers storesøster, Maria Elisabeth Nielsdatter, der var født i 1791, og hendes mand, hører Ole Christensen, født 1788.

20 år gammel blev den lille piges mor, Inger Kirstine, den 11. maj 1827 i Sankt Peders Kirke i Næstved gift med den 10 år ældre Hans Christian Egholdt, der var kvartermester på Grønnegades Kaserne i Næstved. Vidner ved vielsen var kammerjunker V. Oldenburg og spækhøker Ole Christensen (søsterens mand), begge af Næstved.

Inger og Hans fik sammen tre børn; den yngste af dem blev født den 2. februar 1832 i Næstved og fik det flotte navn Frederikke Hanibaldine Levetzau Egholdt. Hun er min svigerdatter Amalies 2 x tipoldemor. Hun blev i øvrigt lærerinde ligesom sin halvsøster Julie, der er hovedperson i denne fortælling.

Hans Christian Egholdts mor, Amalies 4 x tipoldemor, hed Cathrine Dorthea Egholdt. Hun holdt også pigeskole. Det var omkring år 1800 i Sankt Annæ Øster Kvarter i København, og fire unge piger i alderen 6-12 år boede hos hende og var på kost.

Julies barndom

Som nævnt voksede Julie fra ganske spæd op i Næstved, hvor hun i øvrigt i hele sin barndom bar navnet Hansine Julie Christensen, idet hun brugte plejefarens efternavn.

Julies plejeforældre, mosteren Maria Elisabeth Nielsen og

hendes onkel Ole Christensen, havde taget hende til sig som deres eget barn. Ikke mindst mosteren fik stor betydning for hendes åndelige udvikling og stærke religiøse prægning. Ole Christensen var høker, og han havde tjent sig op til at være en formuende mand ved også at have en beværtningsvirksomhed, så der var råd til, at Julie en tid kom til at gå på en af Næstveds velrenommerede skoler.

I 1834 boede Ole Christensen med sin familie på Kindhestegade 132 i Næstved. Ud over Julie havde familien yderligere tre plejedøtre, tre unge tjenestepiger, en tjenestekarl og en soldat boende i deres store hus. Gaden ligger i det centrale Næstved og tæt på den store Grønnegades Kaserne.

Omkring 1835 solgte Ole Christensen sit gæstgiveri i Næstved og købte gården Luderupgård 7 km. Uden for byen i Luderup ved Rislev. Her blev Julies undervisning nu varetaget af en privatlærerinde, og her var det småt med lærdommen. Hun ville godt have haft en mere solid og alsidig uddannelse, men det kunne ikke lade sig gøre, som forholdene var, og der var langt til København.

Konfirmation i 1836

Julie blev konfirmeret i den nærmeste landsbykirke, den smukke Rislev Kirke. Ved konfirmationen blev hun igen kaldt ved sit dåbsnavn, nemlig Hansine Julie Norberg. På den tid fik man to karakterer, når man blev konfirmeret, nemlig en for kundskaber og en for opførsel, og Julie fik topkarakteren Udmærket Godt for kundskaber og den næstbedste karakter Meget God for opførsel; der var ingen tvivl om, at hun var velbegavet.

Ved folketællingen i 1840 boede Marie Nielsen og Ole Christensen stadig på Luderupgård. Julie blev igen kaldt Julie Christensen og var eneste plejebarn. Der var hele seks tjenestefolk foruden en enke med en voksen datter.

Ægteskab og børn

Julie fyldte 18 år i 1840, og den 12. april 1841 blev hun forlovet med tandlæge Frederik Wilhelm Guldbrand Heins. Han var født i København i 1817 og kom til Næstved i januar 1841. Det unge par blev efterfølgende gift den 11. juni 1841 i den store Sankt Peders Kirke i Næstved. Brudgommen var 23 5/6 år ved brylluppet og bruden kun 18½ år. Plejefaderen Ole Christensen og muremester Petersen, begge af Næstved, var vidner ved brylluppet.

Ved ægteskabet fik Julie det navn, som hun siden blev kendt under, nemlig Julie Heins.

Ægtemanden, Frederik Wilhelm Guldbrand Heins, virkede som tandlæge med speciale i kunstige tænder, udtrækning og plomberinger mange steder rundt i landet, idet han annoncerede, at han ville ankomme til byen og være der i nogle dage på et angivet sted. Så kunne folk på forhånd booke tid.

I 1840'erne gjorde han flere meget bemærkelsesværdige opfindelser, bl.a. opfandt han en mere effektiv plov til landmændene.

Julie må stort set være blevet gravid på bryllupsnatten, for den 26. marts 1843 fik parret i Næstved deres første barn, som døbttes Carl Charles Mariano Heins. Den 21. januar 1844 fik de barn nr. 2; han blev døbt August Otto Wilhelm Heins i Sankt Peders Kirke i Næstved, men døde allerede den 25. maj af krampe. Det var almindeligt, at små børn døde af krampe på det tidspunkt, og senere blev vaccination mod stivkrampe obligatorisk.

Det unge par flyttede i 1844 til Nørregade 493 og 494 i Odense, hvor Frederik arbejdede som tandlæge. Ved Folketællingen i 1845 så den lille families husstand således ud: Frederik Heins og hans kone Hansine, samt deres barn, Carl Heins, på 3 år og en ugift tjenestepige. Nu kaldtes Julie blot Hansine.

Året efter fik Julie og Frederik en lille datter, som de døbtte Marie Elisabeth Olivia Heins. Hun blev født den 19. november 1846 i Odense.

I 1850 boede de fortsat i Nørregade 493-494 med børnene Carl på 8 år og Marie på 3 år. Desuden havde de en husjomfru, Cathinka, som var Frederiks yngre søster. Ved folketællingen 1850 havde vores hovedperson opgivet sit navn som Julie Hansigne *Egholdt* og ikke Heins som resten af familien! Hvorfor mon det?

Skilsmisse og dygtiggørelse

Den lille familie Heins gik i opløsning, da Frederik Heins omkring 1850 forlod hjemmet. Han efterlod Julie med to små børn, som hun nu måtte forsørge. Hun indså, at hun måtte dygtiggøre sig, hvis hun skulle realisere sin barndomsdrøm om at lære andre at læse ifølge et interview, hun gav til Husmoderens Blad i 1898.

Inden vi går videre med Julie Heins historie, skal vi lige kort følge, hvordan det gik hendes mand Frederik.

I Aarhus Stiftstidende 1851 står:

"Under Navn af Tandlæge, stundom kalder han sig Banda-

gist, berejser en Guldsmedesvend Heins fra Fyn i denne Tid adskillige af Jyllands Købstæder. Han er imidlertid slet ikke Læge og altsaa heller ikke Tandlæge, hvilket ses af "Bibliotek For læger 1849" side 47, hvor han findes anført mulcteret til Nakskov Bys Fattigkasse for at have befattet sig med Tandudtrækning."

Mulctere betyder idømt, pålagt en bøde; han blev idømt en bøde, som gik til Nakskov Bys fattigkasse, fordi han ikke var uddannet tandlæge.

I Lolland-Falster Stiftstidende 1854 kunne man læse følgende:

"Hr. Heins staar ikke i anden Forbindelse med Kolding, end enhver anden By i Danmark, for saa vidt som han nemlig kommer tre Gange om Aaret for at trække Tænder ud paa Folk, eller for at plumbere Tænder. Det kunde i det hele taget være ret interessant at faa at vide af hr. Heins, hvorledes det hænger sammen med hans Fortjenester af Fiskeyngelen; thi her er man almindeligt af den Mening, at Medaljen Illis quorum meruere labores (for den, som med sit Arbejde har fortjent den) paa hans bryst er en skarp Satire, og at den gamle Sandhed: "Den ene Arbejdet, den anden Lønnen", kan finde en prægtig Anvendelse på det her foreliggende Tilfælde."

Videre i artiklen står:

"at den svenske Regering ifølge Aftonbladet har hædret Tandlæge Heins med en Guldmedalje, fordi han har tilbudt i Sverige 500 Eksemplarer af en Bog om Fiskeyngelens Formering hvilken Bog han selv har forfattet". Denne hele Beretning er en Del mystisk og trænger til Berigtigelser. Hr. Heins har ingenlunde forfattet den omtalte Afhandling; den er oversat efter en fransk Original. Hr. Heins kaldes fremdeles Formand for Fiskeridirektionen i Kolding; det er os aldeles ubevist, at der bestaar nogen Fiskeridirektion, og endnu mindre er det os bekendt, at man her kunne være tilbøjelig til at betro hr. Heins et Tillidsarbejde."

Det var vist meget godt for Julie, at hun slap af med sin mand!

Frederiks søster Cathinka havde kontakter i København, og hun knyttede en forbindelse mellem Julie og den kendte skoleholder, Natalie Zahle, som Julie besøgte i sommeren 1855, og hvor hun deltog i arbejdet med hendes børneskole.

"Fru Julie Heins Skole" 1855

Efter sit besøg hos Natalie Zahle i København og med hen-

des råd og vejledninger vovede Julie Heins springet og åbnede den 6. oktober 1855 "Fru Julie Heins Skole". Den startede med 12 unge piger som elever, hvoraf den ene var hendes datter, Marie. De øvrige piger var fra hendes venne- og bekendtskabskreds. Hendes mål med skolen var at hjælpe børnene frem med en mere menneskelig undervisningsmåde, end den skolerne hidtil havde anvendt, og hun optog undertiden også små drenge. Meget tyder på, at skolen hurtigt fik et godt ry, og Julie fik ikke mindst sine elever fra nogle af byens velstillede hjem.

Ved folketællingen i 1860 var Julie blevet skoleholder, og hun boede alene i baghuset i Overgade 16 i Odense, hvor undervisningen også foregik, og hvor der var indrettet skolestuer og beboelse.

Baggården i Overgade 16, hvor Julie Heins havde sin skole.

Foto: Ole Jeppesen, Historiesnedkeriet, 2019

Hendes mor, Inger Kirstine Nielsen, var i 1860 husholderske på Store og Lille Mølle i Åderup hos enkemand Johannes Heinrich Dorches, og hendes halvsøster, Frederikke Egholdt, boede i Hunderup og var gift med Jørgen Andersen Holm, der var lærer på Hunderup Skole (det er den gamle Rytter-skole, hvor den kendte håndboldspiller og organisationsmand Morten Stig Christensen bor i dag). I 1863 stod Julie fadder til søsteren Frederikes søn, Jens David Andersen Holms, dåb i Vor Frue Kirke i Odense.

Hanebogen udkommer første gang

Julies læseundervisning passede ikke til de eksisterende lærebøger, og fra 1865 begyndte hun derfor at udarbejde sine egne læsebøger. Først udgav hun en læsebog med billeder for småbørn, dernæst en for de lidt større og til sidst et helt sammenhængende læsebogssystem i seks bind. Heraf blev første bind, Hanebogen, en ABC med billeder efter skrive-læsemetoden, særligt udbredt. Den blev uhyre populær og kom i hele 23 oplag frem til 1932. Bogen blev undervejs revideret, så den blev tilpasset tidernes udvikling og stavemåder.

Forsiden til Hanebogen

På de første sider i Hanebogen er der udelukkende 1-stavelsesord og humor og leg med lydene! Længere henne i bogen kommer 2-stavelses- og 3-stavelsesord og til sidst hele historier. Det er faktisk meget simpelt og genialt, og hendes system har jo i den grad fremmet lysten til at lege med sproget og med lyde. Det kunne være interessant at høre, hvad nutidens sprogpædagoger mener om hendes system! Bogen var desuden gennemillustreret med fine tegninger af Vilhelm Kuhn.

Henning Frederik Feilberg ansættes i 1867

Snart viste der sig behov for at fortsætte skolegangen efter konfirmationen, og da teologen Henning Frederik Feilberg fra 1867 var blevet tilknyttet som lærer, tog Julie også en slags efterskolevirksomhed for såkaldt voksne piger (dvs.

konfirmerede piger over 14 år) på programmet. Denne gren af skolen fik fra midten af 1870'erne en årlig støtte på 900 kr. fra den ministerielle højskolebevilling. Hun udvidede også undervisningen med en kursus for privatlærerinder. Ved folketællingen i 1870 var Julie skolebestyrerinde og boede stadig i Overgade 16. Hun var fraskilt og havde ingen partner. I den store lejlighed i Overgade 16 havde hun hele fire unge elever boende på kost, og desuden var en ældre husjomfru ansat til at tage sig af huset, rengøringen og madlavningen.

Julie annoncerede efter nye elever i Fyns Stiftstidende i 1871. Hun søgte både helt unge piger, som for 250 Rd. kunne bo hos hende og få både opdragelse og undervisning, samt såkaldt voksne piger, dvs. konfirmerede piger op til omkring 16 årsalderen. I Aarhus Amtstidende kunne man i 1874 læse, at folketingsmanden og læreren Berntsen anbefalede Julies lærebøger. Det var en rigtig god reklame for hende.

Fru Johanne Meyer fortæller i sine erindringer om Christen Kold og Julie Heins i Herning Folkeblad 1883: *"Mit Blod sank betydeligt, da jeg saa den lille Mand i den graa Vadmelsfrakke ligefrem belejret af Spørgere eller rettere Talere. Det var fru Heins, Skoleforstanderinde i Odense; hun havde en høj Stjerne hos Kold, hun var aandrig og talende. Mange havde Ordet. Der ville vist ikke blive nogen Plads for mig, unge ubetydelige Menneske."*

Christen Kolds datter, Kirsten Kold, udtalte til Næstved Tidende i 1900:

"Alt, hvad der med rette kan kaldes aparte ved Kolds Klædedragt, fremkom efter min Overbevisning ved hans svage Legeme, som ikke kunne taale Tryk og daarligt bære det Tøj, som han havde paa; og kun lidet tænkte vi paa, at det at gøre det lettere og bekvemmere for ham, kunde volde en endeløs Talen og Skriven derom. Om Kolds Ordenssans tror jeg for øvrigt, at Fru Julie Heins kunde og vist ogsaa vilde fortælle, om det ønskedes."

Indtægt og skattebetaling

Julie tjente nu så meget, at hun som alle andre skatteborgere skulle betale skat. I 1875 tjente hun 1.500 kr., og hun skulle betale 26 kr. i skat. I 1876 steg indtægten til 1.800 kr. og skatten til 34 kr., og i 1879 var indtægten nået op på 2.200 kr., mens skatten steg til 45 kr. Dertil kom en kirkeskat på 4 kr. Skatten er jo til at overse, når vi sammenligner med år 2021!

En almindelig timeløn for en faglært arbejder var dengang på 27 øre, hvilket svarer til en årsløn på omkring 800 kr., så

Julies årsindtægt var mere det dobbelte af en almindelig arbejders løn.

Bidrag til Dalum Højskole

Da den store højskolemand Christen Kold døde i 1870, blev der samlet ind til oprettelse af Dalum Højskole. Det var "Christen Kolds Vennekreds", som stod for indsamlingen, og de dokumenterede, hvem der gav hvad, samt sørgede for en omtale af de mest kendte af bidragsyderne. Heriblandt var Julie Heins naturligvis. Hun gav 5 Rdl.

På fynhistorie.dk kan man læse følgende i forbindelse med købet af Dalum Højskole efter Christen Kolds død: *"I 1867 knyttedes der en Højskoleafdeling for Piger til Fru Julie Heins private Skole. Den meget livlige Skolebestyrerinde Julie Hein hørte til de bærende i den grundtvigske Kreds omkring Ludvig Helvegs Menighed i Hospitalskirken i Odense."*

Skoleudvidelse

I 1878 udvidede Julie Heins skolen, der fortsat lå i Overgade 16, med en betydelig tilbygning. Ved indvielsen af tilbygningen den 4. oktober 1878 holdt hendes svigersøn, Rasmus Fenger, en tale:

"For Fru Heins staar Skolen som en levende Organisme, der ikke kan blive stillestaaende, men maa igennem en Udvikling. ... Det har jo vist sig, at skønt det aldrig var nogen Hemmelighed, hvilken Retning med Hensyn til vort Skolevæsens Udvikling Fru Heins tilhørte, saa har der dog kunnet rummes Lærere og Lærerinder, der ikke i alle Stykker helt tilhørte Forstanderindens Retning, naar de medbragte alvorlig Interesse for deres Fag og Kærlighed til de smaa. Forstanderinden vil bestræbe sig for at stille enhver ærlig og trofast Medarbejder saa frit som muligt, for at de kan arbejde med Glæde. Det er hendes tillidsfulde Haab at samarbejde efter den gamle Grundsætning:

Enighed i alt det Væsentlige,

Frihed i det Uvæsentlige,

Kærlighed i Alt.

Dette Væsentlige er den fælles Kærlighed til de smaa, og Troen paa kærlig Gud og Fader i Himlen."

En af hendes lærere i denne periode var Marie Jørgensen (1846-1920). Hun blev uddannet ved Nathalie Zahles seminarium, og hun underviste i nogle år på Julie Heins' skole. I 1879 startede hun sin egen skole i Overgade 61 i Odense, og skolen flyttede siden til Albanigade 15, hvor der også blev indrettet kostskole. Så fru Heins' idéer om undervisning spredte sig som ringe i vandet!

I 1880 var Julie blevet 57 år, stadig bosat i Overgade 16 og i fuld vigør. Hun havde en husjomfru og en tjenestepige til alt det praktiske, og dertil havde hun seks unge piger og kvinder i alderen fra 12 til 26 som pensionærer; de kom fra mange steder i Danmark. Hun pointerer nu, at hun blev født med efternavnet Egholdt, hvilket hun faktisk ikke var!

Samme år havde hun følgende reklame i Nationaltidende: *"Kundskabsvæsen, Litteratur. Julie Heins Skole for voksne Piger. Undervisning gives fra 1. September til 1. Juni. Eleverne – særlig de, der ønsker bolig paa Skolen – bedes indmelde sig saa tidligt som muligt. Trykte Meddelelser udleveres, og nærmere Underretning meddeles af fru Julie Heins, Odense."*

Julies skole fik fortsat et betragteligt tilskud på 900 kr. årligt fra Indenrigsministeriet.

Hun var også aktiv i det lokale kulturliv. I 1881 arrangerede hun således et kulturhistorisk foredrag ved pastor Helms, som fortalte de fremmødte om den italienske maler Michelangelo, berømt for udsmykningen af Det Sixtinske Kapel i Peterskirken i Rom. Det kostede kun 25 øre at overvære foredraget.

Uddannelse af lærerinder

I 1880 blev et kursus til forberedelse til almuelærerindeeksamen knyttet til hendes skole. Cand.phil. Adda Hilden skriver herom: *"Det, der senere blev til Odense Seminarium, blev i al stilfærdighed til som en overbygning til Julie Heins pigeskole"*.

De første to lærerinder blev dimitteret herfra i 1882, efter at de havde aflagt prøve i København. Begge de to indstillede eksaminander bestod med bedømmelsen *"Meget duelig"*.

De to kommende lærerinder fik følgende eksamensopgaver:

"Skolelærerinde – Examen 1882

1 Religion: Betydning af Christi Himmelfart for ham selv og for os?

2 Udarbejdelse i Modersmaalet: Hvilke Pligter har man som Vært og hvilke som Gæst?

3 Hvorvidt kan det forsvares, naar der lægges mere Vægt på Musikundervisning ved Pige børns Opdragelse end ved Drenges?

4 Kateketisk Disposition: Lignelsen om de ti Jomfruer (Matth. 25)

5 Regning: Se næste Side"

Salg af skolen til Niels Thomsen

Julie Heins' skole var i 1883 blevet udvidet til både en dag-

skole og en kostskole. Den store skole tærede på kræfterne, og i oktober 1883 solgte hun den til Niels Thomsen, der senere fortsatte lærerindeuddannelsen under navnet Odense Kvindeseminarium. Niels Thomsen havde været lærer på skolen i perioden 1882-1885, så han kendte den rigtigt godt. Efter salget flyttede Julie til Dronningensgade 25 på 1. sal i Odense.

Efter salget af skolen havde hun nu en konstant, men lidt mindre indtægt af sine bøger m.v. Den var i årene 1885-1890 årligt på 800 kr. hvoraf hun skulle betale 13 kr. i formue- og lejlighedsskat og 56 øre i kirkeskat.

Lærebøger

Efter at Julie havde solgt skolen, fik hun mere tid til at revidere og udbygge sit undervisningsmateriale.

Hanebogen blev i 1890 suppleret med en vejledning til lærere. Den hed "Den første Undervisning i Modersmaalet". Inden da havde hun udgivet en samling "Aandelige Sange fra Skolen og Hjemmet" i 1877, og den blev benyttet en hel del.

Julie Heins var en meget initiativrig pædagog, hvis største betydning givetvis var som læsebogsforfatter. Men også lokalt satte hun sit præg på den private skoleundervisning.

Julies mors død

Hendes mor, Inger Kirstine Nielsen, døde den 10. maj 1887 i Odense, 80 år gammel. I Fyens Stiftstidende var indrykket følgende annonce:

"Døde. Vor kære Moder Inger Kirstine Egholdt, er i Eftermiddag efter er par Maaneders tiltagende Svagelighed, stille og rolig hensovet i sit 82de Aar. Odense, den 10de Maj 1887. Underskrevet: Julie Heins, Sigfred Egholdt. Begravelsen finder sted mandagen den 16de maj kl. 12 middag fra Frue kirke."

Sigfreds fulde navn var Christian Sigfred Bassevig Egholdt, og han var Julies halvbror. Han blev født i 1830 i Næstved, og han blev proprietær og landmand i Odense. Han blev gift med Marie Louise Könisch omkring 1860, og de fik mindst 1 barn. I 1890 var de blevet skilt, og han boede derefter på en gård i Brenderup på Fyn.

Datterens død 1888

Mindre end et år efter Julies mors død døde også hendes eneste datter, Marie Elisabeth Olivia Christine Fenger, født Heins. Hun var blevet gift med Rasmus Fenger den 26. april

1869 i Odense, og de fik 6 børn sammen, inden hun døde den 13. januar i 1888.

Rasmus skrev i dødsannoncen i Fyens Stiftstidende den 14. januar 1888, at hans hustru, Marie, i de sidste 2½ år havde lidt af en hjertesygdom, som i de 2 sidste måneder af hendes liv fængslede hende til et smertefuldt sygeleje.

Ved folketællingen i 1890 boede Julie Hansine Heins som separeret og forhenværende skolebestyrerinde alene på adressen Dronningensgade 25, 1. sal i Odense. Dette år udgav hun den 7. udgave af den berømte Hanebog, og et eksemplar af den købte jeg hos Kroning International Antikvarboghandel i Søndervig ved Ringkøbing.

Paa vort Forlag er i disse Dage udkommen:

Julie Heins:

Læsebog med Billeder.

II. For Smaa børn. 5te Udgave. 210 Sider med 30 Billeder. Pris indb. i stærkt Skolebind 1 Kr. 75 Øre.

Tidligere udkom, **Alle med den nye Retskrivning:**

I. ABC (Hanebogen) 8de Udgave. 64 Sider (deraf 8 Sider Skrift) med 44 Billeder. Pris indb. 50 Øre.

III. 4de betydelig omarbejdede Udgave. 196 Sider med 29 Billeder. Pris i stærkt Skolebind. 1 Kr. 60 Øre.

IV. (ny) 220 Sider med 26 Billeder. Pris i stærkt Skolebind 1 Kr. 80 Ø.

V. (ny) 220 Sider med 20 Billeder. Pris i stærkt Skolebind 1 Kr. 80 Ø.

VI. (ny) 216 Sider med 11 Billeder. Pris i stærkt Skolebind 1 Kr. 80 Ø.

Den første Undervisning i Modersmaalet. Redegørelse for Apparater og Anvisning til Benyttelsen deraf for Lærere og Forældre. Pris 25 Øre.

Samtlige Bøger ere i Overensstemmelse med den hygieiniske Skolekommissions Fordringer. trykte paa godt, tykt, traifrit Papir med en stor, tydelig Skrift og **solldt indbundne.**

Samtlige 6 Dele ere anbefalede af Kultusministeriet og autoriserede af Kjøbenhavns Skoledirektion og af samtlige Landemoder.

Expl. kan faaes til Gjennemsyn i alle Boglader og hos Forlæggerne
Lehmann & Stage,
Klareboderne 3.

I en stor helsides reklame i Dagbladet i 1902 præsenteres hele Julie Heins samlede udbud i undervisningsmateriale til de små. De er inklusiv en vejledning til lærerne og forældrene i hele undervisningssystemet og med en anbefaling fra Kulturministeriet.

Pensionist og flytninger

På sine gamle dage var Julie Heins blevet så berømt i Danmark, at de lokale aviser annoncerede med, når hun som kendt skolebestyrerinde opholdt sig indenfor deres læserkreds. Fra notitser i de lokale dagblade fremgår det, at hun i 1894 gæstede både Esbjerg, Blåvand og Vejle!

Julie delte sit otium mellem Odense og København, idet hun i de første år af sin pensionisttilværelse boede i

Odense, mens hun tilbragte de sidste 10 år på mange skiftende adresser i Københavnsområdet.

Den 1. november 1892 flyttede Julie til Østerbro i København, nærmere bestemt Rosenvængets Allé. Hendes eksmand Frederik Wilhelm Guldbrand Heins var død kort før, nemlig den 18. januar 1892 i Hamborg i Tyskland, og han blev begravet på Næstved kirkegård.

Den 1. november 1894 rykkede Julie videre fra Østerbro til Nørrebro til Ryesgade og senere til Skovgårdsgade. Det er en del af de store lejlighedsblokke, der ligger ud til Sortedams Sø i København.

Hendes søn, Carl Charles Mariano Vertzen Heins, kom hjem fra New York i USA, og han boede til at starte med hos moderen i hendes lejlighed på Skovgårdsgade. Han var blevet gift med Dagmar Betty Marie, som var født 1864 i København. Carl døde den 27. juli 1914 i København i en alder af 72 år.

Den 1. maj 1896 var det igen flyttedag for Julie. Hun flyttede nu til Gammeltoftsgade få hundrede meter fra hendes tidligere lejlighed, stadig ud mod Sortedams Sø. Den sidste flytning fandt sted den 1. november 1900, hvor hun vendte tilbage til Østerbro, nemlig til Nordre Frihavnsgade.

Død

Den 17. april 1902 døde Julie Heins i en alder af 79 år efter lang tids sygdom. Hendes søn Carl Heins og svigersønnen Rasmus Fenger indrykkede en dødsannonce i Berlingske.

Dødsattesten viste, at dødsårsagen var tumor colli, dvs. en knude på halsen. Det kostede 50 øre at få klokkeren til at ringe bisættelsen ind.

Hun blev bisat med jordpåkastelse på kisten onsdag den 23. april 1902 kl. 12:30 i Vartov Kirke i København, hvor pastor W.S. Hoff stod for bisættelsen. Begravelsen fandt efterfølgende sted den 24. april på Næstved Kirkegård. I Vartov Kirkes kirkebog blev hun korrekt indført som forfatterinde og forladt hustru.

Af kirkebogen for Sankt Peders kirke i Næstved fremgår det, at hun blev begravet på Næstved Kirkegård afsnit I, littera 7x. Der står desuden, at hun var datter af vagtmester Eckhof og plejedatter af værtshusholder Ole Kristensen, Hjalteved, Næstved.

Hvem var Julie Heins far?

Ovenstående note i kirkebogen i Næstved rejser naturligt

spørgsmålet om, hvem der egentligt var Julies far. Var det den nævnte vagtmester Eckhof – dvs. Hans Christian Egholdt – der siden blev gift med hendes mor?

Ved hendes dåb og konfirmation står der i kirkebøgerne, at det var Svend Nordberg, som var udlagt som barnefader. Han var ved hendes fødsel 41 år og billardholder i Næstved. Han blev gift to år efter hendes fødsel og fik tre børn sammen med sin hustru. I resten af hendes liv er der ikke nogen spor af, at hun havde kontakt med ham.

Hans Christian Egholdt var 26 år ved hendes fødsel, og han var ansat ved militæret i Næstved. Hendes mor, Inger Kirstine, blev gift med ham 5 år efter Julies fødsel, og der var jævnlig kontakt mellem Julie og moderens nye familie. Julie blev også ved flere folketællinger benævnt med efternavnet Egholdt. Hans Christians mor var skoleholder og kunne sagtens være en inspiration for hendes senere valg som skoleleder.

Min og historiker Ole Jeppesens vurdering er, at det er mest sandsynligt, at Hans Christian Egholdt er hendes biologiske far, og at den del af familien, der stadig var levende, valgte at lade sandheden komme frem ved hendes begravelse.

Julies mor var alt for ung til af passe sit barn, og i øvrigt også til at blive gift, så derfor blev det søsteren og hendes mand, som blev plejeforældre, og som stod for hendes opdragelse. Julie var helt klart påvirket af disse svigt, dels at hun var født udenfor ægteskab og dels at hendes mand senere forlod hende, selv om de havde to små børn.

Hvis der bliver taget en DNA-test af efterkommere af Svend Nordbergs familie, af hendes børns efterkommere og fra min svigerdatters gren, kunne det i dag faktisk blive opklaret, hvem hendes biologiske far var.

Kilder

Diverse kirkebøger og folketællinger

Dansk Kvindebiografisk Leksikon

Dansk Biografisk Lexikon

Aviser på Mediestream, bl.a. Næstved Tidende, Dagens Nyheder, Fyns Stiftstidende

Husmoderens Blad 1, 1898

<https://skolehistorie.au.dk>

Else Sophie Beck, født Kock Hun overlevede 1800-tallet 2.del

Af Ib Doktor,
lokalhistoriker,
Stenholt 30
6092 Sdr. Stenderup
ibdoktor0@gmail.com
Tlf. 51 78 57 07

I sidste nummer af Slægtsforskeren bragte vi første del af historien om Else Sophie. Her hørte vi om hendes barndom og ungdom i Stepping og om hendes ægteskab, der også omfattede et sidespring fra mandens side. Beretningen sluttede med mandens død i 1848 og den første sønderjyske krig. Her tager vi tråden op.

Gode tider i landbruget

Vi er nu fremme ved 1855 – folketællingen i Slesvig.

Gården omme i Stenholt er i god gænge; efter Hans' død i 1848 er gårdstedet i Stenderupskov afhændet, og på den nye gård i Stenholt har den ældste søn, Peter Hansen Beck, godt styr på gårdens drift, og hans kone Lene Juhl, født Schrøder, tager sig af hus og husholdningen. Den unge gårdmand har set mulighederne for at optimere indtjeningen under den mægtige efterspørgsel på korn på verdensmarkedet. Ja, der taltes ligefrem om et kornsalgboom og en velstandsstigning blandt gårdmændene, som man aldrig havde kendt mage til.

Peter Hansen Beck satser nu på en gård med et større tilliggende til gården, end den han har afhændet i Stenderupskov. Else Sophie bor på gården som aftægtskone og hjælper svigerdatteren alt det, hun kan; hun er trods alt kun 56 år på det tidspunkt. Senere flytter hun ind i aftægtshuset, som ligger tæt ved gården.

Else Sophies førstefødte søn, Peter Hansen Bech, er indvalgt i sognerådet for perioden 1866–1871. Ved at blive valgt til sognerådet træder han ind i rækken af "de bedste sognemænd". Valget af sønnen til sognerådet er også et udtryk for den sociale opstigen i lokalsamfundet, som købet af gården i Stenholt har afstedkommet. Familien nyder almindelig agtelse i lokalsamfundet, og Peter Hansen Bech kan roligt køre til fotografen og lade sig fotografere i det fine

tøj. Iklædt vest og skødejakke, med vandkæmmet hår og skægget moderigtigt klippet ned under den faste hage, ser han med sindsro frem til endnu bedre tider. Peter Hansen Bech og hans familie har nydt godt af de høje priser på korn, men i løbet af 1870'erne vender de gode tider om. Billedet er fra 1869. Kolding Stadsarkiv.

Omkring 1860 havde landbruget oplevet så mange gode år, at ingen kunne forestille sig andet. I Sdr. Stenderup bliver perioden kendetegnet ved de nye store grundmurede stuehuse, tænk blot på Lykkesgård, opført 1852–1858, og Cathrineberg, der er opført i midten af 1860'erne.

Lykkesgård. Det var Jes Jessen Raun Thygesen, som byggede gården, et af kornsalgstidens fornemste monumenter i Stenderup. Det var ikke almindelige bønder beskåret at kunne magte et byggeri af herregårdslignende karakter. En af forudsætningerne for et byggeri af denne størrelse var ikke alene gode tider for landbruget, men også at gårdenes gennemsnitsstørrelse var på mellem 100 og 200 tønder land jord, de største af gårdene endda op mod 300 tønder land jord. Gården er på dette tidspunkt arealmæssigt en af sognets største. Eget foto, januar 2021.

Ingen lergulve, ingen alkover eller åbne ildsteder, brædegulve overalt undtagen i bryggerset og kølige kældre. Det blev umagen værd at gøre rent, at pudse og polere de nye møblement, der blev hentet i købstaden, og som intet havde at gøre med bondekultur og landsbyhåndværk.

Cathrineberg. Stuehus og staldlænger til gården blev opført af Poul Tonnesen i midten af 1860'erne. Det var på Cathrineberg, at byens første mejeri blev etableret i 1888. Fællesmejeriet blev nedlagt, da man i 1894 indviede det nye andelsmejeri nede i byen. Eget foto, januar 2021.

Pigerne blev hentet ind i stuehuset, der var langt mere arbejdskrævende at vedligeholde, end det gamle havde været.

Gårdene i Stenholt er mindre landbrug med beskedne jordtilliggender, hvor de, qua beliggenheden i gaden med de mange inderstehuse tæt ved gårdene, ikke har mulighed

for at tilkøbe jord, der allerede ved udflytningen efter den store brand i 1807 og med skovrydningen i Stenderupskov i tiåret efter branden, er blevet fordelt mellem de gårdmænd, der senere bliver i stand til at rejse de store gårdanlæg med i flere tilfælde imponante stuehuse.

1864-krigen og de otte sogne

Som om det ikke var nok, bliver Else Sophie endnu engang vidne til en krig. Denne gang 1864-krigen med vidtrækkende følger for Stenderup, egentlig blot en fortsættelse af treårskrigen, hvor den slap i 1850/51, og endnu engang var det beliggenheden ud mod Lillebælt, der kom til at betyde en besættelse af præjserne. Landsbyen Stenderup får igen besøg af fremmede tropper. Frygten for en landsætning af danske tropper fra Fyn-siden nagede den prøjsisk/østrigske besættelsesmagt, så de permanent havde en forpost nede ved stranden ved skovridergården, Stenderup Strand, til at holde øje med skibstrafikken i bæltet.

På et tidspunkt mellem 1855 og 1860 flytter Else Sophie ind i et af-tægtshus tilhørende sønnens gård i Stenholt, så hun stadig kan træde til på gården, når behov er. Huset ligger helt til højre i billedet, og der er under 25 meter fra døren til gårdens nærmeste længe. Motivet er fra 1920'erne, men stedet har nok ikke set meget anderledes ud 60 år tidligere. Sdr. Stenderup Lokalhistoriske arkiv.

Krigen ender med det fatale nederlag; Bismarck og hans prøjsiske soldater vinder stort, og Slesvig synes tabt for evigt. Stenderup-halvøen er af stor militær værdi for Danmark at beholde på grund af dens beliggenhed ved de fynske kyster, og det lykkes for de danske forhandlere ved fredsslutningen at få de nord-østligste 8 sogne af Nordslesvig lagt under Danmark, godt hjulpet på vej af kraftige pro-

tester fra borgerne i de 8 sogne ved udsigten til at skulle forblive under præjsisk herredømme.

Derved skabtes begrebet "De 8 sogne", et begreb, der først forsvandt med kommune- og amtsreformen i 1970. Købstaden Kolding nød godt af udvidelsen af oplandet syd for byen, idet de velstillede bønder i de 8 sogne nu kunne lægge deres indkøb i byen, hvor det tidligere var rettet mod Haderslev, der blev taberen om kundernes gunst. I næsten umindelige tider har landsbyen Stenderup tilhørt hertugdømmet Slesvig, et hertugdømme med kongen som hertug af Slesvig. Efter 1864-krigen er det slut, nu gælder det orienteringen mod Jylland med Kolding som nærmeste købstad. I en tid, hvor vejene ofte var usle at køre på, var det en lettelse at slippe for den lange vej til Haderslev i åbne hestetrukne vogne.

Støvets årti

Årene i slutningen 1860'erne og begyndelsen af 1870'erne byder på flere sorger for Else Sophie, idet to af hendes børn afgår ved døden i deres unge alder. Hendes femte barn, sønnen og gårdejer i Stenderupskov, Hans Hansen Beck, er som 36-årig blevet gift 5. december 1868 med den 26-årige Dorte Knudsen Høisagger. Hans ægteskab med Dorte bliver kort. Inden et år efter brylluppet, den 24. november 1869, dør han af lungebetændelse.

Else Sophie er nu bosiddende i aftægthuset tæt ved gården. Hun lever i enkestand som aftægtskone og er ved folketællingen i 1870, 71 år gammel, i støvets årti. "Halvfjerdsindstyve er Støvets Aar, / De Stolteste Strid og Møie, / Om firsindstyve en Kæmpe naaer, / Desmere han har at døie" siger en gammel talemåde (og salme 713 i Den danske Salmebog, red.).

Billedet er formentlig taget

ved en af Else Sophies runde fødselsdage, måske hendes 80-års fødselsdag. Hun sidder med rank ryg og et fast nysgerrigt blik mod fotografen. Hun har den fine kjole på, med kyse om hovedet. Den lidt indsinkne mund vidner om mistede tænder, noget gamle folk dengang næppe slap for.

Billedet er fra Koldingfotografen Hoffgaards billedsamling. Kolding Stadsarkiv.

Nået frem til 1870-tællingen ses, at udover datteren og hendes to drenge bor en logerende, den ugifte 22-årige Clara Petersen, også i huset. Hendes yngste datter, Elisabeth Nielsen, der i en alder af 31 år også er enke, er hos moderen med sine to mindreårige drenge, Hans Carl Nielsen og Carl Sophus Nielsen. Elisabeth var i 1861 blevet gift med en ungkarl, den 23-årige Søren Bernhardt Nielsen, der var en driftig herre. I dag ville vi sige om ham, at han var en innovativ igangsætter. For blot seks år senere, i 1867, ned sætter han sig som selvstændig møller, og han bekoster og bygger den stråtækkede Agtrup Mølle i den sydvestlige ende af Agtrup by.

Agtrup Mølle ramtes af et lynnedslag i september 1873 og brændte ned til grunden. Den nye møllejer efter Søren Bernhardt Nielsen genopførte møllen. Billedet er fra omkring 1930 og er et smukt høstbillede med kornet sat i skok. Kolding Stadsarkiv.

Det lod sig gøre, fordi tvangsmølleriets i 1862 blev ophævet, og gårdene kunne lade deres korn formale, hvor de ville. Det vil sige, at gårdene ude i Agtrupskov og i Agtrup By, foruden en række gårde i Stenderup, slap for at skulle den lange vej til Binderup Mølle med deres korn. Søren Bernhardt får kun få år som aktiv møller. Han dør allerede 21. juli 1869, hvor Elisabeth går gravid med den yngste dreng, Carl Sophus, der fødes 10. december 1869. Det er herefter, at Elisabeth flytter hjem til moren til hendes omsorg og pleje, og blot to år efter, 6. april 1872, må Else Sophie gå den tunge gang til kirkegården og begrave datteren, 33 år gammel. Else Sophie er nu alene med de to børnebørn.

Den lille slesviger – balletmesteren.

Else Sophies yngste søn, Nis Hansen Beck, blev 1860 gift med Christine, født Juhl, hvorefter han nedsatte sig som købmand i den tidligere amtmandsbolig i Haderslev. Købmandsforretningen gik dog knap så godt. Så forsøgte han sig som fotograf; det gik heller ikke så godt. Nis tog derefter dansetimer hos en god bekendt, og efter udstået lære-

tid oprettede han en danseskole i Haderslev, som gik strygende; borgerskabets pænere børn skulle som en del af deres dannelse lære at danse.

Nis var en lille og graciøs mand, der havde en let fod og evne for både at danse og lære fra sig. Så navnkundig og kendt blev han, at han oprettede danseskoler i Aabenraa, Sønderborg og Flensborg.

Christine og Nis får to drenge, Hans Johannes Christian Beck i 1861 og Emil Beck i 1863.

Deres ældste dreng, Hans, opkaldt efter sin farfar, viser tidligt et talent for at danse og begynder som seksårig at tage dansetimer hos sin far. Talentet kan bære, og 1869 tager han sammen med sin far og en onkel til Ballettens Børneskole for at søge optagelse på balletskolen i København. Lederen af Ballettens Børneskole, Georg Brodersen, afslår optagelse med den begrundelse, at drengen er for hvidhåret til at kunne blive en fremtidig danser i balletten! Faren og onklen bliver dog ved, og ved at trække på onklens forbindelser til ballettens chefer lykkes det for Hans at blive optaget på balletskolen fra august 1869, godt båret frem af, at han jo kom fra det tabte land, Slesvig. Hans Beck bliver i drenge- og ungdomsårene under ballettens vinger kaldt "den lille slesviger"

Farmor Else Sophies hjerte har været ved at sprænges af stolthed over barnebarnets bedrifter, og mon ikke det har været gældende for hele familien Beck i Sdr. Stenderup?

Som 16-årig bliver Hans Beck ansat som balletdanser, den

Hans Beck som ung balletdanser og i hans manddomsår som balletmesteren på Den Kongelige Ballet.

Han bliver ridder af Dannebrog i 1899, Dannebrogsmænd i 1915, og i 1949 tildeler Kong Frederik 9 ham æresmedaljen Ingenio et Arti. Hans Beck dør i 1952.

28. november 1879 får han sin debut på Det Kongelige Teater, og som 20-årig bliver han solodanser. I 1894 bliver han balletmester ved Den Kongelige Ballet. I sin aktive karriere medvirker han ved 3958 forestillinger.

Hans Becks forældre dør i deres bedste alder, Nis som 46-årig i 1882 og Christine som 45-årig i 1886. De når begge to at se sønnens debut på Det Kongelige Teater og derefter som solodanser.

Én gang slesviger, altid slesviger

Kornsalgstiden ebber som sagt ud i 1870'erne. De store amerikanske prærier er efterhånden blevet opdyrket af de flittige nybyggere fra Europa, der ovenikøbet er i stand til at vende det hele på hovedet og nu kan sende kornprodukter den anden vej, tilbage til Europa. Det presser priserne på korn ned, og landbruget må til at sadle om. Svaret på landbrugskrisen i 1870'erne bliver i første omgang en satsning på eksport af kvæg og svin til England og Tyskland, og siden, da dette marked også svigter, at konvertere til en satsning på forædling af mejeriprodukter, først og fremmest smør, og svinekød til de europæiske, særligt det engelske marked.

Else Sophie er, omkring midten af 1870'erne flyttet ned på Tyrstrupgård tæt ved Hernhutterbyen Christiansfeld for at bo hos datteren, Marie Christine, gift Friis, der med sin mand bor på og har gården i forpagtning. Umiddelbart efter, formentlig inden 1875, flytter sønnen Peter Hansen Beck med familien til den lille landsby Ejsbøl, lige vest for Haderslev. Gården i Stenholt er afhændet, dens funktion som gårdbrug er udtømt, og de to marker sælges til de gårdmænd, der har marker grænsende op til dem. Kornsalgskrisen i 1870'erne slukker håbet om, at gården kan drives videre, prisfaldet på kornet er for voldsomt, og måske er også Peter Hansen Beck, lige som mange andre bønder, kommet for sent i gang med at omstille driften fra kornproduktion til animalsk produktion.

Flytningen til Slesvig kan have været båret af to forhold, der kunne spille ind i beslutningen om at flytte ned i det gamle land, både for Else Sophie og hendes søn. Stenderup var gennem århundreder en del af Slesvig, og befolkningen opfattede sig mere som nordslesvigere end som kongens undersåtter. Med fredsslutningen efter 1864-krigen blev Stenderup, sammen med 7 andre nordlige sogne, indlemmet i kongeriget Danmark. I tiden derefter har de gode Stenderup-bønder skullet vænne sig til den nye tid. Landbruget i Slesvig befandt sig allerede i 1864 på et forholdsvis højt produktionsniveau. Men med indlemmelsen af det øvrige Nordslesvig i Preussen skulle det nordslesvigske landbrug

omstille sig til at levere fødevarer til de tæt befolkede tyske industriregioner. Landbrugsprodukterne opnåede nu attraktive, høje og stabile markedspriser, der rakte langt ind i 1880'erne og 1890'erne. Det kunne være en af grundene til at flytte til Nordslesvig på et tidspunkt, hvor priserne i Danmark var vigende, for ikke at sige faldende i den første halvdel af 1870'erne. Beslutningen om at flytte kunne derfor godt være af rent pekuniære grunde. Den anden grund kunne være, at tilhørsforholdet til Slesvig stadig var stærkt til stede i Beck-familien i Stenderup. En gang slesviger, altid slesviger. Det behøver ikke at betyde, at man som slesviger står i et modsætningsforhold til det øvrige Danmark; tværtom var flytningen ned til Slesvig måske et ønske om at stå bi med de nordslesvigske danskere, der nu var indlemmet under Preussen.

Landet med de store gårde

Efter et længere tilløb i 1880'erne bliver det igen gyldne tider for landbruget, andelsbevægelsen vokser frem – i Sdr. Stenderup bliver andelsmejeriet taget i brug i 1894 efter først at være startet som et fællesmejeri på Cathrineberg – båret af landbrugets moderne måde at organisere sig på. Andelsmejerier og -slagterier bliver hjørnesten for bondens økonomiske velstand mange år frem. Mejeriets høje skorstone i landsbyerne bliver det potente symbol på landbrugets betydning, både lokalt og nationalt.

Det 19. århundrede blev et omvæltningernes århundrede for Else Sophie og hendes familie. I løbet af 100 år ændredes alting. Eller næsten alting. Omkring år 1800 var de fleste nordslesvigske bønder, også på Stenderup-egnen, selvejerbønder, der sidst i 1760'erne havde købt sig fri af krongodset. Den senere udflyttede gård, Gl. Ålegård, lå oprindeligt inde i Stenholt, lige overfor kirken. Det gamle stuehus ligger der endnu og på siden ud mod vejen ses årstallet 1767, det år, hvor gården købtes fri af kronen. Det var nok værd at fejre, med nye håndsmedede jernankre sat ind i murværket med tallet 1767. Men ingen, heller ikke gårdmændene selv havde forventet, at der skulle komme så gode tider, fra midten af 1800-tallet og frem.

Gårdmændene i Stenderup var ikke bønder, som især sjællandske bønder er beskrevet, stadig dybt præget af århundredernes sociale tryk og af en pinagtig bevidsthed om at udgøre den foragtede almue, som alle uden for bondestanden rynkede på næsen ad. Bonden var en underdog, der ikke regnedes for noget.

Sådan var det altså ikke med gårdmændene i Stenderup, hvortil Else Sophie kommer som ung tjenestepige til en gård

i sognet i slutningen af 1810'erne, altså kort efter at størsteparten af byen brændte ned i 1807. Gårdmændene besad en udpræget selvbevidsthed, båret af visheden om at besidde produktionsmidlerne og retten til at nyde afkastet af den. Landbrugets kornproduktion og afkastet på gårdene, der i perioden fra 1750-1850 fordobledes, gav gode penge, og gårdmændenes pengepunge blev tungere og tungere. Stenderup-jorderne, der var af den gode, lermuldede slags, gav høje foldudbytter ved kornhøsten. Med stigende befolkningstal i landsbyen var der billig arbejdskraft fra daglejerne til rådighed for gårdmændene. Det gav alt sammen midlerne til i midten af 1800-tallet i flere tilfælde at bygge nye eksorbitante stuehuse til gårdene i Stenderup. Gårdmanden var ikke længere en simpel gårdmand. Nu var han proprietær, i hvert fald på de fleste større gårde i Sdr. Stenderup. Nu var det landet med de store gårde.

Standsforskelle

Standsforskellene mellem gårdmanden og hans husstand og ned gennem landbosamfundets lag trådte tydeligere frem efter 1870'erne. Der var skel mellem, hvor mange tdr. hartkorn og hvor meget kvæg og hvor mange heste man havde, om man stadig boede i en gammeldags bindingsværksgård – for slet ikke at tale om forskellen mellem gårdmands- og husmandsfamilier med og uden jord. Et lag længere nede var det mandlige tyende uden valgret og allernederst tjenestepigerne, der i 1800-tallet endnu ikke øjnede en tilstand, hvor kvinder kunne opnå de samme borgerlige rettigheder, som mændene havde.

I løbet af Else Sophies hundrede leveår var gårdmandsstandens levestandarder og moralske habitus blevet til en forståelse i egen ret, der som en samfundsbevarende institution skulle lægges ned over alle i samfundet. Og med det en selvbevidsthed, der grænsede til selvhævdelse.

Forfatteren og nobelpristageren Henrik Pontoppidan (1857 – 1943) beskriver det i sine erindringer, udgivet som fire selvstændige bind i perioden 1933 – 1940, som at "*Gård-ejeren betragtede sig ikke uden Grund som tilhørende en privilegeret Stand. Ordet "Bonde" var i hans Mund et Udtryk for Selvfølelse. Han var Parthaver i Kongeriget Danmark og besad som sådan en ufortabelig Ret til et standsmæssigt Underhold af sin Ejendom så længe han levede. Hans Tjenestekarl derimod, som måske i en Menneskealder eller mere havde slidt sig op i hans Tjeneste og med alle sine Kræfter bidraget til at opretholde Bedriften, erhvervede sig ikke der-ved nogen Prioritet i Gården eller nogen Pension fra den, men hjemfaldt med Alderdommen til Fattigforsørgelse – "kom på Sognet", som det hed*".

Else Sophie, der kommer fra en slesvigsk storbonde, ejeren af Sottrup ved Højrup i Stepping Sogn, kommer ikke til at tilhøre standen af de store bønder på Stenderup-egnen. Og dog slutter hun livet som 100-årig aftægtskone på en stor proprietærgård i det gamle land, Slesvig. Den første gård, hun og Hans har i Stenderupskov, tilhører det mindre gårdbrug, og efter mandens død i 1848 flytter hun med sønnen til Stenholt, hvor Peter Hansen Beck har erhvervet en gård, der ligger inde midt i Stenholt, omgivet af inderstehuse og en mindre toft til gården og med marker et stykke uden for byen. Også den gård opgives.

Else Sophie er fotograferet i oktober 1899 som 100-årig. Meget var sket i de forløbne 100 år. Det 19. århundrede medførte et helt andet bondeliv, end nogen og sikkert heller ikke Else Sophie, der som hundredårig retrospektivt kan se tilbage fra begyndelsen af 1800-tallet, kunne forestille sig, og hvor bøndernes indbyrdes afhængighed

gradvist erstattedes af et selveje, der satte helt nye standarder for, hvordan en tilværelse som bonde -og bondekone kunne forme sig.

Hendes sønnesøn balletmesteren Hans Beck, skriver i sine erindringer (1944), at der til hendes fødselsdag "mødte en mængde fætttere og kusiner, jeg aldrig havde set tidligere. Jeg husker, at Sognefogeden højtideligt overrakte hende en officiel Gave, den tyske Kejserindes Portræt i Glas og Ramme. Da sagde den hundredårige stille: "Had' det endda væ't den dansk' Dronning!"

Else Sophie dør mæt af dage den 10. september 1900, hundrede år og 11 måneder gammel. Hun begravnes på Sdr. Stenderup kirkegård ved siden af sin Hans. Else Sophie er enke i næsten 53 år, mere end den gennemsnitlige levetid i midten af 1800-tallet.

Kolding Stadsarkiv.

Gamle folk

Allerede i 1800-tallet var der læger, der begyndte at interessere sig for hvilke levevilkår der kunne ligge til grund for, at nogle mennesker kunne blive meget gamle, selv i en tid med en meget lav gennemsnitslevetid. London-lægen J. Graham opstillede i en rapport 1829, bl.a. følgende faktorer:

1. At mindst en forælder også blev meget gammel.
2. At de, der blev meget gamle, havde et jævnt godt, ro-

bust og positiv humør igennem hele livet.

3. Nattesøvn: Både en passende varighed og god søvnkvalitet.
4. Køn: De, der blev meget gamle var langt hyppigst kvinder.
5. Der var stort set ingen ugifte, der blev meget gamle.

Else Sophie har også fået sund og god kost og har haft god appetit igennem hele livet og har været fysisk aktiv til det sidste, hvilket også synes at fremgå af 100-års billedet, og så spiller det selvfølgelig ind, at hun har undgået svær sygdom i sin levetid.

Ovenstående svarer jo meget godt til de forklaringer, vi i dag finder frem til, når vi skal forklare, hvorfor nogle bliver meget gamle; i dag er det måske mere kvaliteten af nogle af faktorerne, som f.eks., hvad er det for en kost, der er godt at blive gammel på. Når det er sagt, så kan man jo spørge sig selv, om nogle af disse faktorer simpelthen blot reflekterer, at den gamle har et godt helbred af genetiske grunde, som tillader, at netop Else Sophie, kan vedblive med at være fysisk aktiv, spise godt og sove godt langt op i årene.

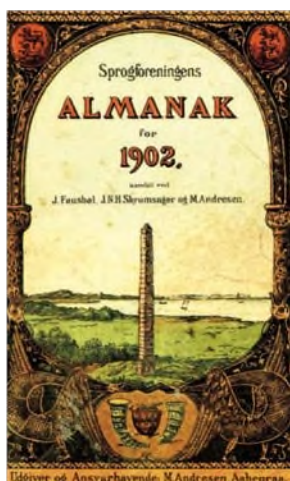
Else Sophie er jo ikke den eneste, der bliver meget gammel. I den slesvigske 1803-tælling, var der to kvinder over 90 år; Maria på 93 år og Maren, der var 98 år. Indbyggertallet i Stenderup var dengang 659.

I folketællingen år 1901 er der to gamle kvinder, Anna Dorthea på 89 år og Inger Marie på 90 år. Indbyggertallet i Sdr. Stenderup er nu oppe på 1182, altså nær ved 80 % befolkningstilvækst i Else Sophies levetid.

Befolkningstilvæksten i Danmark var stor, men levestandarden for den store del af befolkningen havde meget tilbage at ønske sig. Børnedødeligheden faldt godt nok til 10 % af nyfødtes første leveår. Men for den store gruppe af mindrebemidlede var der ved århundredskiftet 1900 stadig hårde levevilkår på landet.

Fødselsdagen

Det skal nu ikke slå skår i Else Sophies store dag; med god grund fejres hendes 100-års dag, den oktoberdag i 1899, hvor det var tørvejr og efterårets gyldne farver endnu ikke flammede i den store have ved Gæstgivergården i Christiansfeld og med hele den Beckske familie samlet til fotografering. Børn, børnebørn og oldebørn. Fætre og kusiner. Onkler og tanter og venner fra omgangskredsen. Omtrent 60 var mødt frem for at hylde Else Sophie.

I nekrologen i Sprogforeningens Almanak for 1902 fortæller sognepræsten Johannes Clausen ved Tyrstrup Kirke, at Else Sophie kan fejre sin 100-års fødselsdag i forbavsende legemsstyrke og mandskraft. Else Sophie virkede ikke som en snart 100-årig, tværtom ville de fleste, der så hende komme gående til søndagens gudstjeneste, tro, hun var nærmere de 60 år end de 100 år, så rank var hendes holdning og så blomstrende hendes ansigt.

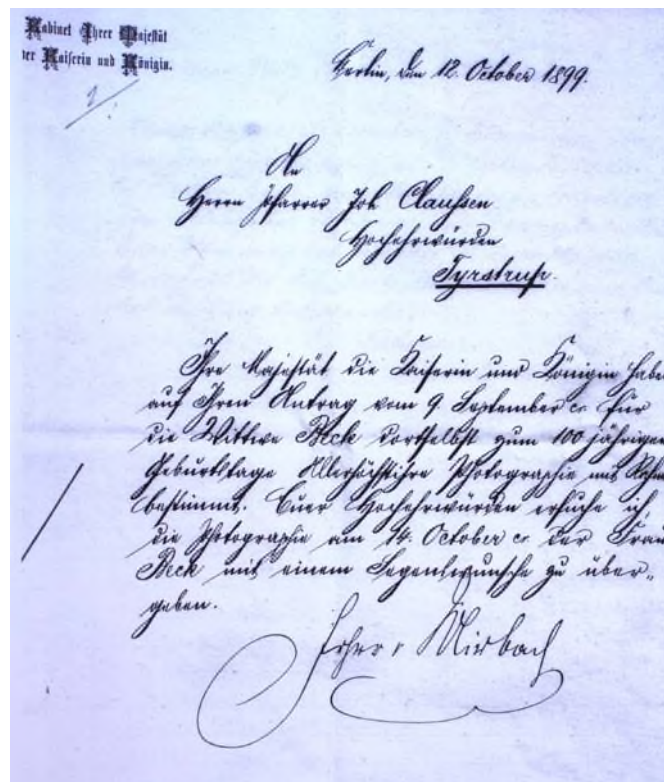
Således nærmede hun sig tiden, hvor hun kunne se frem til at fejre sin fødselsdag sammen med familien og venner fra bekendtskabskredsen. Kort forinden var det dog kritisk for Else Sophie; det forlød, at hun var alvorligt syg og næppe vil leve længe nok til at fejre 100-års dagen. Præsten ilede hen til den gamle Madam Beck. Else Sophie var dårlig tilpas, troede nok, at hendes tid nu var kommen, hvortil præsten replicerede, at vi dog gerne vil beholde Dem hos os endnu en liden stund og højtideligholde med Dem Deres hundredårsdag.

Da smilede den gamle fornøjet og sagde: ja, dersom det er herrens vilje, så vil jeg nok blive her en liden stund. Under samtalen var en ældre, alderstegen mand kommet ind og lyttede til samtalen de to imellem. Med et skælmisk blik i øjet fortalte Else Sophie, at denne mand er en af mine gamle drenge, han er kommen for at besøge sin gamle moder. Denne gamle dreng var Peter Hansen Beck, som i en alder af 79 år var sund og stærk. Else havde gennem årene efterhånden vænnet sig til at kalde sin ældste søn "min gamle søn".

Klokken 14.30, lørdag den 14. oktober 1899 holdt vognen med Else Sophie foran kirkedøren. Hun havde bestemt, at dagen skulle fejres ved en højtidsdag i herrens hus. Ved hendes side knælede hendes tvende sønner, oldinge på 79 og 77 år, og hendes trofaste datter, som ville deltage i og modtage herrens legeme og blod. Efter gudstjenesten var bleven sluttet med lovsang og herrens velsignelse vandrede den gamle stærk og frimodig ved sine børns arme gennem den store kirke.

Den private familiefest blev holdt i Gæstgivergårdens store sal i Christiansfeld. I haven blev det store familie billede taget. Den store familie præsterede at samle 5 generationer til festen. Der blev sunget sange og mange taler blev holdt.

Ved festmåltidet overrasktes et telegram med lykønskning fra den tyske kejserinde sammen med et billede i glas og ramme.

Telegrammet¹, der er på tysk, lyder i dansk oversættelse således:
Berlin den 12. Oktober 1899

Herr Pastor Joh Clausen, Højærværdig, Tyrstrup
Hendes Majestæt, Kejserinden og Dronningen har paa Deres Foranledning af 19. September d.Aa, tiltænkt allerhøjestes Photographi med Ramme til Enken Beck sammesteds i anledning af 100-Aars Fødselsdagen. Eders Højærværdighed anmodes om at overrække dette Photographi til fru Beck den 14. Oktober d. AA. med ønsket om Guds Velsignelse.

Hun overlever 5 konger i sin levetid, fra den sindssyge konge Christian 7 til Frederik 6 med alle landsens ulykker, Slaget på Reden ved København i 1801, Københavns bombardement i 1807, statsbankerotten i 1813 og tabet af Norge i 1814, værre kunne det næsten ikke gå, så videre til Christian 8, der giver stafetten til Frederik 7, ham med junigrundloven af 1849 og Grevinde Danner, for til sidst at have Christian 9, Europas svigerfar, som det kronede overhoved.

Med Else Sophie forsvinder også den sidste stemme, som i

¹ Ihre Majestät die Kaiserin und Königin haben auf Ihren Antrag vom 9. September er. Für die Wittwe Beck dortselbst zum 100 jährigen Geburtstage Allerhöchsten Photographie mit Rahmen bestimmt. Euer Hochehrwürden ersuche ich, die Photographie am 14. October cr. Zur Frau Beck mit einem Segenswünsche zu übergeben

Else Sophie sidder i midten, naturligvis. Ved sin højre side har hun den førstefødte søn, Peter Hansen Beck, 79 år, og ved den venstre side datteren Marie Kirstine gift Friis, 74 år. Til venstre for Peter Hansen Beck i billedet sidder broren, Rasmus Hansen Beck, 77 år. Lidt til højre for Else Sophie står sønnesønnen og balletmester ved Den Kongelige Ballet, Hans Beck. Han kendes på Dannebrogsmedaljen på sit venstre bryst. Yderst til højre, i lys og moderne kjole, står hans hustru, balletdanserinde, Elisabeth Beck, født Soyer. Kolding Stadsarkiv.

år 1900 kan fortælle børnebørnene om livet som lille pige på en stor gård ved Højrup i Stepping Sogn i Slesvig. Om dengang de spanske tropper kom til fødegården Satrup i 1808. Deres mørke ansigter og lyse uniformer gjorde stort indtryk på den lille pige, Else Sophie.

Et lillepigeliv, der nok på nogle områder var væsentlig bedre end et pigeliv i den mindrebemidlede del af befolkningen 100 år senere ved det nye århundredskifte.

Min farmor, Oline Petrea Petersen, født 1901 i en landsby tæt ved Høje Tåstrup, vest for København, sendtes som 9-årig væk hjemmefra for som gåsepige at tjene og bidrage til familiens underhold. Længere var man trods alt ikke kommet i år 1910, og længere væk er det ikke fra vores kollektive hukommelse, omend det glider længere og længere væk for os.

Gravstenen

Hun begravnes på kirkegården i Sdr. Stenderup i gravstedet, hvor hendes Hans også ligger begravet.

Else Sophie kom til at leve i tre århundreder, født i 1799, levede i 100 år og døde i 1900. Menighedsrådet i Sdr. Stenderup beslutter ved hendes jordefærd, at man i ubegrænset tid vil værne om hendes gravsted, fordi hun – som det står i kirkebogen – opnåede at leve i tre århundreder, både 1700-, 1800- og 1900-tallet. Eftertiden kan dermed mindes en usædvanlig kvinde, der levede hele 1800-tallet ud. Og hvem kunne ikke ønske sig følgende skudsmål: *Hun er altid*

fornøjet og tilfreds. Hun sover godt og er ved godt helbred og har tit og ofte besøg; alle elsker hende, og hun dem.

Efter fødselsdagen var hun en tid stadig ved godt helbred, men gav lejlighedsvis udtryk for, at hun nok ikke ville opleve den næste fødselsdag. Og således skete det også. Et hjerteonde, som tog mere og mere til. En lille tid lang led hun meget, men *hun led i den forvisning, at hun snart skulle kaldes ind til herrens herlighed, og efter de sidste levedage slumrede hun blideligen ind i evigheden.*

Else Sophies røde gravsten står nu på kirkegården som et monument over en kvinde fra Slesvig, det gamle land, og minder os om en tid, hvor Sdr. Stenderup var en del af Slesvig. Else Sophie tog hele rejsen med som uundværlig bondekone, der suverænt skulle styre en selvforsynende gård med mad på bordet, sørge for at uld og hør blev forarbejdet, sikre at mælken blev til smør og ost, og at øllet var til at drikke. Hun skulle føde børn, mange børn. Det stoppede og lappede dagligtøj kan vi sagtens se for os. Else Sophie tog det hele med godt humør, levede længe og så den selvforsynende gård – ofte en bindingsværksgård – forsvinde og blive erstattet med nærmest godsejerlignende stuehuse med stuepiger og kuske til at køre landaueren.

I mere end 120 år har den stået på sin plads ved gravstedet, vendt mod solopgangen, og med store, lidt utydelige bogstaver indhugget i granitten fortæller den os, at her ligger Else Sophie Beck, født Kock, som *Overlevede 1800-tallet.*

Litteratur:

- Anna Rasmussen: Pigeliv og Koneliv på landet. Artikel i Siden Saxo, 1996.
- Annette Hoff & Finn Tuxen Petersen: Drømmer jeg eller er jeg vågen? Landboliv 1788-1988. Dansk Landbrugsmuseum, 1988.
- Bjørn Poulsen – Inger Biehl Hansen: Med egen hånd. Optegnelser fra Fladsten og Ørsted 1592-1809. Landbohistorisk Selskab, 1994.
- Bodil K. Hansen: Familie- og arbejdsliv på landet ca. 1870-1900. Landbohistorisk Selskab, 2006.
- Carsten Porskrog Rasmussen: Det Sønderjyske Landbrugs Historie 1544-1830. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, 2013.
- Emil Bodenhoff: Mellem Venner Og Fjender. Gyldendalske Boghandels Forlag, 1897.
- Esben Graugaard og Anna Overgaard: "De bedste sognemænd". Artikel fra tidsskriftet Folk og Kultur, 1983.
- F. L. Hansen: Hjemstavnsbog, strejflys over Stenderup By og Sogns historie gennem tiderne. 1933-34, andet oplag, 1982.
- Hans Jørgen Marker: Danmarks befolkning 1801. Syddansk Universitetsforlag, 2015.
- H. P. Hansen: Om Renlighed I Gamle Dage. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, 1928.
- Helle Juhl: Kvindernes Verden, Hjemmene på Hjerl Hede. Lindhart og Ringhof, 2020.
- Henrik Pontoppidan: Erindringer. Gyldendal, 1962.
- J. Graham: An Account of Persons Remarkable for Their Health and Longevity: Exhibiting Their Habits, Practices and Opinions, in Reference to the Best Means of Preserving Health, Improving a Bad or Impaired Constitution, and Prolonging Life. London, 1829, pp 1-2. (Venligst henvist af overlæge Ole D. Wolthers)
- Karen Blixen: Vinter-Eventyr. Gyldendalske Boghandel, 1942
- Nina Fabricius: Landet med de store gårde. Landbohistorisk Selskab, 1996.
- Ole Højrup: Landbokvinden. Nationalmuseet, 1978.
- O. Straarup: Slægter omkring Bankens Fod. Eget tryk, 1976.
- Peter Henningsen: Dengang vi var bønder. Gads Forlag, 2019.
- Rainer Hering, Hans Schultz Hansen og Elke Imberger: Mennesker mellem magterne – Menschen zwischen den Mächten, Hamburg University Press, 2015.
- S. P. Jensen: Fra stilstand til vækst. Studier i dansk landbrugs udvikling fra 1682 til 1914. Landbohistorisk Selskab, 2007.
- Sdr. Stenderup Lokalhistoriske Arkiv, 1989. Sdr. Stenderup i billeder – før.
- Sprogforeningens Almanak for 1902.
- Trap Danmark, 3. udgave, 1904.
- V. Uldall Juhl: Sønder Bjert Sogn. Konrad Jørgensens Bogtrykkeri A/S, 1968.

Utrykte kilder:

- Kirkebøger, Stenderup Sogn og Sdr. Stenderup Sogn.
- Kirkebøger, Stepping Sogn
- Folketællinger, de kongeriske folketællinger Sdr. Stenderup Sogn 1870, 1880 og 1890.
- Folketællinger, de slesvigske folketællinger Stenderup Sogn 1803, 1835, 1845 og 1855.
- Folketællinger, de slesvigske folketællinger Stepping Sogn 1803.
- Kirkebog for Sdr. Stenderup Kirke.

Kortmateriale:

- Matrikelkort 1867, Målestok 1:25000
- Videnskabernes Selskabskort 1836

En opvækst i en anstalt Et tidsbillede, mest fakta og lidt fiktion

Af Hugo Odgaard

Kornvænget 48,
3660 Stenløse
Tlf. 47 17 11 46 /40 76 50 09
hugo@hugoodgaard.dk

Da jeg lavede forarbejdet til bogen Fattigforsørgelses- og arbejdsanstalten i Ganløse 1868 – 1899 (ISBN: 978-87-996767-4-3)¹, stødte jeg på bilag, der omhandlede udgifter til udstyr af en konfirmand. Fattiglemmer fik også børn, og selvfølgelig blev børnene ældre og skulle konfirmeres og forlade fattiggården. Egentlig kan man synes, at den unge dame fik en fin start til at stå på egne ben; det var i 1887. Teksten er formet, som om Marie selv henvender sig til læseren.

¹ Kan læses som e-bog bl.a. på adressen: <http://stenganarkiv.dk/wp-content/uploads/2018/04/Fattigforsørgelses-og-arbejdsanstalt-i-Ganløse.pdf>

Jeg blev født d. 25. september 1873 på Anstalten i Ganløse og døbt Marie Pedersen i Ganløse Kirke d. 9. januar 1874. Min mor hedder Maren Kirstine Pedersen og boede dengang som fattiglem på Anstalten.

Min far har jeg aldrig set, men min mor har fortalt mig, at han hed Jens Christensen og var ungkarl og boede i Jordhøj ved Slangstrup. Pastor Petersen skrev i kirkebogen, at jeg var et uægte barn, og at min far havde besvangret min mor, og at han var udlagt som barnefader. Jeg synes godt nok, at det er nogle underlige ord, han skrev. Min mor flyttede senere sammen med Lars i Lyngby, og de var stadig meget fattige.

Børnene på anstalten

Jeg blev på Anstalten, hvor vi var 10–15 børn. Vi havde vores egen lærer, da vi ikke måtte forlade Anstalten, fordi dem, der boede i Ganløse, helst så, at vi alle blev inde på Anstalten. De lidt ældre drenge kom dog om sommeren ud herfra, da de skulle vogte køer eller geder hos en bondemand.

Når en dreng var ude, kunne de ældre fattiglemmer få ham til at købe brændevin med hjem, og så blev der uro, og inspektør Andreasen måtte tale hårdt til ballademagerne. Inspektør Andreasen var egentlig en rar mand, men han skulle jo sørge for, at der var orden på tingene, da vi var 120 fattiglemmer, der boede på Anstalten, så af og til måtte han skælde lidt ud.

Hans kone var meget flink, og jeg har lært meget i køkkenet

om, hvordan man laver mad og vasker op og sådan noget. Sidste vinter havde flere af os mæslinger, og 'dogter' Krarup fra Veksø kom flere gange og så på os. Vi blev kede af det, da der var 3 af børnene, der døde, men heldigvis slap jeg fri. Jeg er nu blevet 14 år og har gået til præst for at blive konfirmeret. Præsten har givet mig karakteren tg; det er jo ikke den bedste, men jeg kan læse og skrive, men det med regning er jeg ikke så god til.

Udstyr til voksenlivet

Jeg skal nu ud at tjene, og inspektøren har fundet et godt sted til mig. Jeg skal tjene mine egne penge og selv købe mine ting. Jeg har fået nogle fine ting til at starte mit nye liv med. Det er kommunen, der skal betale.

3 Par Træsko 2,52 Kr.

4 Særke 7,00 Kr.

2 Lærredsforklæder 1,50 Kr.

1 Par lange Strømper 1,25 Kr.

1 Livstykke 1,00 Kr.

1 Bomuldsjole 6,00 Kr.

1 Casehemirskjole 18,35 Kr.

Hat, Handsker og Schawl 9,10 Kr.

2 Underskjorter 7,50 Kr.

2 Lommetørklæder 0,66 Kr.

1 Par Snøresko 7,00 Kr.

1 Sirtseshat 0,90 Kr.

1 Testamente og Skudsmaalsbog 0,75 Kr.

1 Kuffert 4,25 Kr., 1 Salmebog 1,75 Kr. i Alt 69,73 Kr.

Hertil kommer min Forplejning i Aar på 70,15 kr., saaledes at Kommunen skylder Inspektør Andreasen i Alt 139,88 kr for i Aar.¹

Jeg må passe godt på tingene, og jeg er meget spændt på, hvordan mit liv vil blive.

Marie Pedersen

Forfatterens PS: Man kan se hende for sig, denne unge 14-årige pige, der har haft en opvækst, som var anderledes end andre børns, og som må have følt sig uglestet i landsbyen, se hende vandre ud af Anstalten med hat og handsker og med kufferten fuld af de nye ting.

Hvordan det gik Marie senere i livet, ved vi ikke.

¹ Uddrag af anstaltens regnskab

På sporet af assessor Christian Simonsen og hans hustru

Af Ingrid Bonde Nielsen
ingrid@bnielsen.dk

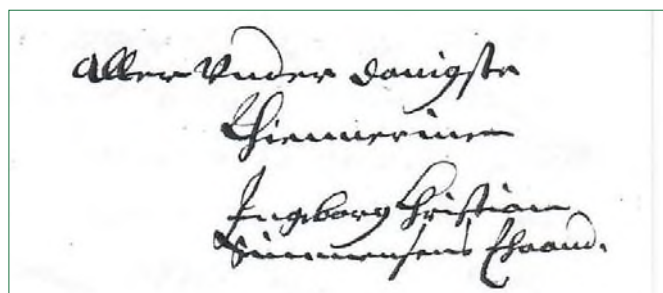

En artikel i Aarvog 1942 fra Handels- og Søfartsmuseet i Helsingør med titlen "Svenske Lurendrejere i Sundet i det 17. Århundrede" vakte for år tilbage min interesse. Med megen slægtsforskning i søens folk regnede jeg med, at artiklen kunne bringe spændende læsning om søfolk. Et stykke inde i artiklen opdagede jeg, at én af de nævnte personer havde tilknytning til min slægt, ikke blandt søens folk, men til det højere borgerskab i slægten. Personen nævnt var min 7 x tipoldemors 2. ægtemand, Christian Simonsen, rådmand og assessor i København. Artiklen indeholder mange gode oplysninger om Simonsen, og i det følgende vil det være uddrag om hans liv i årene mellem 1670'erne, og til han dør i 1723, jeg vil holde mig til.

Jeg havde i noget slægtsforskermateriale en oplysning om, at Christian Simonsens hustrus 1. ægtefælle var købmand Poul Madsen i Landskrona, der skulle have lånt den danske konge en tønde guld til indkøb af krigsmateriel i kampen mod svenskerne. Jeg vidste ikke så meget om Simonsen og hustru, end ikke hendes navn, men det skulle jeg komme til.

Jeg viste, at Christian Simonsens hustrus datter var Ingeborg Poulsdatter Paulin, der den 10. december 1700 var blevet gift med provst Peder Pedersen Top i Karlebo i Nordsjælland. Simonsen og hans unavngivne hustru optræder flere gange ved børnebørns dåb i Karlebo Kirke, hustruen sidste gang i 1706. Simonsen er nævnt i steddatteren Ingeborgs skifte i Karlebo Præstegård den 17. november 1718. I skiftet bliver bl.a. nævnt, at boet har en betydelig sum til gode i en ejendom i Skåne. Denne sum skal Simonsen ved lejlighed fremskaffe. Ingen steder er Simonsens hustru nævnt ved navn.

Det skulle vise sig, at gåden om Simonsens hustrus navn blev løst ved gennemgang af arkivalier i Danske Kancelli i Rigsarkivet. Blandt arkivalierne er bønsskrifter til den danske konge, Christian den 5., fra bl.a. Simonsens hustru, der underskriver sig som, "Ingeborg, Christian Simonsens". Så blev gåden om 7 x tipoldemors navn løst. Dvs. både mor og datter bar navnet Ingeborg. Her ses Simonsens hustru, Ingeborgs egenhændige underskrift dateret 14. januar 1688.

Ingeborg Christian Simonsens underskrift

Nogle år efter er det galt igen. Simonsen er atter i Stockholm med konsulære opgaver og bliver i juni 1700 fængslet igen. Denne gang bliver han dømt til døden. Atter engang bliver han frigivet ved den danske konges mellemkomst. Frigivelsen er dog først sket efter den 2. oktober 1702, da sønnen Simon Engsdorph, ifølge Nygårds Sedler, denne dato ansøger om en bestalling i Aarhus som skriver. I ansøgningen nævner han, at hans far er fængslet. Sidste fængsling var muligvis et resultat af den vrede, Simonsen havde skabt imod sig i Stockholm, da han år tidligere sammen med gesandt i Stockholm, Bolle Luxdorph (tidligere chef for Danske Kancelli), i længere tid arbejdede på at få bevist, og faktisk beviser, at svenskerne i samarbejde med bl.a. hollænderne sejler med falske skibspapirer. Derved snydes den danske stat for øresundstold. Dette er, hvad artiklen i årbogen fra museet drejer sig om.

Men hvad er Simonsens baggrund? Da han dør i 1723, nævnes det, at han er 70 år, dvs. han er født 1652/53. Hvor han er født, er uvist, men i universitetsmatriklen for maj 1672 er blandt de studerende nævnt en Christianus Simonis Warden-sis. Er det den rigtige Christian, er han højst sandsynlig fra Varde. Med en baggrund som assessor, kan man antage, at han har studeret ved universitetet i København.

Følger man hans liv fremover, ser man, at han har været en ret velhavende mand, men med økonomiske op- og nedture i sit liv. Han har været jordbesidder i Skåne og i Danmark. I Danmark har han ejet Gråbrødregård – det nuværende Roskilde Kloster. Dette gods med tilhørende bøndergods erhvervede han sig den 22. marts 1683 for 5.067 Rd. efter Holger Thott, som skyldte ham en stor sum penge.

Selv måtte han den 10. juni 1695 sælge godset til sin kreditor, vinhandler i København, Ewert Weinmann, for 8.045 Rd. Samtidig med at Simonsen ejede Gråbrødregård, ejede han Vognserup i Holbæk Amt, som han i 1686 havde overtaget efter Tage Thott, men solgt allerede igen i 1688 til proviantskriver Jens Hellegaard. Samme Hellegaard kom det til en retssag med i 1693. Sagen drejede sig om en sum penge, Simonsen havde til gode hos Hellegaard. Om gælden skyldtes salget af Vognserup er muligt. Simonsen vandt sagen, og dommen nævnte, at Hellegaard skulle slippe for yderligere tiltale fra Simonsens side, hvis han betalte en sum, man var kommet overens om. Kongen tog generelt del i retssager ved Højesteret, muligvis også i denne. Hvordan Højesteret tog sig ud, kan ses af et billede, der i dag skulle befinde sig på Rosenborg slot. Billedet giver et indtryk af den tids mode i tøj og hår, og det skal være kongen, man ser bagerst i midten.

Maleriet, der viser Christian den 5. i Højesteret

I 1695 er Simonsen, ifølge Sjællandske Registre nr. 424, den 11. maj blevet udnævnt til rådmand i København, fulgt op af en udnævnelse til krigscommissarius ved hæren den 8. november 1709. Udnævnelsen indebar, at Simonsen sammen med Johan Christian Motsman og Jacob Killing skulle sørge for det fornødne med hensyn til forplejningen i Skåne, når den danske hær gik i land ved Råå senere i november. Formålet med at ilandsætte hæren var at vinde de tabte skånske provinser tilbage. De fik ordre til at sørge for, at der var bageovne til arméens brug, og at palisader blev opført. Der skulle indkøbes hør til hestene og havre, rug, byg og mel til mandskabets forplejning. Skulle forsyningerne købes i Skåne, skulle leverandørerne modtage rede

penge til de samme priser, som det kostede for befolkningen i Skåne. Simonsen skulle også sørge for, at der blev ført regnskab over udgifterne. Men som bekendt lykkedes det ikke at få de gamle landsdele vundet tilbage. Den 10. marts 1710 led hæren endeligt nederlag ved Helsingborg, og soldaterne overførtes til Sjælland igen. Hvilke andre opgaver, Simonsen blev pålagt som krigscommissær, er ikke undersøgt.

Som rådmand fik Simonsen i 1711, da pesten rasede i København, en plads i en nyoprettet sundhedskommission. Kommissionens deltagere skulle sørge for, at smitten ikke bredte sig i staden. Simonsen fik bl.a. ansvaret for Toldboden og skulle se til, at ankomne med skibe havde sundhedspapirer med sig. Sct. Annæ kvartererne og dermed Nyboder skulle han være med til at overvåge angående smitte. I Kjøbenhavns Diplomatarium bind VIII kan man under den 12. dec. 1711 læse, at commissionen skal sørge for, at intet giftermål bliver indgået for folk, der enten har været syge af pest eller været i pestbefængte huse, før alle deres ejendele og hjem er rensede, og de har fået en sundhedsattest udleveret af commissionen. På en karantænestation, der er oprettet på Saltholm, skal commissionen og dermed Simonsen se til, at alt fungerer, som det skal. Det må have været yderst problematisk med disse opgaver i denne svære tid for byen, med dens meget store antal af smittede og døde og med muligheden for selv at blive smittet. Hver formiddag og eftermiddag mødtes kommissionen i byens rådhus for at blive informeret om det aktuelle tal for døde og smittede. 23.000 af stadens indbyggere var døde, da pesten var ovre.

Simonsen var investor i forskellige virksomheder. Således ser det ud til, han er den assessor, Christen Simonsen, der nævnes som ejer af Kronborg Teglværk ved Tikøb fra 1681-83. Desuden har han sammen med Gyldenløve, Reventlov, Harbo, Jessen og enkelte andre fået forpagtningskontrakt den 5. juli 1690 i et glasmanufaktur på Amager. Simonsens investering her beløb sig til 500 rd. I 1670'erne havde han sammen med flere andre investeret i et allunværk i Skåne, en investering som han skulle have tabt en del penge på. Sverige kostede generelt Simonsen dyrt, og han måtte gang på gang stifte gæld i Danmark, bl.a. hos sin hustru svigersøn, pastor Peder Pedersen Top i Karlebo.

Men hvor har Simonsen boet i København? Fra marts 1686 til november 1698 ejede han matr.nr. 47 i Strand Kvarter, det daværende Steenboderne, nuværende Strøget. Ejendommen solgte han til generaltoldforvalter i Bergen, Henrich Rye, hvis hustru, Margrethe Poulsdatter Paulin, så vidt jeg kan se, er søster til Ingeborg i Karlebo Præstegård. Simonsens hustru Ingeborgs død er ikke fundet, men sand-

synligvis er hun død i tidsrummet 1706 til 1717. Da Simonsen døde i København i 1723, boede han til leje i Snarens Kvarter matr.nr. 180 hos prokurator Lycke og hustru. Hvor Simonsen har boet i årene mellem hans salg af matr. 47 og til hans bolig hos Lycke, er endnu ikke opklaret. Hans begravelse fandt sted i Helligåndskirken mandag den 28. juni, og ifølge kirkebogen er hans sidste hvilested i gulvet under fruentimmernes stole. Kirkebogen nævner også, at han er død 70 år gammel af alderdom efter 14 dages sengeleje.

Skiftet efter Simonsen starter samme år i forseglingsprotokol VII, side 181. Boets ejendele er optegnet på en enkelt side, ikke meget, når man tænker på han engang havde været besidder af godser. Simonsens søn, Simon, fik ifølge skiftet efter faderen, lovet lidt kapital til en rejse til Sverige for at inddrive en sum penge, afdøde havde til gode i sin og den afdøde hustru Ingeborgs hovedgård. Den inddrevne sum skulle bruges til betaling af gæld til boets kreditorer. Om det lykkedes at få pengene inddrevet, er der ikke fundet dokumentation for endnu.

I den tidligere nævnte skrivelse til den danske konge med en bøn om hjælp til at få Simonsen frigivet fra fængslet i Stockholm, nævner Ingeborg bl.a., at hendes mand en tid var borgmester i Malmø. Dette har jeg ikke kunnet få bekræftet ved et besøg i Malmø Stadsarkiv. Mit problem er: Hvor finder jeg beviset, og hvordan bærer man sig generelt ad med slægtsforskning i Sverige i 1600-1700 tallet, et problem andre slægtsforskere sikkert også har. Min tanke er, at der måske blandt Danske Slægtsforskeres medlemmer er nogle, der kunne tænke sig at deltage i en interessegruppe med udveksling af erfaring med slægtsforskning i Sverige? En sådan gruppe angående slægtsforskning i Norge fik jeg startet op for nogle år siden; det har været positivt, og gruppen mødes 3-4 gange årligt og har mødested i den norske kirkes bibliotek på Christianshavn. Er man interesseret i at være med i en interessegruppe angående svenske forfædre, så kontakt mig gerne på: ingrid@bnielsen.dk

Henvisninger:

Årbog 1942, Handels- og Søfartsmuseet: Svenske Lurendrejere i Sundet i det 17. Aarhundrede.

Danske og Tyske kancelli: Div. ang. Christian Simonsen.

Københavns Universitetsmatrikel 1672.

Trap Danmark, 3. udgave. Københavns og Holbæk Amter.

Historisk Tidsskrift, bind 12. række. Gehejmekonseilet og Danske Kancelli 1690-95: sagen mellem Simonsen og Hellegaard.

Carl Bruun: Kjøbenhavn. En illustreret Skildring af dets Historie, Mindesmærker og Institutioner. Maleri fra Højesteret.

Sjællandske Registre og Tegnelser ang. Udnævnelser.

Københavns Diplomatarium VI nr. 182. Udnævnelse til rådmand i staden.

Karl-Erik Frandsen: Kampen mod pesten, karantænestationen på Saltholm 1709-1711.

Københavns Diplomatarium VIII nr. 262. (pesten i København i 1711).

Lokalhistorie for Tikøb Kommune: "Striden om Kronborg Teglværk".

Københavns Diplomatarium. VII. København 1886, side 307. Forpagtningskontrakt på Glasmanufakturhuset på Christianshavn.

H.U. Ramsing: Københavns ejendomme 1377-1729, Strand Kvarter, Snarens Kvarter.

Husk at aflevere din slægtsbog!

Slægtsforskernes Bibliotek modtager gerne din slægtsbog, fx på elektronisk form. Så stiller vi den til rådighed på bibliotekets side for alle og for eftertiden. Den bliver også en del af bibliotekets søgbare bestand af bøger.

Kriterier: Bogen skal være i Word- eller PDF-format

Du giver os ret til at publicere bogen online

Bogen må ikke indeholde kommercielle fotos med ophavsret

Bogen må ikke indeholde personlige oplysninger om nulevende eller nyligt afdøde personer (10 år).

Hvis du er i tvivl kontakt os for råd. Vi modtager også gerne et eksemplar af din fysiske slægtsbog.

Kontakt: Per Andersen, Slægtsforskernes Bibliotek, pan@slaegt.dk

Tema: Præster

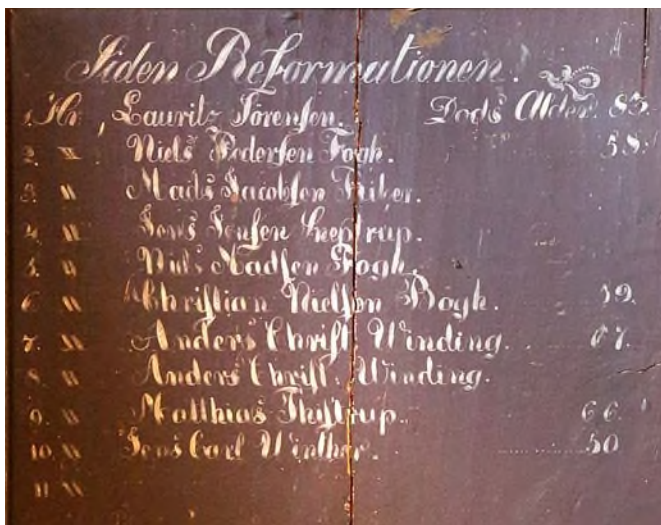

Af Kathrine Tobiasen
Korsagervej 13, 8940 Randers
Tlf. 41 28 65 30
Mail: kto@slaegt.dk

Indledning

Det er vist almindelig kendt, at hvis du som slægtsforsker har præster blandt dine aner, har du vundet i lotteriet! Det er en påstand, der vil gælde i næsten alle tilfælde, for det er ensbetydende med garanti for gode kilder og ofte med mulighed for at komme længere tilbage i tiden end ved almindelige, jævne forfædre.

Præsterne var mange steder de eneste uddannede og skrivekyndige personer i de små sogne på landet, og alene dét sikrer tilstedeværelsen af kilder. I og med at han har ført fjerpenen, når oplysningerne om menigheden skulle prentes i kirkebogen, har han efterladt sig sine tydelige spor, og tit har han været ekstra udførlig, når det var sine egne familiemedlemmer, han skulle berette om.

Et eksempel på en gammel præsteliste, her fra Storring Kirke.
Foto: Anne-Marie Fog Larsen.

Desuden har næsten enhver sognekirke en tavle på en af væggene, der viser hele præsterækken fra reformationen og frem til vor tid. Her ser vi sort på hvidt, hvem der til enhver tid har stået på prædikestolen og talt Guds ord til sin menighed. Det har givet et solidt skelet at bygge på for alle, der gennem tiderne har forsket i præstehistorie.

Præster

Vi har haft præster i landet lige fra kristendommens indfø-

relse, men for de første århundreders vedkommende er vor viden begrænset. Som nævnt starter præstelisterne først med reformationen, men vi kan vel trøste os med, at vi næppe har aner blandt de katolske præster. I hvert fald ikke, hvis de fulgte kirkens bud og holdt sig på dydens sti og levede i cølibat!

Ordet præst har som mange andre ord fra det kristne gebet sin rod i græsk, presbyter, som betyder ældste. Måske har det oprindelig været samfundets ældste, der stod for de kirkelige sakramenter, dåb og nadver, som det var præsternes vigtigste opgave at udføre, men det er helt sikkert snart blevet et hverv, der krævede en særlig uddannelse. De skulle kunne læse de hellige skrifter, selvfølgelig på originalsprogene græsk, hebraisk og latin, og overbringe budskabet i dem til menighederne, og de skulle mestre skrivekunsten. Det var derfor oplagt, at præsterne blev myndighedernes forlængede arm, der havde til opgave at stå som modtagere af hans kongelige majestæts forordninger og missiver (skrivelser) til hans undersåtter og formidle dem til sognebørnene. De fungerede som den tids folkeregister ved at bogføre befolkningen via kirkebøgerne, og når folk agtede at flytte til eller fra et sogn, var det præsten, der noterede det i til- og afgangslisterne. Det var også ham, der kunne udstede et rejsepas, som gjorde det lovligt for undersåtterne at bevæge sig omkring i landet.

Med mellemrum kunne præsterne blive bedt om at forfatte og indsende en status over tingenes tilstand i sognene i form af præsteindberetninger. Desuden var de sjælesørgere og menighedens hyrde (ordet pastor betyder egentlig hyrde), der skulle holde øje med, at deres sognebørn opførte sig sømmeligt. Og som repræsentanter for myndighederne var det deres opgave at stå i spidsen for forsorg til fattige og undervisning af børnene, indtil disse områder kom under verdslig administration.

Som myndighedernes forlængede arm var det også præstens pligt at anmelde til myndighederne, når der skete overtrædelser af Danske Lov, fx når en far til et uægte barn var hendes husbond og ovenikøbet gift, således at han kunne blive straffet efter bestemmelserne i Danske Lov (for-

tabelse af sin halve boslod), se fx Historiefortælling fra Væggerløse Sogn 1687-1730, side 10 (Væggerløse kirkebog, opslag 13)¹.

Da man fra 1810 begyndt at vaccinere mod kopper, var der mange steder i landet ikke læger, der kunne foretage stikket. Her måtte præsterne (og i enkelte tilfælde skarpretterne) i adskillige tilfælde træde til med kanylen. Til gengæld var præsterne og deres sønner fritaget, når det gjaldt forsvaret af fædrelandet.

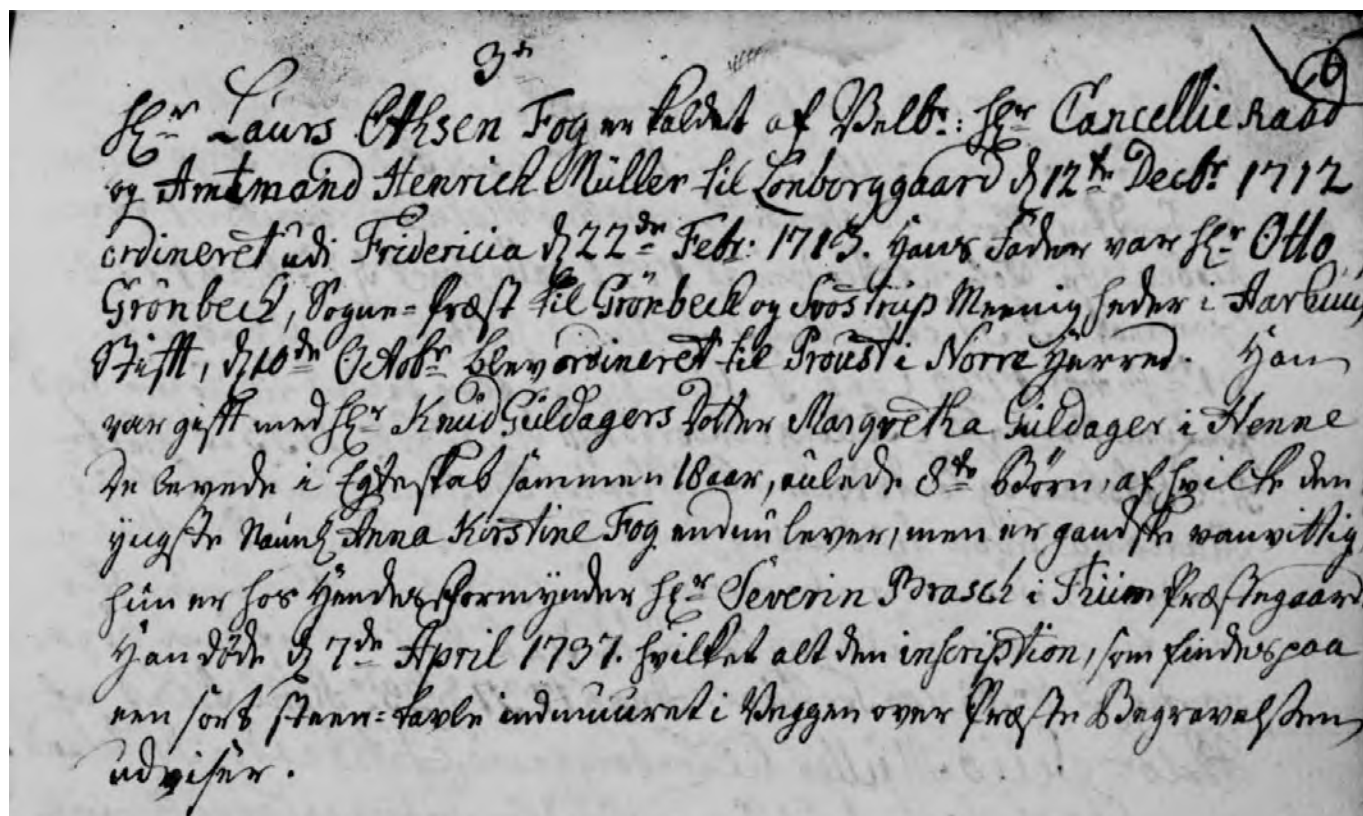
Socialt havde præsterne en central placering i sognene. Man skal ikke foretage mange strejftog i kirkebøgernes dåbsafsnit for at se, at adskillige forældre har haft et ønske om at få præstens kone til at bære barnet til dåben. Mange steder har det også været skik, at præsten deltog i barsels-gilder og bryllupper, en skik, der har været i brug langt op i 1900-tallet.

Liber daticus

Ved siden af kirkebøgerne førte præsterne en såkaldt *liber daticus* (latin for 'gavebog', oprindeligt en fortegnelse over gaver til kirken), en kaldsbog, hvor de kunne nedskrive oplysninger om sognene med henblik på efterfølgeren. Et

kongeligt reskript af 1. februar 1690 gav anbefalinger for udformningen af bogen, som også er blevet fulgt i en del sogne, mens det andre steder ser ud til, at den enkelte præst selv har afgjort, hvordan det passede ham at føre bogen. *Liber daticus* kan være ret forskellige, både med hensyn til indhold og udformning. Større eller mindre dele af især de ældre bøger kan være skrevet på latin, og der er store udsving i, hvad der er bevaret. Mange starter i årtierne omkring år 1800, mens nogle bevæger sig tilbage til 1600-tallet, enkelte endda helt til 1500-årene.

Som regel finder vi i *liber daticus* fortegnelser over og afskrifter af skrivelser fra provst, biskop og ministerier såsom nye forordninger og reglementer. Samt referater fra præsternes møder, synoder; fx fremgår det af *liber daticus* for Skt. Michaelis Kirke i Fredericia, at præsten sidst i 1700-tallet årligt måtte rejse tværs over Jylland til Varde eller Ribe for at deltage i møder. Men der kan også findes korte biografier over tidligere præster i sognet, og et tilbagevendende emne er kaldets indkomster; der kan ses omhyggeligt udførte oversigter over præstegårdens jordtilliggende og oplysninger om en pension, der skal betales til enken efter en tidligere præst i kaldet. Bøgerne kan give et godt indtryk af sognepræsternes arbejde, og en del er lagt

En side fra Lønborg-Egvad Sognes *liber daticus*. Her beskrives en af de tidligere præster i sognet, Laurs Othsen Fog.

1 <https://slaegtsbibliotek.dk/807083.pdf>

ud på Arkivalieronline. Udvalget her er dog lidt tilfældigt, så hvis du vil se, hvad der måtte findes om 'dine' sogne, bør du søge i Daisy. Hvis du taster 'liber daticus' i arkivserie-feltet (vælg 'avanceret søgning'), får du hele striben og kan ved at klikke på det enkelte sogn se, om bogen kan læses online eller skal bestilles til en læsesal.

Hvis du har lyst til at kigge nærmere på indholdet i liber daticus, så kan du side 64 øve dig på at tyde klip fra et par bøger.

Kaldelse

En præst blev kaldet til sit embede, og det skete ifølge middelalderlig kanonisk ret i to trin: udnævnelse og overdragelse. Oprindeligt var det biskopperne og menighederne, der udnævnte præsterne, men efter reformationen overtog kongen patronatet (overtilsynet) over kirkerne, og selv om Luther lagde vægt på menighedernes medindflydelse i kirkelige forhold, blev denne efterhånden indskrænket, og under enevælden var det kongen, der udnævnte præsterne. Dog med den modifikation, at mange kirker efterhånden blev solgt til godsejere for at afhjælpe problemer med den jævnlige slunkne statskasse. Disse kirkeejere fik naturligt nok et vægtigt ord at skulle have sagt ved valget af præster til deres sogne. Med grundloven 1849 overgik myndigheden til Kultusministeriet (senere: Kirkeministeriet), og fra 1903 fik menighedsrådene stor medindflydelse.²

Inden en teolog indtrådte i sit første embede, måtte han aflægge præsteeden (fra 1870 kaldet præsteløftet), der holdt for resten af hans liv. Ved ansættelsen fik den kommende sognehyrde et kaldsbrev, og herefter blev han indsat ved en højtidelig ceremoni, der blev forestået af provsten.

En sognepræst blev i princippet siddende i et kald, til han døde, men hvis han med alderen blev svagelig, kunne han få beskikket en kapellan. Dette kunne også ske, hvis pastoratet var så stort, at det blev uoverkommeligt at varetage for en person, som fx ved annekssogne, sogne, der var lagt sammen, så de måtte være fælles om præsten, og i købstæderne. I større byer kunne desuden ansættes såkaldte kateketer, der havde den særlige opgave at forberede ungdommen til konfirmationen.

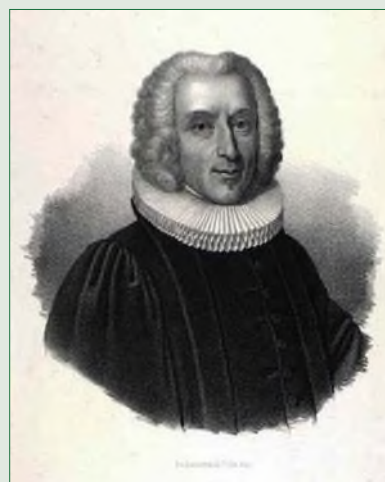
Præsten stod ikke alene med det daglige arbejde. Degnen

havde pligter under gudstjenesten, ledede kirkesangen og sørgede ofte for bibelundervisning af børnene, og desuden var der medlemmer af menigheden, der fungerede som medhjælpere. I folketællinger og kirkebøger kan det være nævnt om en person, at han var præstens medhjælper. Det gælder fx Søren Sørensen Bouet i Byrum på Læsø. Da han blev begravet den 10. maj 1775, tilføjede sognepræsten i kirkebogen: *Været Præstens Medhielper paa det 23de Aar*³. Han har uden tvivl været en betroet mand.

Præstekjolen

Den traditionelle præstedragt, en lang sort kåbe med pibekrave, stammer fra reformationstiden. De katolske præster klædte sig i farvestrålende gevandter, men efter Luthers lære skulle præsterne være lige med menigheden og ikke skille sig ud. Deres dragt blev derfor den tids borgerdragt; billeder af renæssanceborgere viser, at den pibede krave var tidens højeste mode.

Moden ændrede sig, men præsterne så intet behov for at være modebevidste, og den sorte kjole blev hængende gennem århundrederne. Ved særlige lejligheder kan en præst smykke sig med en messehagel over skuldrene; det er dog helt op til den enkelte præst.

Hans Egede i sin præstekjole med den karakteristiske pibekrave

Uddannelse

For at blive kaldet som præst var kravet, at man havde erhvervet sig visse kundskaber. I 1479 oprettedes universitet i København, hvor teologi var det vigtigste fag blandt de fire, som universiteter traditionelt underviste i – de øvrige var jura, medicin og retorik. Omkring reformationen var der en naturlig pause indtil 1537, hvor universitetet blev reorganiseret, så det passede til de nye vinde, der blæste inden for

² Dansk Kulturhistorisk Opslagsværk, II, s. 715-16

³ Byrum Kirkebog 1720-1801, s. 141

Tema: Præster

teologien. 1675 kunne det teologiske fakultet som det første indføre en embedseksamen. Dette skulle sikre, at de kommende præster rent faktisk havde tilegnet sig tilstrækkelig viden, inden de blev sluppet løs ude i sognene.

Københavns Universitet var gennem århundreder alene om at ud-danne danske teologer. Her ses dets nye bygning fra 1836. Gouache fra 1860.

Gennem mange århundreder var Københavns Universitet altså stedet, hvor alle danske præster studerede. Vejen gik først over latinskolen, hvilket var et krav for at blive optaget på universitetet. Nogle få, privilegerede havde mulighed for at fortsætte studierne ved universiteter andre steder i Europa, men for langt de fleste gjaldt det, at det var i København, de måtte lære stoffet og aflægge eksamen. Først fra 1928 blev det med åbningen af Aarhus Universitet muligt at vælge et alternativ til hovedstaden.

Man betalte ikke for at gå på læreanstalten, men øvrige leveomkostninger måtte man selv klare. Uden offentlige støttemuligheder måtte man i studietiden forsørges af sin familie eller håbe på en velhavers bevågenhed, hvis man hørte til den store mindrebemidlede del af befolkningen. I sine erindringer fortæller sognepræst på bl.a. Orø, Laurids Prip, om, hvordan han på grund af en trængt økonomi og fattige forældre måtte tage arbejde ved siden af studiet. Det resulterede i en lavere karakter ved den afsluttende eksamen, som igen betød, at han ikke kom i betragtning til de bedste kald, da han skulle søge embede.⁴

⁴ Laurids Prip: Efterladte erindringer. Udgivet v. Jens Overø, 2017

Københavns Universitet har et stort arkiv, hvor man kan søge oplysninger om studerende langt tilbage i tiden, men desværre er der ikke noget at finde på Arkivalieronline. Hvis du vil søge i arkivalierne, er der derfor ingen vej udenom et besøg på en af Rigsarkivets læsesale. Inden da kan du forberede dig ved at søge i Daisy. Vælg den avancerede søgning og udfyld arkivskaberfeltet med teksten: 'Københavns Universitet, Det teologiske fakultet'. Her vil du blandt meget andet finde sager som forskellige protokoller fra teologisk embedseksamen: en eksamensprotokol, der går tilbage til 1726 og en karakterprotokol med bidrag fra 1669 og frem, og der er en studentermatrikel, der dækker perioden 1831-1884. Via Daisy kan du bestille dem til den læsesal, der passer dig bedst.

At man havde bestået sin embedseksamen, var ikke ensbetydende med, at man straks fik et kald. Mange måtte starte karrieren som kapellan eller som huslærer, og nogle nåede aldrig længere eller endte med at måtte tage til takke med et hverv som degn.

Præstehistorie

Ligesom alle andre dødelige kan vi finde præster og deres familiemedlemmer indført i kirkebøger, når et barn blev døbt, et par viet eller en person begravet. Vi kan endda være sikre på, at sognepræsten nok ikke har været så tilbøjelig til at glemme at indføre en begivenhed i sin egen familie, som det især i tidlige tider kunne være tilfældet ved menige medlemmer af menigheden.

Men dertil kommer en håndfuld værker, der har til formål at samle oplysninger om samtlige landets præster og delvist om deres familier. Resultatet er de store præstehistorier, der er den vigtigste årsag til, at man kan føle, man har vundet i lotteriet, når ens aner skal søges blandt de gejstlige. Brug gerne dem alle for at være sikker på at få det hele med.

Først skal nævnes et værk, som egentlig ikke er en præstehistorie, men som kan bidrage med mange oplysninger om gejstlige i Jylland, specielt den sydvestlige del af landet. Det drejer sig om Peder Hegelunds almanakoptegnelser 1565-1613. Hegelund var biskop i Ribe, og han førte gennem årene en kortfattet dagbog, hvor han omtalte små og store begivenheder og et væld af personer, som han omgikkes i sit store område. Optegnelserne er transskriberet af Bue Kaae og udgivet i bogform, ledsaget af et digert bind med noter og registre. Især det sidste er med til at gøre værket til en ren guldgrube for alle med aner i perioden og området. Begge bind er digitaliserede på Slægtsforskernes Bibliotek.

Tema: Præster

Wibergs Præstehistorie

Hvis man har sagt præstehistorie, vil det næste ord, der falder i tankerne, næsten uundgåeligt være Wiberg. De to ord er vokset sammen som ærtehalm, og Wibergs Præstehistorie er en institution i dansk personalhistorisk litteratur, som man ikke skal bevæge sig meget omkring inden for slægtsforskningen for at støde på.

Sophus Vilhelm Wiberg, som vi kan takke for den første store præstehistorie.

Sophus Vilhelm Wiberg, der levede 1811-1882, var sognepræst, de sidste mange år af sit liv i Jordløse og Haastrup Sogne på Fyn. Men ved siden af præstegerningen arbejdede han på et kæmpe projekt, en præstehistorie, der skulle dække hele landet så langt tilbage, det var muligt at komme, og op til Wibergs samtid, dvs. midt i 1800-tallet. Han sætter dog selv en grænse bagud, idet hans hensigt er at *levere en samlet Oversigt over den evangelisk-lutherske Geistlighed i Danmark, eller over Præsterne i alle faste, underordnede geistlige Embeder siden Reformationen*, som han selv udtrykker det i forordet. Værkets fulde og ganske

omstændelige titel er *Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie eller alfabetsk ordnet Fortegnelse over alle Sognekald, Sognekapellanier, Hospitalembeder o.s.v. i Danmark med Anførelse af Præsterne i dem siden Reformationen, og Efterretninger om deres Personalialia o.s.v.* Så skulle værket og dets indhold ellers være præsenteret! Det udkom i tre bind i årene 1870-71, og allerede to år efter var der stof til et supplement; i 1879 blevet værket fuldendt med et navnerregister.

Tre digre bind er ikke overvældende meget, når samtlige sognes præster gennem 300 år skal beskrives, og Wiberg fatter sig da også i korthed. Men hans hensigt er ikke desto mindre, som han siger i forordet, *at give en Udsigt over de enkelte Præsters Personalialia, nemlig hvor, naar og af hvilke Forældre de ere fødte, naar og hvorfra de ere blevne Studenter, naar og med hvilken Charakter de bleve theol. Candidater, om de have taget academiske Grader (Baccalaurgraden er ikke medtagen); de forskjellige Embedsstillinger, i hvilke de have virket; om de have havt Titler, Rang og Ordener o.s.v.; om de have stiftet Legater; fremdeles om deres Ægteskaber og Antallet af deres levendefødte Børn. Særligen har jeg havt min Opmærksomhed henvendt paa, saavidt muligt at fremstille Geistlighedens indbyrdes Slægtskabsforbindelser, hvilke i ældre Tider vare saa vidtubredte, at Præsterne paa Visse Egne danne ligesom een stor Familie. Dette troer jeg at have opnaaet paa en nem Maade ved Henviisninger til Sønnerne og Svigersønnerne og fra Sønnerne og Døttrene tilbage til Fædrene, saaledes at man vil kunne forfølge Slægtskabet i saavel nedstigende som opstigende Linie.* Ikke mindst det sidste gør Wibergs præstehistorie til rent guf for alle med gejstlige aner.

Wiberg går altså strengt alfabetisk frem, og hvis du ved, hvilket sogn din ane har haft sit embede i, er det nemt at blade frem til det. Som han selv gør opmærksom på, er oplysningerne om de ældste præster tynde; ofte må vi nøjes med et navn og et eller to årstal, mens der kommer mere kød på, når vi bevæger os frem i tiden. Hvis der har været kapellaner eller kateketer i et sogn, får de deres særskilte afsnit efter sognepræsterne.

Han er som regel saglig og faktoorienteret, men nu og da kan en vis standsbevidsthed skinne igennem, som ved omtalen af Jens Nielsen Winther, der 1691 overtog embedet i Aaby og Bjergsted Sogne i Aalborg Stift. Det hedder, at han er født i Kristrup ved Randers *af simple Forældre 7/5 '63.*⁵

⁵ Wiberg, bd. I, s. 13

Tema: Præster

Da datoen er kendt, kunne man måske formode, at forældrenes navne også kunne findes frem (kirkebogen starter dog først i 1666), men de er i hvert fald ikke fundet værdige til at nævnes. Jævnligt kan han tilføje en kort karakteristik: Peder Pedersen Clementin, kaldet 1762 til Budolfi, Aalborg, *efterlod et hæderligt Minde*, og hans efterfølger Johan Pedersen Wandal, ordineret 1772, *købte tilligemed et Interessentskab 65 Trykkeriet i Aalbg.; Udgiver af "Nyttige og fornøielige jydsk Efterretninger"*.⁶ Og om Bartholomæus Pedersen Deichmann (Skt. Knuds, Odense, 1699) bemærker han bl.a.: *Var en Mand af anseelig Skikkelse og et vakkert Udseende, talentfuld og dygtig, men maaskee mere forfaren i verdslige Handler, end det sømmer sig en geistlig Mand. „Han var af en extraordinair Hjerne og ugemene Studeringer, men vidste ikke, at skikke sig saavel i Modgang som i Medgang"*.⁷

Når vi står ved det ønskede sogn og skal i gang med biografierne, kan problemerne dog hurtigt tårne sig op. For at spare på pladsen benytter Wiberg sig nemlig af et væld af forkortelser og tegn, som det er nødvendigt at kende, hvis teksten skal give mening. At læse teksten helt uforberedt kan opleves som at læse et kodesprog. Forkortelserne m.v. gør han klart rede for i sit forord, hvor han også beretter om den faste rækkefølge, som oplysningerne serveres i, og om de mange kilder, han har brugt – de fylder næsten fire sider. Det kan være en god idé i at kaste et blik på disse kilder, da de kan være til inspiration, når du skal videre i jagen på anerne.

En anden alvorlig hæmsko er, at originalen er trykt med krøllede bogstaver, gotisk bogtryk, som nok kan få mange til at stå af på forhånd. Men hvis du på trods af diverse ben-spænd har mod på at give dig i kast med "den ægte vare", er den lettilgængelig, da den er digitaliseret og kan læses på Slægtsforskernes Bibliotek.

Da Wiberg er så vigtig en kilde, samtidig med at læsningen ikke er uproblematisk, er der heldigvis flere behjertede sjæle, der i tidens løb har udarbejdet forskellige former for hjælp til Wiberg. På Danske Slægtsforskernes hjemmeside www.slaegt.dk kan du under menupunktet *Kom i gang > De næste skridt* finde en side med en oversigt over *Wiberg hjælp*. Der er her link til en letforståelig oversigt over alle de anvendte forkortelser og en liste med nogle rettelser til Wiberg.

Men allervigtigst er linket til onlineversionen af Wiberg på

adressen wiberg-net.dk, der indeholder en komplet afskrift af hele værket, som du her kan læse i en udgave i nutidig skrift. Og ikke nok med det – Randi Rostrup, der står bag websiden, har beriget sin version med talrige rettelser og tilføjelser, som hun selv og en række meddelere har fundet frem til. I Danske Slægtsforskernes Forum, forum.slaegt.dk, under gruppen *Hjælp til opslag i bøger og på arkiver m.v.* har der gennem en del år kørt en "tråd", hvor alle kunne bidrage med rettelser eller tilføjelser. Selv om der kan være noget tiltalende i at gå til originalen, hvis den krøllede skrift ikke udgør noget problem, kan det altså varmt anbefales at bruge netudgaven. Ud over at den er skrevet med latinske bogstaver og opdateret med mange tilføjelser, der er tjekket nøje, inden de får lov til at indgå i udgaven, er den forsynet med links til de sogne, en præst kommer fra eller siden drager til, og til Wibergs egne og nytillføjede kilder som fx Brejls skifteuddrag. Det betyder, at brugeren nemt og hurtigt kan springe til disse kilder uden at skulle blade i bøgerne eller slå op på andre websider. På smukkeste vis udnytter Rostrups side alle digitaliseringens fordele. Det starter allerede med den klikbare oversigt over herreder og sogne, der gør det supernemt at finde frem til lige netop det sogn, du er på jagt efter.

En yderligere fordel ved wiberg-net.dk er, at alle de slesvig-holstenske sogne er medtaget, idet Randi Rostrup har inkorporeret oplysningerne fra Otto Fr. Arends' 3-bindsværk, *Gejstligheden i Slesvig og Holsten fra Reformationen til 1864*. Disse oplysninger er omskrevet, så de passer ind i Wibergs struktur. Med denne tilføjelse rummer hjemmesiden en komplet oversigt over præsterne i det danske kongerige.

Arends' værk findes endvidere tilgængeligt på Slægtsforskernes Bibliotek.

Sofus Elvius' præstehistorie

Lyst til at skrive præsternes krøniker har ikke manglet, og allerede i 1885-87 kunne Sofus Elvius med offentlig understøttelse udgive *Danmarks Præstehistorie i Aarene 1869-1884*. Elvius, der var assistent og registrator i Statsanstalten for Livsforsikring og medstifter af Samfundet for dansk-norsk Genealogi og Personalhistorie, ville her i kort form give "en fuldstændig objektiv Fremstilling af Kjendsgjerninger" om de præster, der har været i Folkekirken i vor tid. Man skal altså ikke regne med her at finde oplysninger om *Standsvexel, Præsternes Levesandsynlighed, Universitetsforberedelse, Embedsalder, Ægteskab, om Overflod eller Mangel paa Præster* o. s. v. Det hele er samlet i et bind på 735 sider.

⁶ Samme, s. 28

⁷ Wiberg, bd. 2, s. 513

Sofus Elvius (1849-1921) samlede oplysningerne til værket *Danmarks Præstehistorie i Aarene 1869-1884*. Wikipedia.

Elvius starter med biskopperne, som Wiberg ikke har med, og han har afsnit om personelle kapellaner, islandske præster, sømandspræster og danske præster i udlandet samt missionærer. Der slutes med omfattende registre over både præster og præstehustruer samt deres slægtninge. Desuden er der en oversigt over kandidater, der ikke har fungeret i præsteembede.

Hovedafsnittet handler om sognepræsterne, og her følges den velkendte opstilling fra Wiberg. Sognene gennemgås alfabetisk, og præsterne er ordnet kronologisk. Med oplysninger, som vi også kender dem fra Wiberg, i de fleste tilfælde dog noget fyldigere – det har sikkert også været nemmere at få fat i stoffet. Godt nok tilstræbte Elvius at være saglig og objektiv, men en smule politisk kunne han også være. Om Frederik Christian v. Haven, sognepræst til Vive, Ove og Valsgaard, oplyser han således: *Valgtes 5/10 48 til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling for Thisted Amts 3. Kreds (Vestervig), stemte imod Grundloven*⁸.

⁸ Elvius, s. 596

Bogen er som en særlig slægtsforskerattraktion udstyret med tavler over otte kendte præsteslægter, bl.a. Grundtvig, Blicher og Krarup. Også dette værk er lettilgængeligt, idet det findes online på Slægtsforskernes Bibliotek.⁹

Nedergaards personalhistoriske bidrag

Wiberg er kendt af næsten enhver med en snert af interesse for genealogi. Derimod er det nok mindre kendt, at der findes en efterfølger, der tager tråden op, hvor Wiberg slap den. Det drejer sig om Paul Nedergaards *Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie (Kirkelig geografi) 1849-1949*. Værket er i 10 omfangsrige bind, der udkom over en lang periode fra 1951 til 1991. Der er tale om en gigantisk enmandspræstation, som Paul Nedergaard ikke selv nåede at fuldføre. Han døde, kort tid før bind 9 kunne gå i trykken, og en gruppe skribenter gjorde arbejdet med bind 10, om Haderslev Stift, færdigt, så det kunne udkomme næsten 20 år efter det næstsidste.

En præst i arbejde ved andagten over en afdød med familie og venner samlet om kisten. Maleri af Anna Ancher, 1891. Open.SMK.

Ligesom Wiberg var Nedergaard (1895-1970) teolog. Han var født på Holmslands Klit og endte som sognepræst i København. Derudover var han en særdeles aktiv skribent, i mange år redaktør af præsteforeningens blad og udgiver af *Teologisk Stat* (som vi senere vender tilbage til). Dette arbejde har fungeret som et godt afsæt til den 10.000 sider store præstehistorie.

Nedergaards præstehistorie har det personalhistoriske og statistiske til fælles med forgængeren, men det er værd at

⁹ <https://slaegtsbibliotek.dk/909544.pdf>

Tema: Præster

hæfte sig ved den tredje form for bidrag: det sognehistoriske. Det er her, værket radikalt adskiller sig fra Wibergs, og det er på dette emne, en store del af de mange sider bruges.

Modsat Wibergs alfabetiske opstilling efter sogne har Nedergaard ordnet sin historie efter stifter, således at hvert stift får et bind; dog får de sidste stifter, Aarhus, Ribe og Haderslev lov til at brede sig over 2 eller 3 bind. Herunder er opstillingen den velkendte: amt, herred, sogn. Man skal dog være opmærksom på, at stifter og amter ikke altid følges ad; fx skal et par herreder i Vejle Amt findes i bindet om Ribe Stift, mens resten hører under Aarhus Stift. Og et herred i Viborg Amt hører ikke til Viborg Stift, men til Aarhus Stift.

Hvert bind indledes med et fyldigt afsnit om stiftet og en gennemgang af biskopperne. På samme måde, men i mindre omfang, får herrederne en præsentation, der er krydret med lidt statistik: folketal i sognene, antal altergæster m.v. Herefter kommer så sogneafsnittene, der alle følger en fast skabelon, og rækkefølgen er hver gang købstæderne først, efterfulgt af landsognene. Der startes med en beskrivelse a la Trap Danmark, og herefter følger den ældre præstehistorie. I nogle tilfælde er gennemgangen ret kortfattet, andre gange mere fyldig, men generelt har Nedergaard langt flere detaljer end Wiberg. Fx kan man finde omtaler af stridigheder om kaldsretten (retten til at udpege sognepræster).

Hovedafsnittet drejer sig om tiden efter ca. 1850; her fortælles bredt om livet i sognene, men udgangspunktet, præstehistorien, fornægter sig ikke, og der er hovedvægt på det kirkelige liv og især de mange religiøse bevægelser. Stridighederne mellem Indre Mission og grundtvigianere gøres der meget ud af. Med god grund, da de virkelig optog sindene, og mange steder var der høj søgning i ellers søvnige småbyer. Der sluttes med korte leksikalske biografier over præsterne og lidt om sognets kirker og skoler. Hvis der er valgmenigheder i sognene, får de også deres beskrivelse. Deres tilstedeværelse er som regel et signal om, der på et eller andet tidspunkt har været en konflikt i sognet.

Ved sognehistorierne er det tydeligt, at Nedergaard ikke har været alene om værket; han har hentet stof fra et væld af meddelere og venner i hele landet, og han citerer rask væk fra aviser og bøger, tit med ganske lange citater, der undertiden kan strække sig over flere sider. Som et eksempel kan nævnes afsnittet om Feldballe-Nødager Sogne, Djurs Sønder Herred, der får tildelt næsten 20 sider, hvoraf mange bruges på beretningen om den indremissionske præst, Axel Busch, der også ifølge Nedergaard er *en rigt udstyret fører-*

*skikkelse, og ganske enestaaende som prædikant*¹⁰. Det giver et broget og noget ujævnt billede; nogle sogne får mange sider, mens andre må nøjes med færre, nok afhængig af, hvor beredvillige kilder og meddelere Nedergaard har haft.

Men samlet får vi ufatteligt mange detaljer serveret. Har du slægtninge, der på en eller anden måde har stukket næsen lidt frem, kan du sagtens være heldig at finde dem nævnt i sognehistorierne, hvor "fremtrædende lægfolk" ofte får et ord med på vejen. Selv hvis du ikke skulle være så heldig, vil de begivenheder og vækkelser, der fortælles om, helt sikkert have berørt beboerne i sognene, og læsningen vil give dig en større forståelse af også dine aners liv i perioder, hvor religiøse følelser spillede en meget større rolle, end de gør i dag. Derfor har Nedergaards værk bud til en bredere skare end Wiberg. Her har du en fin mulighed for at få lidt ekstra kød på slægten.

Præstefruen og kvindesagsforkæmperen Line Luplau, der kun lige bliver nævnt i en bisætning i Nedergaards præstehistorie. Wikipedia

¹⁰ Nedergaard, bd. 8, s. 368

Tema: Præster

Der står ikke til diskussion, at præstestanden indtil sidst i 1900-tallet var totalt mandsdomineret, og præstehistorikerne følger troligt i dette spor. Nedergaard kan svinge sig op til at indskyde et par beskrivende ord som fx "udmærkede og/eller elskelige" om en præstefru, men han anfører ganske kort, at pastor D. C. E. Luplaus (sognepræst 1866-88) hustru i Varde hed Nicoline Christine Monrad¹¹. Det havde vel været på sin plads at nævne, at Line Luplau faktisk var et fremtrædende medlem af Dansk Kvindesamfund og aktivist for kvinders stemmeret?

Biografisk leksikon har en artikel om Paul Nedergaard¹², og her hedder det om værket, at det *rummer en overordentlig mængde oplysninger, men metodisk lader værket meget tilbage at ønske, fx spiller nekrologer og venners ytringer en alt for stor rolle i præstebioграфиerne, og der er for meget ukontrollabelt og anekdotisk stof ligesom litteraturbenyttelsen har et tilfældigt præg; med sine åbenbare mangler er og forbliver værket dog en enestående bedrift af en enkeltmands uhyre flid og store begejstring for den opgave at skabe en landsdækkende "kirkelig geografi"*.

Disse betragtninger skal man nok have med i baghovedet, når man bruger værket. Mange af beskrivelserne er tydeligt farvet af den aktuelle meddelelse, og der kan måske anes en vis overvægt af sympati for Indre Mission. Men at det således kan ses som et stort kludetæppe af mange kildeudsagn, gør det bestemt ikke mindre oplagt og spændende at bruge i jagten på anerne. Portrættet af den kontroversielle præst, J. N. Schou i Ål Sogn, Ribe Amt, hvis kompromisløse fremtræden førte til adskillige klager til biskoppen, er flot sammenstykket af vidnesbyrd fra både tilhængere og modstandere¹³. Værket kan ovenikøbet være med til at vise vej til nye kilder, som man ellers ikke havde tænkt over.

Nedergaards værk er ikke digitaliseret, men det kan findes på større folkebiblioteker. Nogle steder dog kun som læsesalsbog til at læse på stedet. Ovenikøbet kan det være drilsk at søge det på bibliotekernes søgeside, bibliotek.dk. Spørg på dit lokale bibliotek og få bibliotekaren til at finde et eksemplar, der kan lånes hjem.

Nyere tid

For nyere tid kan du søge i *Teologisk Stat*, der med jævne mellemrum (den seneste udgave er fra 2009) har givet en oversigt over de teologiske kandidater, som på udgivelsestidspunktet var nulevende. Her er både alfabetiske og kronologiske fortegnelser over kandidaterne, en oversigt over

præsteembederne og en fortegnelse over afskedigede præster. Også fortegnelser over annekssojne (og i nogle år-gange valgmenigheder og missionærer) er medtaget.

Oplysningerne om de enkelte personer er yderst sparsomme, men som oversigt og register kan værkerne være til stor nytte. Bedst af alt: en række af dem, dækkende perioden fra 1915 til 1989 kan læses på Slægtsforskernes Bibliotek, www.slaegtsbibliotek.dk. De søges nemmest ved under *Søgninger* at vælge *Søg: Katalog* og dernæst under *Bibliotekskatalog* at vælge *Titel*. Tast nu *teologisk stat* i søgefeltet, og du får de relevante værker – uden 'støj' fra alle de steder inde i bibliotekets mange bøger, hvor ordene måtte optræde.

Præsters indtægter

Som alle andre borgere har præster haft behov for en indkomst; til forskel fra den store brede befolkning kunne de dog ikke skaffe sig den ved at dyrke korn eller sælge varer. Fra tidernes morgen havde det været menighedens opgave at aflønne sine præster, men før i tiden kom der ikke en fastsat månedlig løn ind ad præstegårdens dør. Lønnen var sammensat af flere forskellige elementer, ikke mindst naturalier, som menighedens medlemmer kunne levere fra deres egne virksomheder. Der var korn- og kvægtiende, som oprindeligt, som navnet antyder, har været en tiendedel af afgrøderne, men efterhånden blev til en fast mængde. Og der var småredsel (ordet har ikke noget med rædsel at gøre, men med udredning), mindre afgifter, som kunne bestå i smør, ost, høns eller kyllinger; det var vist egentlig frivilligt, hvor meget man ville eller kunne yde, men ofte var skik og brug på den enkelte lokalitet afgørende for størrelsen. Dertil kom de ofre, som menigheden forventedes at betale ved højtiderne og ved dåb, introduktioner og vielse. Samt mere uvisse indtægter, accidenser.

Endelig ejede præsterne deres gårde, som normalt var blandt sognenes større gårde: Danske Lov 1683 fastslår i 2. bog 12. kapitel 1.artikel: *Præsterne skulle boe i deris Sogne, og hos deris betroede Meenighed, og i deris rette Præstegaarde, hvilke de skulle beholde frj med al deris Rettighed og rette Tilliggelse, som der af Alders Tid tilligget haver; Og hvor der ere tvende, eller fleere, Præstegaarde, da skal Præsten boe i den eene, og nyde af dens Skov frj Olden og fornøden Ildebrand, og af de andre Gaarde, saa vel som af Bøndergaardene, der til hans Bord tillagte ere, skal hand opbære og nyde al Frugt og Landgield, saa og Herligheden, saa vit hand haver haft i rolig Hævd i tyve Aar, eller og hand beviser hannem med rette at tilhøre*.¹⁴

¹¹ Nedergaard, bd. 9, s. 425

¹² https://biografiskleksikon.lex.dk/Paul_Nedergaard

¹³ Nedergaard, bd. 9, s. 459 ff.

¹⁴ Citeret fra Bjørn Andersens digitale udgave

Tema: Præster

Jorden blev som regel lejet ud eller forpagtet af bønder, og sognepræsten skaffede sig derigennem en indtægt. Det var ikke meningen, at han selv skulle drive gården; faktisk blev det i 1695 forbudt for både præsten og hans hustru at udføre markarbejde. Den slags skulle præstefamilien være hævet over – det blev anset for nødvendigt at betone standsforskellen¹⁵.

Det var dog ikke ensbetydende med, at en gejstlig ikke kunne være en kyndig jordbruger, og i mange tilfælde var præsterne foregangsmænd, når nye dyrkningsmetoder som brug af hidtil ukendte afgrøder eller mergel skulle introduceres for befolkningen. Som studerede personer havde de mulighederne for at følge med i faglitteraturen og holde sig opdaterede på nye idéer. Var et anneks sogn knyttet til hovedsognet, så præsten havde to sogne at passe, tilhørte anneksgården, den nedlagte præstegård i det underliggende sogn, også sognepræsten, og den kunne ligeledes forpagtes eller fæstes bort.

En præstegård behøvede før i tiden ikke at adskille sig meget fra sognenes øvrige bøndergårde udover, at den var blandt de største. Vilhelm Rosenstands maleri fra 1898 bærer titlen Fra en Præstegård. Open.SMK.

Overordnet gælder om præsternes muligheder for indtægter, at der kunne være store udsving fra sted til sted, da der var forskel på både indbyggertal og velstand. Nogle præster måtte affinde sig med et ringe kald, som en del af dem også jævnligt fandt anledning til at klage over. Senere kunne de måske avancere til et mere givtigt sogn. Præster var generelt meget mere mobile end befolkningen i almindelighed.

¹⁵ http://www5.kb.dk/da/nb/fag/dafos/Dagligliv.dk/Temaer/Os_og_de_andre/Indsigt/Dokumenter/Almindelige_menneskers_syn_paa_præsten/index

At problemer med ringe afkast i sognene nok har eksisteret fra tidernes morgen, kan Christian Clausen tjene som et eksempel på. Han blev 16. december 1645 ordineret til embedet i et afsides beliggende hedesogn, Aadum i Nørre Horne Herred under Ribe Stift, og allerede fire år senere sendte han en klageskrivelse til biskoppen i Ribe. Heri inkluderede han en opgørelse over sine sølle indtægter. Han tilkom i tiende: 30 td. rug, 24 læs hør, 2 ørter¹⁶ bygsæd, 5 ørter rug-sæd, og i kvægtiende: 7 lam, en kalv, en eller to grise og 12 skilling i følpønge. Dertil kom 6 daler i offerpenge. Desuden klagede han over, at hans marker lå spredt mellem fremmede marker. Han kunne passende slutte med, at "til denne liden Kalds ringe Indkomst forhaaber jeg med Tiden en underdanigst og naadigst forbedring af høje Øvrighed"¹⁷.

Hr. Clausen har sikkert omhyggeligt undgået de lyse farver i sin beskrivelse af situationen, og han har nok fået noget ud af sin bønsskrivelse. Men man skal som bekendt være forsigtig med at skue en hund på hårene. I hvert fald viste pastoren sig senere at være en holden mand, der havde overskud til at låne pæne summer ud. Da hans søns svigermor fik seriøse økonomiske problemer i de hårde tider sidst i 1600-tallet, var han i stand til at forstrække hende med hele 330 rdl.¹⁸

Først i 1919 blev der ændret på tingene, idet en lov bestemte, at medlemmer af folkekirken herefter skulle betale en kirkeskat, som gik til "præsteembedernes fællesfond". Denne betalte en del af præsternes løn og pension, et tilskud, som blev øget op gennem århundredet.¹⁹

Tiender

Som nævnt tidligere kan man være heldig at finde opgørelser af indtægterne i præsternes liber daticus, men derudover har Paul Nedergaard systematisk indsamlet oplysninger og indleder i sin ovennævnte præstehistorie afsnittene om sognepræsterne i hvert sogn med at angive embedets indtægter i udvalgte år, typisk et år midt i 1800-tallet, året 1870 samt et tal fra 1900-tallet. Især opgørelserne fra 1800-tallet er interessante, da de detaljeret fortæller, hvilke varer præsterne havde krav på, mens de senere består i regulerede pengebeløb.

¹⁶ ørte er et mål for korn, der varierede efter kornsorten: 10 skæpper rug, 12 skæpper byg og 20 skæpper havre

¹⁷ P. Storgaard Pedersen: Oddum Sogns Historie. I: Hardsyssel Aarbøger, 1925, s. 32-33. Kan læses på Slægtsforskernes Bibliotek

¹⁸ Holger Hertzum-Larsen: Undersøgelser vedr. Jens Abildtrup's bog "Slægten Abildtrup II". <https://slaegtsbibliotek.dk/921489.pdf>

¹⁹ https://www.km.dk/fileadmin/share/Styringsstruktur/Notat_faelles_oekonomi.pdf

Tema: Præster

I Vistoft Sogn på Mols kunne præsten i 1859 notere følgende indtægter:

Korntienden: 56 rug, 66 byg, 30 havre – desværre nævner Nedergaard ikke, om det er tønder, skæpper eller ørter, der regnes i, men formentlig er det ørter. Kvægtienden var omregnet i et pengebeløb, 12 rdl. suppleret med 6 [ørter] byg. Småredsel udgjordes af 42 snese æg, 42 gæs og 9 par kyllinger, mens ofre og accidenser samlet kunne opgøres til 100 rdl. Endelig nævnes præstegården, som jo var en del af indkomsten; der var tale om en stor firlænget præstegård med kvist i egebindingsværk, og der hørte 85 tønder land med et anslået hartkorn på 7 tdr. til ejendommen.²⁰

I den nærliggende købstad Ebeltoft var det også muligt at svare tiende i naturalier. Her var tallene i 1859: 132 rug, 119 byg, 44 havre, kvægtiende løb op i 86 rdl., og af småredsel kunne sognehyrden regne med 25 lispund ost (1 lispund = ca. 8 kg), 60 snese æg og 32 gæs. I ofre m.v. forventedes 400 rdl. Til gengæld havde sognet ingen præstegård, men der var købt en gård for 6500 rdl., som skulle indrettes til præstegård, og som var "smukt beliggende ved kirken".²¹ Forskellen mellem de to sogne er til at få øje på!

Laurids Prip, der var sognepræst flere forskellige steder i landet, fortæller i sine erindringer (anmeldt i Slægtsforskeren nr. 2 2021) levende om sine økonomiske genvordigheder. Da han ankom til kaldet i Værum-Ørum, forestillede han sig, at han nemt kunne bortforpagte jorden til præstegården, da han selv var *fuldstændig ubekjendt med at drive den. Det vist sig imidlertid umuligt at finde en Forpagter, der ville overtage den, og saa maatte jeg jo selv overtage den, uden Arbejdsredskaber, Sædekorn, Besætning, uden Folk – og uden Penge at kjøbe for.* Ulykkerne var ikke slut med det, for kort efter ankomsten til stedet, brændte staldbygningen og med den al den havre, halm og hør, som Prip havde købt af forgængerens, og bygningen viste sig ikke at være forsikret. Den stakkels præstefamilie klarede sig dog gennem de vanskelige tider, *thi vi vare omgivne af Mennesker, som havde saadant Øje for vor Nød, og gav os mange haandgribelige Beviser paa, at Vorherre kan "mildne Luften for det klippede Lam" – in casu for Moder og mig og vore 9 Børn.*²²

Menighedens forpligtelser over for præsten kunne komme til udtryk i forskellige aftaler og bestemmelser. Laurids Prip kan også her tjene som eksempel. På Strynø, hvor han var præst i 1879-87, var øens jordløse husmænd forpligtede til

at yde præsten en høstdag. Han havde ikke brug for høsthjælp, men fik i stedet konverteret forpligtelsen til, at husmændene kom og bistod ham ved at få den båd, som var et vigtigt transportmiddel for ham, i vandet om foråret og på land igen om efteråret.²³ Denne forpligtelse var ikke hentet ud af det blå; faktisk var den hægtet på en paragraf i Danske Lov: *Saa og een Høstdag af Husmænd og Husqvinder, som ikke selv have Kornsæd til deris Huse paa Landsbyerne. Og i Kiøbstæderne deris Præstepenge tvende gange om Aaret, saa som de hidindtil nydt have.*²⁴ Kunne man ikke levere korn, måtte man yde på anden vis.

Korn- og kvægtiende vil typisk være nævnt i skøderne som en del af de forpligtelser, der påhvilede en ejendom. De vil dog kun sjældent være udspecificeret. Men da Christen Jessen i Horne i 1884 skulle overlade to ejendomme til sine to sønner, var sagen alligevel så kompliceret, at det blev anført præcist, hvad de to skulle svare i "præstekorntiende", nemlig 1 td. 3 skp. 2 1/4 fdk. til den ene og 6 skp. 2 fdk. til den anden. Dertil kom småredsel til både præsten og sognets lærer, en mindre portion byg, der var gradueret således, at præsten fik dobbelt så meget som læreren.²⁵

Ofre og accidenser

Den anden del af præsteindtægterne, ofrene, kan vi støde på omtaler af flere steder i vores almindelige kilder, ofte uden at beløbet er angivet. Folk skulle betale et beløb til påske, pinse og jul, som var bestemt i Danske Lov: *Præsterne skulle nyde deris Tiende og Offer paa de tre store Højtider, til Brudevielse, Børnedaab og Barselsqvinders Kirkegang.*²⁶ Disse ofre var noget, man regnede med, og det er meget almindeligt, at det i aftægtskontrakter var med som et punkt, at ofrene skulle betales af aftægtsyderen. Som da Niels Christensen og Mette Christensdatter i Skødstrup, Aal Sogn i 1840 overlod deres gård til en søn, og det hed i kontrakten: *Hvorhos jeg betaler deres Høitidsoffer, kjører dem til og fra Kirke samt til deres Bekjendte, og endelig bekoster dem efter deres Dødelige Afgang en Hæderlig Begravelse efter Egnens Skik og Brug.*²⁷

De øvrige ofre, også kaldet accidenser, tilfældige indtægter, som blev betalt ved store livsbegivenheder, dåb, vielser og begravelser, var af naturlige årsager mere uvisse. Og formentlig var det op til de enkelte medlemmer af menighe-

²³ Samme, s. 115

²⁴ Danske Lov 2. bog 12. kapitel 5. artikel

²⁵ Varde Købstad, Ø. og V. Horne herreder. Skøde- og Panteprotokol 1883-1884, fol. 411-415

²⁶ Danske Lov 2. bog 12. kapitel 5. artikel

²⁷ Øster og Vester Horne herreder. Skøde- og panteprotokol 1839-1844, fol. 237b-238b

²⁰ Nedergaard, bd. VIII, s. 276

²¹ Samme, s. 251

²² Laurids Prip: Efterladte erindringer, udgivet af Jens Overø, 2017, s. 135 ff.

Tema: Præster

den – og deres økonomiske formåen – at afgøre, hvor stor en skærv de kunne yde. Præsten i Jerne afslører, at der har hæftet en særlig forpligtelse på faddere. Når han opremser fadderne, sker det omkring 1750 hver gang med ordene: *Fadderne og de som vare indbudne at ofre.*

En side fra Kvong Kirkebog 1755-58, hvor accidenserne er indført ved hver begravelse.

Det er sjældent at finde beløbene nævnt, men undertiden kan vi støde på meddelsomme præster. I Kvong Sogns ensteministerialbog har præsterne i en lang periode haft for vane at notere ved begravelserne, hvor meget det havde skæppet i kassen. Her ses store udsving – typisk fra et par sletdaler til en mark, med enkelte højdespringere på 4 sdlr. Andre igen får et kors ud for navnet, hvilket måske betyder, at der slet ikke faldt noget af til præsten? Det er ikke altid umiddelbart gennemskueligt, hvorfor der er så stor forskel; børn ser dog generelt ud til at være billigere. Et nærmere studie af de afdødes status i sognet vil nok give en forklaring.

I Vonsbæk Sogn, Haderslev Amt noterede pastoren i sidste

halvdel af 1700-tallet en anden form for betaling i forbindelse med begravelserne. Her drejede det sig om lys, og det var meget almindeligt, at de efterladte gav 2 lys, mens andre kunne svinge sig op til 4 lys. Dog altid et lige antal.

Det var ikke gratis at blive begravet, og her spillede præsten igen en rolle. Han kunne holde en lang, sikkert rosende prædiken, eller han kunne nøjes med en mere beskeden. Begge dele tog han sig betalt for, og nu og da kan vi finde prisen oplyst i skifterne. I 1805 spenderede arvingerne efter Christophers Frandsens velhavende enke i Janderup Sogn hele 5 rdl. til *Provsten for Liigprædiken*.²⁸

I kirkebøgerne finder man også jævnlige udtryk som "begravet uden sang og klang" eller "begravet i de fattiges jord", hvilket oversat til almindeligt dansk betyder, at der i forbindelse med denne begravelse ikke har været sket nogen betaling til præst eller medhjælpere.

Præstekoner og -børn

Der har altid været en vis interesse omkring præstefruerne. Den slægtsinteresserede Wiberg gjorde meget ud af at finde oplysninger om dem og om muligt også om deres forældre, og selv langt tilbage i tiden er det i rigtigt mange tilfælde lykkedes ham at opspore navne på dem, ofte også suppleret med vielsesdatoen. Som regel må vi nøjes med navnet på damen og et par årstal, men nu og da kan der falde en saftig bemærkning som ved David Jensen Klyne, der 1601 eller '02 blev præst ved Frue Kirke i Aalborg; om hans kone Lisbeth, død 1634, skriver Wiberg: *hans Hustru siges at være bleven forgjort af en adelig Jomfru Christence Konckon, og at være gaaen fra Forstanden*.²⁹

Wibergs præstehistorie var langt fra fuldstændig med hensyn til hustruerne – og kunne vel ikke forventes at være det. Men andre har siden arbejdet videre på sagen. I 1934 udgav pastor emeritus Erhard Qvistgaard et værk med titlen *Præstehustruer, der helt eller delvis mangler i Wibergs Præstehistorie*, der i 1936 blev fulgt op med et tillæg med tilføjelser og rettelser. Han havde forinden arbejdet sig igennem bise- og provstearkiver, som Wiberg ikke havde benyttet, og suppleret det med forskellige personalhistorikers optegnelser. De blev i 1977 udgivet samlet i fotografisk genoptryk af Dansk Historisk Håndbogsforlag. Disse værker kan lånes på folkebibliotekerne, men den sidstnævnte udgave indgår også i Slægtsforskernes Bibliotek, hvor den kan læses online³⁰.

28 Skifteprotokol for Øster og Vester Horne herreder 1801 20/4 - 1807, fol. 345b-347a

29 Wiberg, bd. 1, s. 30

30 <https://slaegtsbibliotek.dk/908010.pdf>

Tema: Præster

Ingen af dem kan bruges uden at have Wiberg ved siden af. De er nemlig ordnet alfabetisk efter hustruernes navne, hvilket ikke er særlig smart, da det jo ofte netop er hustruen, der er ukendt. Hver post er forsynet med en henvisning til præstehistoriens nummersystem, så man kan hoppe til sognets og præstens nummer; uden denne mulighed ville oversigten over præstehustruer ikke være brugbar.

For at afhjælpe dette problem har Helge Vilstrup i 1990 udarbejdet en indgangsnøgle til Qvistgaards præstehustruer. Denne nøgle henviser fra den enkelte præsts nummer hos Wiberg til den side hos Qvistgaard, hvor vedkommende er omtalt. Nøglen er tilgængelig på Slægtsforskernes Bibliotek.³¹

Det skal bemærkes, at samtlige oplysninger fra Qvistgaard er indarbejdet i onlineudgaven af Wiberg, wiberg-net.dk. Dette gælder også en stor del af Flemming Aagaard Winthers bog, nævnt nedenfor.

Nemmere og mere fyldestgørende er det at gå til Flemming Aagaard Winthers udvidede bearbejdning, der har fået titlen *Danske præstehustruer. Tillæg til S.V. Wibergs danske præstehistorie på grundlag af Erh. Qvistgaards Præstehustruer* (Slægtens Forlag, 2015). Udover at værket er suppleret med mange nye oplysninger, er opstillingen gjort mere brugervenlig, idet den er ordnet efter sogne, ikke efter navne på de ofte ukendte hustruer. Også Winthers Præstehustruer er uhyre let at få fingre i – den ligger nemlig online på Slægtsforskernes Bibliotek www.slaegtsbibliotek.dk³².

Om Qvistgaards og dermed også Winthers arbejder gælder, at der har været fokus på de tidlige præster. Det stemmer fint med, at det er her, der mindst at hente hos Wiberg.

Når præstefruer blev enker, stod de uden forsørgelse, men de havde ret til at blive boende i præstegården det første år efter ægtefællens død, det, der så smukt kaldtes nådsens-året. Herefter måtte hun flytte ud og forsøge at klare sig selv; værst var hun stillet, hvis hun også havde mindreårige børn at tage sig af. Men helt ladt i stikken var hun dog ikke, for Danske Lov gav hende ret til en beskeden pension. I bog 2, kap. 13, art. 10, hedder det: *Dersom Enken paa Landet ikke bliver i Kaldet efter Præstens Død forsynet, da skal Efterkommeren aarligen af Kaldet give hende noget til Underholdning, som Provsten og tvende Præster i Herredet efter Kaldets Leilighed og hendis Vilkor kunde billigt eragte. Dog at det ikke overgaar den ottende Part af Kaldets visse Indkomme, hvilket hun skal nyde, saa længe hun sidder i et*

ærligt og Uberøgtet Enkesæde, og hende af Præsten leveris, dersom hun sig opholder inden Herredet; Hvis ikke, da leveris i næste Kiøbstad paa det Stæd, som Enken det er begærendis; Men hvis i Kaldet findis fleere end een Enke, da bør samme Pension at lignis imellem dem efter deris Vilkor og Tilstand af Provsten og tvende Præster med Superintendentens³³ Raad.

En enke i et kald kunne være en økonomisk byrde for den nye præst, og derfor var det ikke usædvanligt, at han valgte den løsning at gifte sig med enken – eller en datter, hvis der var en sådan. Hos Wiberg kan findes mange eksempler på, at en præst har ægtet formandens datter.

Børn

Der kunne være børn i en præstefamilie, og dem sørgede familieoverhovedet selvfølgelig for efter bedste evne. Mange sønner kom til at gå i deres fædres spor, ikke mindst i tidlige tider, hvor der ikke var et utal af andre veje at gå. De fik præstegerningen ind med modermælken og kunne ofte forsynes med såvel åndelig som økonomisk ballast. Også inden for præstestanden gjaldt det gamle ord: skomager bliv ved din læst.

Hos Wiberg kan vi ofte finde børnene nævnt, dog sådan, at normalt kun sønner, der selv bliver præster, er nævnt ved navn – og med henvisning til det pågældende sogn. Døtrene kan også være omtalt, især hvis de bliver gift med en gejstlig, hvor det så er vedkommende, Wiberg anfører navn på. Et godt eksempel på en sådan familiefar er Christen Jacobsen Høst. Han var sognepræst 1573-1631 i Lunde-Outrup Sogne, Ribe Amt, og han havde et uhørt højt antal børn sammen med sin kone, Birthe Thomasdatter, der i øvrigt var datter af forgængerens. Wiberg nævner syv sønner og fem døtre (reelt var det dog omvendt: fem sønner og syv døtre), der nåede voksenalderen, og af sønnerne valgte de fire studievejen og fik siden kald i sogne i nærheden af fødesognet. En femte søn blev gårdmand i et nabosogn, så han ryger ud af Wibergs historie. Af døtrene kan vi finde navn på de fire, hvis vi følger henvisningerne til de sogne, hvor de var gift med præsten. De sidste tre døtre blev gift med henholdsvis gårdmænd og en rådmand i Varde. Der eksisterer ikke kirkebøger så langt tilbage i de fleste af de sogne, denne familie boede i, men når der er så rimeligt godt styr på den, skyldes det skifter efter to af døtrene, som døde uden at efterlade sig livsarvinger, hvorfor vi får rullet hele søskendeflokken op som arvinger.

31 <https://slaegtsbibliotek.dk/900028.pdf>

32 <https://slaegtsbibliotek.dk/911691.pdf>

33 superintendenten: biskoppen

Tema: Præster

Kirkelige bevægelser

Det har ikke været et enslydende budskab, præsterne op gennem tiden har udbredt fra deres prædikestole. Tiderne har skiftet, og en række forskellige bevægelser og vækkelser har rullet gennem kirkelandskaberne. Nogle er kommet udefra, andre er skabt af lokale folk, og alle har de været med til at præge forkyndelsen og den måde, folk har levet på.

Reformationen bragte på en måde religionen tættere på folk; man kunne ikke længere købe sig til syndsforladelse gennem aflad, men blev personligt ansvarlig med en forpligtelse til at leve et dydigt og gudfrygtigt liv, og sproget i kirken blev dansk i stedet for et uforståeligt latin. Men jævne bønder og borgere er næppe blevet omvendt fra den ene dag til den anden; katolske elementer i troen har helt sikkert overlevet gennem mange år.

Pietisme

I slutningen af 1600-tallet kom pietismen til landet. Retningen var grundlagt af tyskeren Philipp Jacob Spener med bogen *Pia Desideria*, latin for 'fromme ønsker', og blev introduceret i Danmark via overklassen og ikke mindst kongemagten. I første halvdel af 1700-tallet var pietismen tone-

angivende med fremtrædende forkyndere som biskop H. A. Brorson, hvis salmer siden har været fast inventar i salmebogen, og Hans Egede, der drog ud for at kristne grønlanderne. Pietismens budskab var, at kristeligheden var en dybt personlig sag: Kun ved at føre et fromt og inderligt levned kunne man leve op til Guds bud.

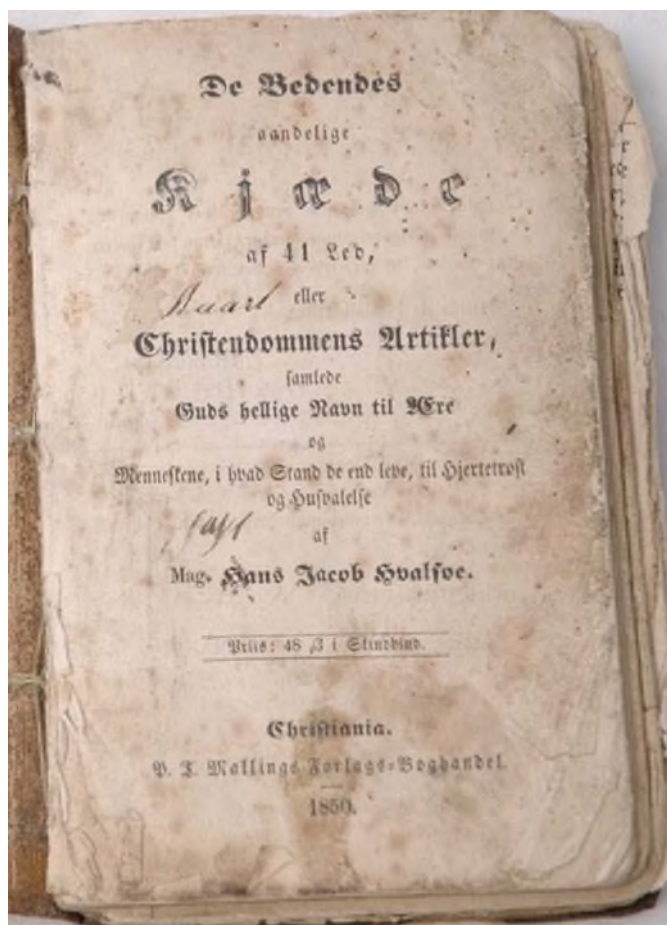
Det kan være svært at finde vidnesbyrd om, hvor dybt et tag bevægelsen har haft i folk. Der kan næppe være tvivl om, at pietismen er kommet klarest til udtryk blandt teologer og det højere borgerskab, men man skal ikke tage fejl: det jævne folk har også været berørt. Vi finder masser af tegn i skifterne, hvor bønnebøger og andre kristelige skrifter optræder igen og igen. Det kan være den tyske teolog Johan Arndts *Sande Kristendom* eller *De Bedendes aandelige Kjæde af 41 Led*, udgivet af magister Hans Jacob Hvalsøe i 1690'erne. Eller en uspecificeret huspostil samt selvfølgelig en salmebog. De lidt bedre stillede kunne endda eje en bibel. Bøger var ikke billige, og vi kan nok gå ud fra, at når de fandtes blandt almuens beskedne bohaver, har de også været brugt.

Grundtvigianisme og Indre Mission

I 1800-tallet kom demokratibevægelserne og grundloven, og de satte deres spor på det kirkelige område. Folk begyndte for alvor at tage del og engagere sig i bevægelserne, og to markante grupper tørnede mange steder sammen. På den ene side var der Grundtvigs lære, der var inspireret af det nationale og historien og satte *folket* i centrum; tankerne blev i høj grad udbedt via folkehøjskoler, og en central tanke var "menneske først, kristen så". I mange sogne, hvor man var i opposition til en indremissionsk præst, oprettede tilhængere af bevægelsen valgmenigheder, og forsamlingshuse blev opført med basis i Grundtvigs tanker.

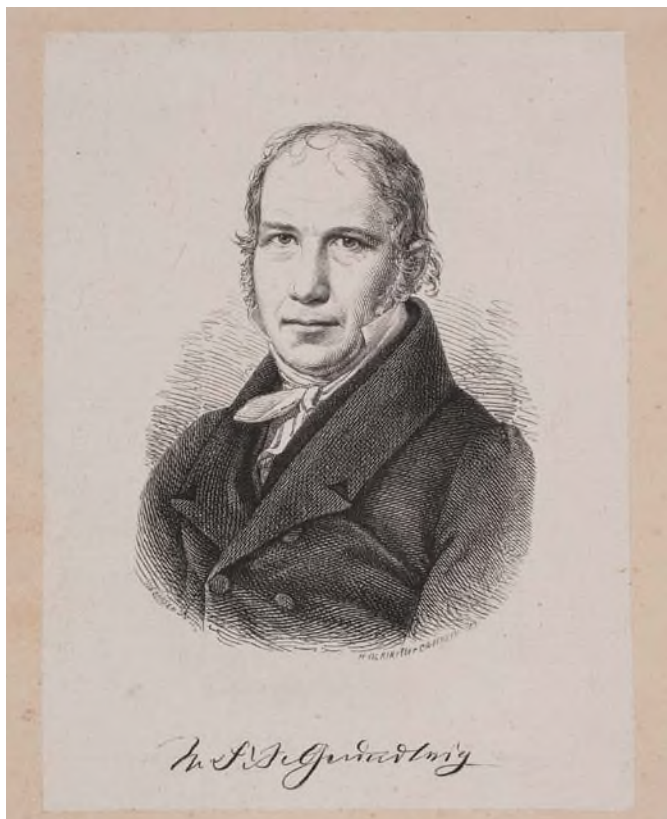
På den anden side stod Indre Mission, som primært forkyndte sit budskab ved vækkelsesmøder, hvor kolportører søgte at omvende vantro til den rette tro, den sande forståelse af Guds ord gennem en personlig tro på frelseren. Bevægelsens mest fremtrædende person var sognepræst Vilhelm Beck, og mange præster tilsluttede sig. Den lagde vægt på fællesskab, som kunne udfoldes i de mange missionshuse, der blev bygget over hele landet. Tilhængerne skulle holde sig fra syndige fornøjelser som dans, kortspil og alkohol, i modsætning til grundtvigianernes mere livsglade tro.

Begge bevægelser var landsdækkende og havde mange dedikerede tilhængere. Det normale var, at de i sognene dan-

Bogen *De bedendes aandelige Kjæde* fik et meget langt liv. Her ses titelbladet til en udgave fra 1850, trykt i Christiania (Oslo).

N. F. S. Grundtvig var manden bag en af 1800-tallets helt store bevægelser. Han er her portrætteret af H. P. Hansen. Xylografi fra 1869-70. Open.SMK.

nede ganske skarpt afgrænsede grupper. Folk med en anden tro end ens egen hørte ikke med til omgangskredsen, og uenighed kunne splitte familier. Præsterne havde en central rolle i og med, at de var forkynderne. Det var vigtigt for et menighedsråd at få valgt en præst med den ifølge flertallet rette overbevisning. Om alle disse kampe og uenigheder kan der som tidligere nævnt findes masser af stof i Nedergaards præstehistorie.

Læs mere

Charlotte Appel og Morten Fink-Jensen: Når det regner på præsten. En kulturhistorie om sognepræster og sognefolk 1550-1750. Hovedland, 2009

Georg Hansen: Præsten paa Landet i Danmark i det 18. Aarhundrede. En kulturhistorisk Undersøgelse. Det Danske Forlag, 1947

Erik Nørr: Præst og administrator. Sognepræstens funktioner i lokalforvaltningen på landet fra 1800 til 1841. Rigsarkivet, 1981. Bogen er digitaliseret på Slægtsforskernes Bibliotek – slaegtsbibliotek.dk/911383.pdf

Artikler i diverse bind i Dagligliv i Danmark. Kan læses online på Slægtsforskernes Bibliotek

Mange præster har udgivet erindringer. Prøv en søgning på et personnavn eller bare på emne: præster på folkebibliotekernes søgeside bibliotek.dk og Slægtsforskernes Bibliotek www.slaegtsbibliotek.dk

Kirkelige bevægelser

Den altid anbefalelsesværdige danmarkshistorien.dk fra Aarhus Universitet har et tema om N.F.S. Grundtvigs verden, efter 1783

Kurt Ettrup Larsen: En bevægelse i bevægelse. Indre Mission i Danmark 1861-2011. Lohse, 2011

Der er skrevet et væld af bøger om Grundtvig, og p.t. er hele 29 titler tilgængelige på Slægtsforskernes Bibliotek

Familie i Sverige og Amerika?

Søger du slægtninge, der er fx udvandret til Amerika eller kommer fra Sverige? Så har Danske Slægtsforskere et tilbud, som kan være afgørende for din forskning.

Som medlem af foreningen kan du få foretaget opslag i to betalingsdatabaser ganske gratis. Det er i gruppen *Opslag internationalt* i vores Forum (forum.slaegt.dk), du finder denne særlig service. Her er to tråde *Hjælp med opslag i Ancestry.com* og *Hjælp til opslag i ArkivDigital (Sverige)*. Hvis du ønsker hjælp til et opslag, skriver du simpelthen et svar i tråden, hvor du forklarer, hvad du søger efter. I løbet af kort vil du få svar tilbage med de forhåbentlig gode oplysninger, der kan trækkes ud af databaserne. Benyt dig endelig af denne fine mulighed. Husk, at tilbuddet er forbeholdt medlemmer, og du skal være logget ind på hjemmesiden for at skrive i Forum.

Anmeldelse af Rigsarkivets nye hjemmeside

Af Kirsten Sanders
Formand,
Asselsvej 169,
7990 Ø. Assels.
KIS@slaegt.dk

Rigsarkivet har netop lanceret en ny hjemmeside, Folk i fortiden, <https://folkifortiden.dk/>, som er et digitalt danmarkskort, hvor man kan se befolkningens udvikling fra 1787 til 1901 og "dykke ned i nogle af de menneskeskæbner, der gemmer sig bag statistikkerne".

I faktaboksen kan du læse lidt af, hvad Rigsarkivet selv skriver om hjemmesiden.

Rigsarkivet skriver selv bl.a. følgende om hjemmesiden: Her er det muligt at undersøge forskellige emner, perioder og områder ved visuelt at få data præsenteret på Danmarkskortet eller ved at downloade grunddata. De demografiske data bygger især på folketællingerne fra kongeriget Danmark og fra Sønderjylland og er suppleret med data fra andre kildetyper.

Til at sætte informationerne om hele befolkningen i perspektiv stilles data om forskellige atypiske grupper, fx indsatte i fængsler eller indlagte (på Gråbrødre Hospital i Odense) også til rådighed. De er således geografisk placeret på kortet i forbindelse med den institution, de befandt sig på i det specifikke folketællingsår.

Den enkelte person er også vigtig at forstå, når der arbejdes med historisk demografi. Derfor fortæller Folk i Fortiden også enkelte personers historier, så der sættes ansigt på nogle af dem, som statistikkerne og de demografiske data bygger på.

Jeg har prøvet at se på hjemmesiden med en slægtsforskers øjne, idet størstedelen af hjemmesidens funktionalitet retter sig mod statistikere, hvilket næppe har den helt store interesse for os som slægtsforskere.

Statistik

Når man klikker på "Se kort", starter systemet med et for-

valg, som er antallet af mænd i 1850. En farvekode viser fordelingen af antallet i de enkelte sogne, og når man peger med musen på et sogn, vises antallet i boksen øverst til venstre.

Figur 1. Startbillede efter klik på "se kort"

Man kan nemt skifte årstal ved at klikke på det relevante årstal i menuen til venstre. Vil man gerne se antallet af kvinder, skal man først fjerne hakket i "Mænd"; ved at klikke på "Køn" i boksen til venstre får man mulighed for at sætte hak

ved henholdsvis Kvinder, Mænd og Ukendt. Hvis ingen af mulighederne markeres, viser tallet i boksen øverst til venstre totaltallet for det enkelte sogn, og herefter kan man så klikke på "kvinder".

Hvis man vil sammenligne to år, springer markeringen automatisk til 1845 og 1850. Hvis man fx gerne vil sammenligne 1787 og 1901, er dette temmelig omstændeligt. Man klikker først på 1787. Herefter foretager systemet en beregning for samtlige sogne (det er derfor, det tager så lang tid), og der vises et resultat, der viser forskellen mellem 1787 og 1845 og 1850. Herefter klikker man på 1901. Så får man det ønskede resultat. Hvis man nu vil se resultatet af en sammenligning mellem 1787 og 1801, kan man ikke bare klikke på 1801, for så vises resultatet af en sammenligning mellem 1801 og 1901. Man kan herefter klikke på 1787, og så får man det ønskede resultat.

Søgefeltet: Her forsøger jeg at skrive Bøvling Sogn, men det vil systemet ikke finde. Det finder i stedet Bøvling Kirke, som så heldigvis viser resultatet for Bøvling Sogn. Man kan

også søge på en (nutidig) adresse. Resultatet vises ved, at kortet zoomer ind på den konkrete adresse og viser resultatet for det pågældende sogn i boksen øverst til venstre.

I vejledningen står der, at "Du kan bl.a. undersøge hvor mange sønderjyder som faldt under 1. Verdenskrig, eller hvor mange danskere som meldte sig til kampene på østfronten under 2. Verdenskrig." Desværre er sidste del af denne påstand endnu ikke implementeret.

Det er altså ikke lykkedes mig at finde oplysninger efter 1921, og oplysninger efter 1901 (1914-1921) gælder udelukkende "De faldne under 1. Verdenskrig" (husk at nulstille kortet, før du vælger dette punkt).

Under dette punkt kan man vælge "dødsårsager" eller "antal døde". Man skal nu vælge årstal og kan så skifte mellem de to punkter og pege på det enkelte sogn for at se oplysningerne. Dødsårsager er ikke rigtige dødsårsager, men "faldet, savnet, sygdom, kvæstet og andet".

Demografisk udforskning

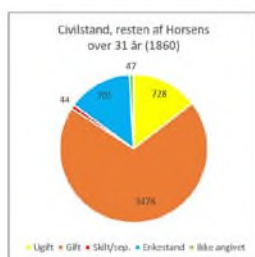
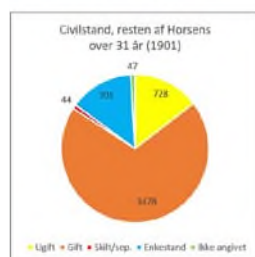
Rigsarkivet skriver: "Kortet kan bruges til at gå på opdagelse i de variable, der på forhånd er defineret, men du kan også downloade folketællingsdata eller andre datasæt som for eksempel "Database over fanger fra Horsens Straffeanstalt, 1853-1909". ... Man kan for eksempel finde oplysningerne om en mand, som blev kaldt Ruderkong, som i 1905 blev idømt livstid"

Lad os starte med databasen over fanger fra Horsens Straffeanstalt.

Når man ser på kortet for 1901, er der kun markeret én straffeanstalt, Horsens Straffeanstalt, på trods af at der på dette tidspunkt var en lang række straffeanstalter. Og hjemmesiden slutter med 1901.

Ved klik på ikonet for Horsens Straffeanstalt får man vist en række statistiske oplysninger, men der går vist noget galt i beregningen, se illustrationen herunder, hvor de to diagrammer er identiske

Civilstand - efter aldersgruppe

Men jeg vil jo stadig gerne finde noget om Rudekong! Jeg vælger "Download grunddata", herefter "Andre kildetyper". Endelig vælger jeg "Database over fanger Original", og "Download data". Jeg skal acceptere vilkårene, og derefter kan jeg downloade. Herefter åbnes et regneark på lidt over 7000 linjer, hvor jeg med CTRL+B kan søge efter "rudekong" og finde de indtastede oplysninger om ham. Alternativt kan man gå ind på sa.dk, vælge søg-i-samlingerne, vælge at søge i afskrifter af arkivalier efter "rudekong", så får man det samme resultat.

Hvis man i stedet vælger at klikke på Viborg Tugt- og Manufakturhus, får man muligheden for at klikke på "Se andre originalkilder". Dette åbner et direkte link til Rigsarkivets hjemmeside med alle arkivalier fra "Fængsler, tugt- og forbedringshuse". Hvorfor findes dette link ikke, når man klikker ind på Horsens Straffeanstalt? Og hvor er alle de andre straffeanstalter henne på kortet?

Download af folketællingsdata

Her er der faktisk noget at hente for os slægtsforskere. Jeg står tit i den situation, at jeg gerne vil se folketællingen for et bestemt sogn i sin helhed. Hvor jeg altså kan se, hvilken vej tælleren er gået, hvem der bor ved siden af hinanden, og om der måske er sket fejl i den måde, de enkelte familier er opdelt på. Hvor er den gifte kones mand? Eller hvor er børnene?

I "gamle dage" kunne man se disse oplysninger, hvis man havde oplysningerne fra de CD'er, som Dansk Demografisk Database på et tidspunkt solgte. Man kan også se oplysningerne, hvis man bruger danishfamilysearch.dk (og har betalt for ekstra oplysninger).

Men her kan du altså hente oplysningerne. Vælg "Download grunddata" i topmenuen. Udfyld herefter som vist herunder.

Kildetype

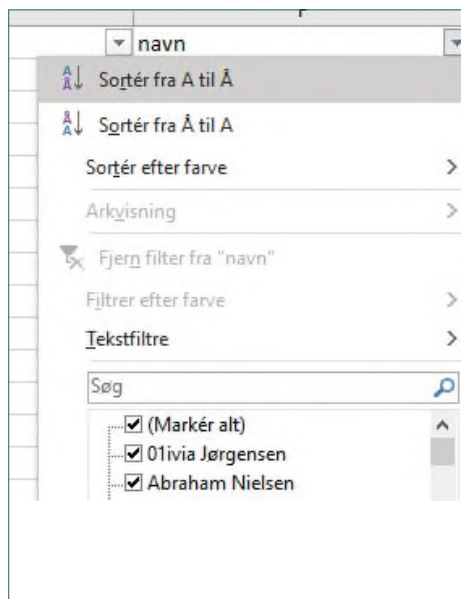
Folketællinger Andre kildetyper

Vælg år og hvilket område du vil have data fra:

År	Område	Navn
1834 ▼	Sogn ▼	Søllerød Sogn, København amt ▼

Vælg hvilke variable (kolonner), der skal være i din datafil:

Alle

Du kan herefter hente data ned. Det er vigtigt, at du siger "Gem fil". Åbn Excel (eller andet regneark), og vælg Ny fil, Data, Fra tekst, Afgrænset, Dataene har overskrifter – Næste. I næste billede: Afgrænsere: Andet - \$. Næste. Udfør. OK.

Konklusion

Hjemmesiden virker meget ufærdig, den er langsom, bl.a. fordi samtlige sogne beregnes, når man egentlig bare ønsker oplysningerne for et enkelt sogn. Det er besværligt at foretage de valg, man gerne vil gøre, fx ved sammenligning af to årstal, fordi systemet begynder at beregne, så snart man har klikket på ét årstal eller én aldersgruppe. Det er vanskeligt at gennemskue, om "Nulstil" rent faktisk virker. Men når alt det er sagt, er der i hvert fald ét væsentligt gode ved hjemmesiden for os slægtsforskere – vi kan downloade hele folketællingen for det/de sogne, vi gerne vil arbejde med.

Voila. Du har nu alle oplysninger fra det anførte sogn, som du kan arbejde videre med og gemme på din egen pc. Og så kan man for resten hurtigt se, at der her er en indtastningsfejl, Olivia er blevet til O1ivia:

Historien om en Kingo-gren

Af Ulla Elisabeth Lunau
uer@live.dk

En frostklar morgen i januar 2021 fik mig til at tænke på denne historie:

I året 1661, samtidig med at Gøngehøvdningen "herskede" i det østligste Danmark og 3 år efter svenske-krigen, fødte biskop og salmedigter Thomas Kingos søster, Else, en datter i Gerlev på Sjælland og kaldte hende Elisabeth efter deres barnløse søster. Ved dåben stod bl.a. "Hans Skotte" og dennes søn, Thomas (biskop Kingo), samt andre gode folk faddere til barnet.

Elisabeths far, Jens Jønson, var fra Sverige. Det ved vi, for da hans bror senere dør på Fyn, skriver Elisabeths mand, præsten, at hendes farbror, Jon Jönson, er død og begravet, 94 år gammel. Han blev født i Aarsted Herred i Askeme Sogn i Halmstad Len, Sverige. Gården Jönsgaard findes stadig på denne lokalitet.

På et tidspunkt dør Elisabeths far, og moren Else gifter sig

med præsten Gregers Madsen på Fejø, og de flytter dertil. Dette område hørte dengang under den fynske biskop, og måske har biskoppen, morbroren, også haft en finger med i spillet, da Elisabeth bliver gift den 3. december 1679 med præsten Oluf Jørgensen Lund i Norup på Nordfyn (Oluf kom fra Assens og var præst fra 1679 til han døde i 1714).

I den gamle præstegård i Norup føder Elisabeth 11 børn. På den måde bliver Hans Skotte Kingos gener flyttet fra Skotland til Nordfyn.

Det er prominente folk, der står faddere til børnene. Fx står der "båren af ædel biskop magister Thomas Kingo" ved sønnen Thomas' dåb i 1680. Af andre faddere kan nævnes: Magister Jens Pedersen, præst i Dalum og Sanderum, kurator, magister, rektor Elias Naur, Andreas Skytte, Johannes Jørgensen, Magnus Mortensen, Jørgen Franciscis hustru, Louise, stud.mag. Caspersens kone, Drude Worm, Dortea

Norup gamle præstegård umiddelbart før nedrivningen i 1964. Erstattet af en nu nedlagt, gedigen præstegård fra 1970'erne. Otterup Lokalhistoriske Arkiv.

Jacobsdatter (oversat fra den latinisering af faddernes navne, som præsten benyttede). Drude Worm var biskoppens steddatter.

Det er et studium i sig selv at læse alle farens/præstens personlige bemærkninger i kirkebogen. Fx skriver han et sted "I morges fødte min hustru mig en søn".

En kold februardag, 15. februar 1698, vil Elisabeth tage en smutvej over isen på Odense Fjord hjem fra Hindsholm – fra Dræby til Gersø. Måske efter et besøg hos søsteren, Johanne Kingo i Nyborg. Hun var gift med klokker og bogbinder Andreas Mortensen Piil.

Det var i de år strenge vintre, den såkaldte "lille istid", men alligevel var der vågehuller i fjorden, og de må være kørt i sådan et, for både mand og vogn går under. Elisabeth dør sammen med "den ældste datter, kudsk og en dreng fra Kerteminde på 13 år".

Ulykken er omtalt i flere kirkebøger (citat fra Poul Erik Nikolajsens forskning):

Skeby Kirkebog:

„1698 den 15 Februar en Tirsdag Klokken kunne være 3½ druknede Hr Olufs Kone og Datter og en Dreng fra Kerteminde og deres Køresvend under Gersøe og Dræby Fed.

"I Norup Kirkebog kan læses:

„Domini Reminiscere

Den 29 Februarii 1698 Oluff Lauritzens Søn Anders Olsen begravuet som druchnet I mellem Muncheboe og Gersø Skouff. Anno ætat 21 ringere En Maanet"

I Kerteminde Kirkebog (februar 1698) kan læses:

"Dend 25 febr. bleff Hermand Brochs Søn Niels Broch efter tillige med Hr Oluf Jørgensen i Norup hans Hustrue og hans ældste Datter og hans Kusk druchneede I Vandet Imellem Muncheboe og Slette da de kiørte hiemad, og bleff paa fembte Dag derefter allesammen (fundet), Sønnen bleff her begravvet I Kirken d. 25 febr. udi sit Alders 13 Aar og nogle Maaneder"

Oluf Jørgensen Lund må helt lavpraktisk straks gifte sig for at få en ny mor til de 10 efterladte børn. Den første kvinde, han gifter sig med, Anne Lauritsdatter, dør allerede i 1702, og så gifter han sig med hendes søster, Maren, med hvem

han får 2 børn, Lisbeth Cathrine og Laurits. Laurits er at finde i en af mine bedste veninders slægtstræ. Vi deler således via præsten i Norup 6x tipoldefar!!

Lisbeth Cathrine er traditionen tro opkaldt efter den afdøde første hustru. Det må have været lidt mærkeligt for de kvinder, at de skulle lade deres døtre opkalde efter mandens afdøde kone ...

Der findes et skifte efter Elisabeth af 26. september 1699 indeholdende en fin opgørelse over sølvtøj, kobbertøj, tinfade, tintallerkener nok til at alle børn kunne få en tallerken, 5 hele øltønder, vugge med gænger, 2 gamle heste, 5 køer, Tiende-rug, gangklæder og linnedklæder og meget mere. Dette blot et udpluk!

Boet gav et overskud 328 sldr. til deling blandt de 10 arvinger. At dømme af opremsningen af værdier har det været et forholdsvis velstående hjem på den tid.

I hjemmet fødtes Jørgen Olufsen Lund som nummer 5 ud af de 11 – den 6. januar 1686. (Han er tvilling og broren, Robert Turner, er opkaldt efter morens moster, Elisabeths mand, Robert Turner i Karlskrona).

Jørgen opfostres hos morens morbror, biskop Kingo i Odense Bispegård. Biskop Kingo sætter Jørgen i Latinskole. Han gifter sig med Anne Rasmusdatter Lang, som har tjent biskop Kingo på herregården Fraudegaard på biskoppens gamle dage.

Jørgen ernærer sig som degn i Lunde, hvor hans søn, Hans Kingo Lund, vokser op (døbt 15. juni 1713). Hans Kingo bliver skoleholder (lærer) på den tids "Havrehedsskolen" og senere degn i Veflinge. Han har gode evner og prædiker for folk rundt omkring, bl.a. hver fredag for obersten på Langesø, "staaende bag ved et Bord i en af Gaardens Stuer og i Tjenestefolkenes Overværelse, og spiste da stedse ved Oberstens eget Bord, som var særdeles naadig imod ham; ligesom han ogsaa ofte prædikede for

Provst Brinch i Sønderød og fik som Degn i Veflinge 3 Tdr. Rug af Provst Westergaard i Vigerslef for at prædike for ham, naar han forlangte det. Da han nedstammede fra Biskop Kingo, antoges han for at være Adelsmand (skjøndt Adelskabet egentlig ophørte med Biskop Kingos Død 1702, da han ingen Børn efterlod sig), og hans yngste Søn, Skrædder Jens Otthe ved Rugaard, skal endogsaa paa Grund deraf være bleven fritagen for Kystmilitzen." (Kilde: Elvedsgaards Historie fortalt af Vedel Simonsen i 1845; Hans Kingo dør 1783, og Vedel Simonsen bliver født i 1780, så det må være overleveret fortælling).

Jens Otthe Kingo, min 3 x tipoldefar, der bliver født 28. august 1779, bliver ved dåben båret af Madam Simonsen på Elvedgaard, en herregård på Nordfyn. Der har således været relationer mellem den opvakte skolelærer og herskabet på Elvedgaard. Jens Otthe Kingo er oldebarn til biskop Kingos niece, Elisabeth Kingo, men så ophører fordelene fra det slægtsskab også!

Min oldefar, Hans Marius Madsen fra Bogense, har aldrig fortalt, at en gren af hans slægt stammer fra Kingos søster, Else. Måske har ingen fortalt ham det, og måske har det heller ikke interesseret ham. Han levede et hårdt liv som drængraver. Mine oldeforældre fik 11 børn, helsøskende, der alle på nær en nåede voksenalderen.

Billedet viser mine oldeforældre, Hans Marius Madsen og Marentine Clausine Clausen fra Bogense, til deres guldbryllup, hvor alle børn, svigerbørn og børnebørn og oldebørn deltog.

Forfatterens oldeforældre omgivet af deres familie ved guldbrylluppet

Kærlighedskransene fra Veflinge på Nordfyn, og historien om, hvordan de bragte mig sammen med fjerne slægtninge

Jeg har en masse gamle kageopskrifter fra slægten. En gang serverede jeg "kærlighedskranse" ved et selskab på Falster, hvor jeg boede i 10 år. Opskriften var fra min oldemor i Veflinge, Anna Caroline, født på Grønbechgården, og min mor har, så længe jeg kan huske, lavet dem til jul.

En ældre dame i selskabet på Falster genkendte disse kranse og udbrød: "Det er jo kærlighedskranse!" Det viste sig, at hendes mor også var fra Veflinge.

Slægtstavlerne blev udvekslet og hurtigt fandt vi ud af, at vi begge stammer fra den samme præst i Norup ved Otterup, Oluf Jørgensen Lund. Af hans 13 børn er de 12's efterslægter spredt udover landet. Flere af grenene har som nævnt ovenfor bevaret slægtsnavnet Kingo. Stammoderen var nemlig niece til biskop og salmedigter Thomas Kingo, Elisabeth Jensdatter Kingo.

Den gamle opskrift på Kærlighedskranse (også kaldet Pepittakranse) fra Veflinge:

1 pund mel

$\frac{3}{4}$ pund smør

$\frac{1}{4}$ pund melis

2 æggeblommer.

Smørret smuldres med mel. Sukker og æggeblommer blandes i, og det æltes sammen. Det er bedst, at dejen står køligt en times tid, før den rulles ud. Rulles til tynde stænger, der formes til kranse. Hviderne piskes og smøres på kransene, der vendes i melis og nødder. Bages ved varmluft 180° ca. 8-10 min. til de er gyldne i overfladen. Det er en "mør" kage.

Et pund = 500 g.

Historien om Kingo'erne glider ud af familiens bevidsthed, måske fordi Jens Otthe ikke døber sine børn Kingo. Dog får min tiptipoldemor navnet Elisabeth i 1825, og hendes søn, min tipoldefar, navnet Jens Christian Madsen. Navnet Jens kan føres helt tilbage til Else Kingos første mand.

Først da jeg er i starten af tyverne og sætter mig for at finde ud af, hvor vi stammer fra, får historien om Kingo igen liv i slægten.

Jeg fik mellemnavnet Elisabeth her 10 generationer efter biskop Kingos søster Elisabeth. Måske er mit mellemnavn den sidste rest af den ukendte slægtshistorie, der ubevidst har overlevet, uden nogen vidste hvorfor. Min far ønskede, at jeg skulle hedde Lisbeth. Min mor fortæller, at han ikke havde nogen særlig begrundelse, men det ønske har måske rødder tilbage til den ubevidste familiehistorie.

Med antallet af børn i præstegården i Norup i slutningen af 1600-tallet og de efterfølgende børnerige generationer af degne og skoleholdere på Nordfyn er der ikke noget at sige til, at en del borgere her stadig bærer navnet Kingo efter Else Kingo – den eneste af biskop Kingos søskende, der fik efterkommere.

Jeg må nøjes med navnet "Elisabeth", men det er da heller ikke så ringe endda!

Efterskrift om min forskning

Historien starter og slutter med en Elisabeth.

Derimellem er foretaget en del forskning. Det begyndte allerede, da jeg var omkring 21-22 år. Jeg havde i mange år været nysgerrig på slægtens oprindelse, idet min mormor var meget historieinteressert og havde fortalt mig så meget om hendes slægt på Harebækgaard på Stevns, at jeg uden forskning kunne stykke hendes slægtstræ sammen tilbage til mine tiptipoldeforældre på den side.

Men min farmor og farfar, der stadig levede, da jeg fattede interesse for slægtsforskning, vidste intet om deres forfædre.

Så jeg gik i gang efter en sæson med kursus i slægtsforskning og tyding af gotisk skrift. Jeg lagde ud med, hvad jeg havde af sparsomme oplysninger, og så gik jeg håndværksmæssigt til værks. Ret hurtigt stødte jeg på Jens Otthe Kingo, min 3 x tipoldefar, og derfra gik det stærkt. Interessen var vakt, kilderne var mange, og arbejdet tog fart.

Min farbror, der ikke var særlig interesseret i skolearbejde,

udbrød, da jeg præsenterede ham for Kingo-relationen: "Det skulle jeg bare have vidst, da vi skulle lære salmevers!"

Størstedelen af min forskning fandt sted i slutningen af 80'erne på landsarkivet i Odense. Jeg sad og bladede i de tunge kirkebøger, og da navnet Kingo dukkede op, brugte jeg bl.a. også "Wads Sedler" og Wibergs Præstehistorie som ledetråde. Det var i "Wads Sedler", jeg fandt historien om Elisabeths ulykke på Odense Fjord den vinterdag i 1698. Min forskning har ligget stille i alle årene med børn og job, men nu kan børnene klare sig selv, og der er tid til igen at fordybe sig i den spændende forskning. I mellemtiden er det blevet meget lettere "på nettet", og jeg glæder mig over, at jeg nu kan komme endnu længere ud i nogle af de andre grene i slægten, end jeg kunne i første omgang i 80'erne.

Slægten i linje tilbage til den første Kingo på dansk jord:
Ulla Elisabeth Lunau, født 1965 i Melby Sogn, Nordfyn
Henning Thorkild Madsen, født 1941 i Nr. Højrup Sogn
Carl Madsen, Melby, født 1910 i Nyløkke, Brenderup Sogn
Hans Marius Madsen, født 1880 på Elved Mark, Veflinge Sogn
Jens Christian Madsen, født 1861 i Hedebo, Veflinge Sogn
Elisabeth Jensdatter, født 1825 i Veflinge Sogn
Jens Otthe Kingo, født 1779 i Veflinge Sogn
Hans Kingo Lund, født 1713 i Lunde Sogn
Jørgen Olufsen Lund, født 1686 i Norup Sogn

Elisabeth Jensdatter Kingo, født 1661 i Gerlev Sogn
Else Kingo, født 1635 i Slangerup Sogn
Hans "Skotte" Kingo, født 1586 i Crail, Skotland
Thomas Kingo, tapetvæver, født ca. 1550, Skotland

Kilder:

Wibergs præstehistorie, Wiberg-net.dk

Wads Sedler

Kirkebøger og folketællinger

Poul Erik Nikolajsen: "Thomas Kingo, Hans hustuer og deres slægter". Kan læses på denne adresse: <https://dochero.tips/thomas-k.html>

Jørgen Jensen: Thomas Kingo, Væveren fra Crail i Skotland. En analyse, 2020 Bogen kan læses online på Slægtsforskernes Bibliotek – slægtsbibliotek.dk/921714.pdf

Vedel Simonsen: Samlinger til den fyenske Herregaard Elvedgaards Historie i Anledning af Secular-Festen paa samme den 1. Juli 1845, 1845, hefte 3, side 53-54 (note)

Bliv klogere på dine DNA-resultater

Har du fået lavet en DNA-test og er gået helt i stå med hensyn til, hvordan du skal fortolke resultaterne, og hvad du kan få ud af det hele, og synes du måske, at det har været spildte penge, så er der hjælp at hente her.

Danske Slægtsforskere laver et weekend-kursus, hvor der dels bliver nogle korte oplæg, men hvor hovedvægten ligger på personlig hjælp til lige netop dig med udgangspunkt i dine DNA-resultater.

Weekenden afholdes 12-13. marts 2022 på Nørgaards Højskole i Bjerringbro.

Vi starter lørdag kl. 10 og slutter søndag kl. 16.

Overnatning foregår i enkeltværelser, og prisen er 1.600 kr.

Der er begrænset deltagerantal, max 34 personer, så hvis du vil være sikker på at få en plads, så book allerede nu på www.dsshop.dk/.

En lille bønnebog rejste – eller hvordan en engelsk bønnebog endte i en garage på Fyn

Af Janus Køster
Odensevej 721
5300 Kerteminde
cjk@mail.dk

På min fars side af familien er der en præst i hvert slægtled. Min far var præst. Min farfars bror var præst. Oldefar og tipoldefar var ligeledes præster, og sådan fortsætter det i stort set alle slægtled, så langt tilbage slægten kan spores. Fælles for dem alle var, at de elskede at samle til huse af diverse bøger og forskellige teologiske bøger, som jeg nu har fået "for nøjelsen" af at eje.

I juni måned 2021 begyndte jeg et større sorteringsarbejde med videresendelse af bøger og andre arkivalier for øje. Sidste punkt i sorteringsarbejdet var de teologiske bøger. Tidsmæssigt spændte bøgerne over ca. 400 år. Den ældste var fra 1608, og derefter fordelte de sig jævnt over århundrederne helt frem til nutiden. Mange af bøgerne var heldigvis forsynet med navnet på de forhenværende ejere, hvilket gjorde en videresendelse til et arkiv eller efterkommere noget nemmere. En af de mange bøger stak ud, "The book of common prayer". Sproget var engelsk, og den var trykt i London i 1758. På de første sider kunne jeg læse navnene på tre tidligere indehavere af bogen: Philip Muysson, Ann Muysson og Raffard, Pasteur.

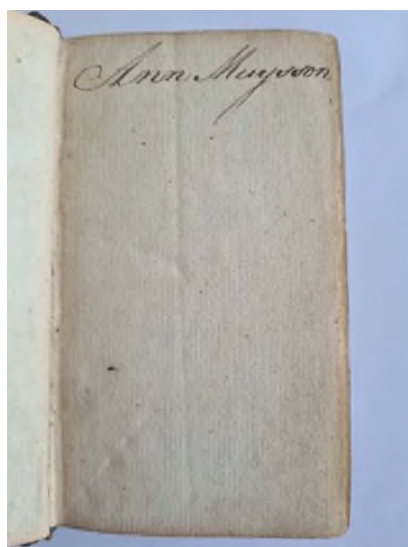
Straks meldte spørgsmålet sig, om hvordan denne bønnebog var havnet i samlingen, og hvem de tre personer var. Efter en del søgen på internettet, lykkedes det mig at re-

konstruere bogens rejse fra England til Danmark – dog med en smule gætterier undervejs.

Philip Muysson

Bønnebogens første ejer hed Philip Muysson. Han var franskmænd og protestant, dvs. han tilhørte de såkaldte huguenotter, som siden reformationens tid med skiftende intensitet var blevet forfulgt og til sidst fordrevet fra Frankrig til de omkringliggende lande. Philip Muysson var muligvis født i England i 1732/1733 som søn af Jacques Theodor Muysson og Marie Louise Morin, som var Jacques' tyskfødte kusine. Brylluppet stod i Haag i 1731. Både Jacques og Marie Louise døde den 24. april 1771, efter sigende indenfor en time efter hinanden.

Udover at være direktør for det franske hospital i London var Philip Muysson efter al sandsynlighed at dømme også involveret i skibshandel. I 1769 blev han viet til Ann Cooper, som med al sandsynlighed er identisk med den Ann Muysson, som er indehaver nummer to af bogen. Vielsen fandt sted den 15. oktober 1769 i St. Dionis Backchurch i London. Glæden blev dog desværre kort, for allerede i 1771 døde Ann. To år senere, den 12. december 1773, ægtede Philip Muysson Marie Anne de Coninck, født 25. december 1739 i Haag, hvis familie al-

"The Book of Common Prayer, and Administration of the Sacraments, and other Rites and Ceremonies of the Church, According to the Use of the Church of England, Together with the Psalter, or Psalms of David, Pointed as they are to be Sung or Said in Churches." London 1758.

lerede på dette tidspunkt havde en pæn tilknytning til Danmark.

Philip nåede aldrig at blive velsignet med nogen børn, hverken i ægteskabet med Ann eller Marie Anne, hvorfor han på et tidspunkt adopterede pigen Marie Antoinette Malenberg/Malmberg, født ca. 1781 muligvis i Rotterdam. Sandsynligvis var det i løbet af ægteskabet med Marie Anne, at den lille Marie Antoinette blev en del af familien, da Philip i sit testamente af 30. december 1784, som er bevaret og befinder sig i National Archives i England, benævnte hende "our little adoptive child". Tre år senere, den 25. december 1784, døde Philip Muysson i Haag ca. 52 år gammel.

Bønnebogens videre rejse

Sikkert hjulpet af sin velhavende bror Frédéric de Coninck, som allerede siden 1763 havde boet i København og var blevet en af Danmarks driftigste handelsmænd, rejste Marie Anne og Marie Antoinette til Danmark, medbringende den lille bog. Præcis hvornår enken og adoptivdatteren ankom til staden er p.t. ikke opklaret, men de var i Danmark inden

1799, hvor adoptivdatteren Marie Antoinette blev viet til den 20 år ældre informator, Louis de la Roche. Parret blev viet i Den Fransk Reformerte Kirke den 21. december 1799. Ved folketællingen 1801 boede parret, sammen med Marie Anne og de to tjenestepiger, Marie og Kristine Nielsen, i Nye Kongensgade 237 (nuværende Store Kongensgade 72). Ejendommen var allerede i 1783 blevet købt af Frédéric de Coninck og havde tidligere blandt andre tilhørt enkedronning Sophie Amalie – så det har uden tvivl været en bolig af en vis standard.

Den 31. oktober 1801 fødte Marie Antoinette en datter, som den 29. november 1801 blev døbt i Den Fransk Reformerte Kirke og fik navnet Marie Anne Esther de la Roche. Marie Anne Esther har efter alt at dømme arvet bønnebogen, og med hende fik den sin tredje ejermand, nemlig Jean Antoine Raffard. Jean Antoine var præst ved Den Fransk Reformerte Kirke i København fra 1822 til 1851. Efter cirka et år på posten som "pasteur" blev Jean Antoine Raffard i 1823 viet til Marie Anne Esther de la Roche i Den Fransk Reformerte Kirke.

Bønnebogen skifter familie

Der er så her, at gætterierne sætter ind, men lad os kalde dem kvalificerede gætterier. Jean Antoine Raffard havde nogen kontakt til Grundtvig. Er det muligt at Jean Antoine eller hans hustru har foræret bønnebogen til Grundtvig? Fra 1862 blev min oldefars fætter, Kristian Køster, ansat som Grundtvigs kapellan ved Vartov i København. Måske forærede Grundtvig bønnebogen til Kristian Køster? Jean Antoine Raffard døde i 1862, samme år som Kristian Køster tiltrådte. En gave på dødslejet til den unge kapellan, måske? Spørgsmålene lader sig næppe besvare.

Kristian Køster døde ganske ung, i 1871, ca. 35 år gammel. Som værge for Kristians Køsters kone og hendes børn indtrådte fætteren Holger Christian Valdemar Køster (min oldefar). Det varede ikke længe inden Kristian Køsters enke, Kamilla, og Holger blev gift. Da Holger Christian Valdemar Køster døde, arvede min far, som ligeledes hed Holger, bønnebogen, og herefter var den i hans varetægt og senere i min mors. Da min mor kom på plejehjem i 2013, påtog jeg mig at rydde hendes i lejlighed i Kerteminde. Her endte den lille bønnebog i en kasse, som jeg stillede i garagen, hvorfra den nu har set dagens lys igen, og altså har kunnet fortælle sin egen lille historie.

Jean Antoine Raffard. Det Kgl. Biblioteks Billedsamling.

En sag om en lejermaalsbøde

Af Kathrine Tobiasen

Korsagervej 13, 8940 Randers

Tlf. 41 28 65 30

Mail: kto@slaegt.dk

Man kan ikke bevæge sig meget omkring i kirkebøgerne fra ældre tid uden at støde på et væld af 'uægte børn', børn, der var så uheldige at være født, uden at deres forældre havde været gift – i hvert fald med hinanden. Når vi er tilbage i 1700-tallet og tidligere, er disse uvelkomne fødsler ofte knyttet sammen med et åbenbart skrifte, hvor synderne som regel hver for sig måtte bekende deres synd for den menighed, som de havde forarget ved deres usømmelige adfærd. Efter at manden og kvinden havde givet passende udtryk for dyb anger og lovet bod og bedring, blev de tilgivet og kunne igen tage del i det sædvanlige menighedsliv.

Disse forargelige syndefald blev naturligvis noteret i kirkebøgerne, og undertiden er det sket med en nidkærhed, så man kan få den mistanke, at præsterne har interesseret sig mere for dem end for at få alle de normale fødsler og dåb bogført. Men mod slutningen af 1700-tallet ebbede det dog ud, og det åbenbare skriftemål blev afskaffet i 1767, undtagen hvis det drejede sig om meget alvorlige forseelser.

Store bøder

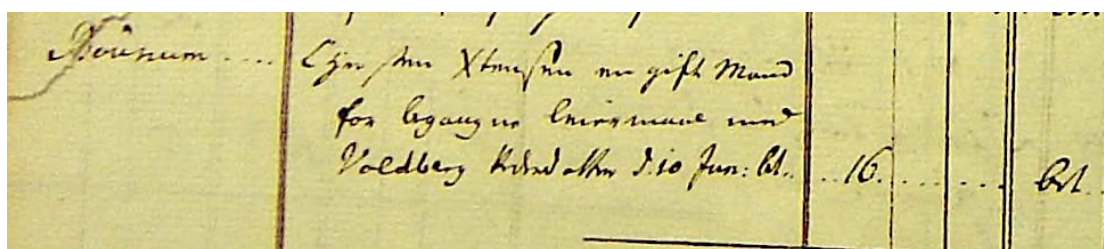
Skriftemålet var i sig selv en yderst skamfuld begivenhed for de involverede parter, men det var ikke den eneste afstraffelse, de måtte lide under. Ved siden af var der den verdslige straf i form af en bøde, som både manden og kvinden blev idømt. Ifølge en forordning af 1617 skulle lejermaal, som var tidens gængse betegnelse for uægteskabeligt samkvem, takseres til en bøde på 12 rdl. til manden og 6 rdl. til kvinden. Det var mange penge for jævne mennesker, så der var en tilføjelse til forordningen, som lød på, at syndere, der ikke lå inde med hele beløbet, kunne nøjes med, hvad de havde mulighed for at betale, og så 'sidde resten af' i form af fængsel eller straf på kroppen.

Det sidste var normalt lig med pisk.¹

Danske Lov fra 1683 bød på endnu en tilføjelse til forordningen. Det hedder i lovens 3. bog 16. kapitel 14. artikel, at hvis en eller begge parterne er trolovet eller gift til anden side, bør de straffes med dobbelte lejermaalsbøder. For soldater gjaldt helt særlige forhold; ved en førstegangsforsæelse slap de for straf, mens hammeren dog faldt hårdt og kontant, hvis de ikke siden holdt sig på dydens sti.

Kig i regnskabsbøgerne

Bøderne var som nævnt verdslige og blev indkrævet af den myndighed, jurisdiktion, man hørte under. For den største del af befolkningen, bønderne, var det godsejerne, der sad på denne rettighed. Derfor kan vi i mange godsregnskaber støde på poster, der fortæller, at nu har eksempelvis Niels Hansen måttet svare et beløb for sit "begangne leiermaal" med Karen Andersdatter. Regnskaberne kan være en ganske uoverskuelig kilde at gå i gang med, så du skal både bevæbne dig med tålmodighed og håbe på lidt held, når du begiver dig ud på jagen. Til gengæld kan et kig gennem et gods' regnskabsbøger og -sedler give andre uventede gevinster.

Et klip fra regnskabsbogen for Nørholm Gods nord for Varde. Her kan vi læse, at Christen Xtensen en gift Mand, for begangne leiermaal med Voldborg Pedersdatter d. 10 Jan, har betalt 16 rdl. Året er 1763.

Den fremsynede Struensee afskaffede bøderne i 1771, men alle hans reformer blev skrottet med hans fald, og de gamle love blev rullet ud igen. Først i 1812 blev udenomsægteskabelige affærer gjort straffrie.

Normalt ser vi kun notitserne om de uægte børn i kirkebøgerne, og måske finder vi bødeposten i myndighedernes

¹ Den store danske, denstoredanske.lex.dk

regnskabsbøger. Det kan være sværere at komme om bagved begivenheden og få et nærmere indblik i, hvad der foregik. Men indimellem kan vi være heldige at finde en dør på klem.

Et uægte barn i Alslev

Således i Alslev Sogn, sydvest for Varde. I kirkebogen er i 1749 indført følgende post: D. 17 Decemb. blev begravet Magrete Sørensdatter Kiers dødføde Barn, som hun havde aulet i Utugt med en Ægtemand i Toftnis Søren Qvaulund.² Begivenheden er ikke indført under fødte, men barnet er som dødfødt jo heller ikke blevet døbt, og et offentligt skrifte nævner kirkebogen ikke, selvom det nok har fundet sted. Det vrimler heller ikke med oplysninger om de to utugtige mennesker i bogen, der først er bevaret fra 1721. Men Margrethe må være datter af Søren Kier af Toftnæs, som blev begravet 13. august 1747, 74 år gammel, og hans hustru, Benned Kier, der 1766 begravnes som "Sl. Søren Kiers Enke, gl. 94 Aar." Vi møder Margrethe som fadder i 1745, men hun ser hverken ud til at være viet eller død i sognet; måske har hun foretrukket at flytte fra Alslev.

Heller ikke Søren Qvaulunds vielse kan vi finde i sognets kirkebog, men han er dog, som pastoren så forarget noterer, en ægtemand i Toftnæs. Tilsyneladende får han og hans kone ingen børn. Han får ikke noget langt liv, idet han må sige farvel til det jordiske liv allerede i 1752, hvor hans død er noteret. Kun 47 år gammel bliver han. Om konen vides der ikke noget.

Dette kunne være, hvad vi måtte slå os til tåls med vedrørende endnu en ulykkelig begivenhed i et lille sogn. Men i netop dette tilfælde kan vi komme et skridt videre. Problemer med bødebetalingen bliver nemlig til en sag ved Skast Herredsting.

Indstævnelse til tinge

Det starter den 3. marts 1750, hvor Søren Pedersen af Toftnæs er blevet indstævnet til tinge af fuldmægtigen på Visselbjerg Gods, Jacob Langelyth, på vegne af hans herskab. Årsagen er at "deris Fæste Bonde og tjener nafnlig Søren Pedersen af Toftnis Bye udj sit ægteskab har besvangret sin afvigte Sommer havde Tienistepige Margret Sørensdatter", og at han åbenbart ikke har betalt den bøde, som "hand som een ægtemand for hans Forseeelse bør svare". Det understreges her, at der er tale om en gift mand, så bøden løber op i det dobbelte af, hvad ugifte må punge ud med.

Stævningen er sket helt efter bogen, ved at to lokale mænd har været ved Søren dør for at forkynde stævningen, og de kan også forsikre, at de har talt med Søren Pedersen selv, som lovede "Stefningen at tilstaa." De to mænd kan aflægge ed på, at alt er foregået, som det skal, men ikke desto mindre glimrer den indstævnede ved sit fravær den 3. marts. Han bliver af retten tre gange lydeligt påråbt, men lige meget hjælper det selvfølgelig. Retten må i stedet gribe til en anden løsning; den giver ham en lovdag, en fast dato, hvor den endelige afgørelse vil falde. Denne dato bliver den 17. marts. En lovdag kan tildeles efter flere udeblivelser fra tinget, og de to sendebude må igen afsted for at forkynde den nye indkaldelse for synderen. Formaliteterne skal naturligvis være i orden.

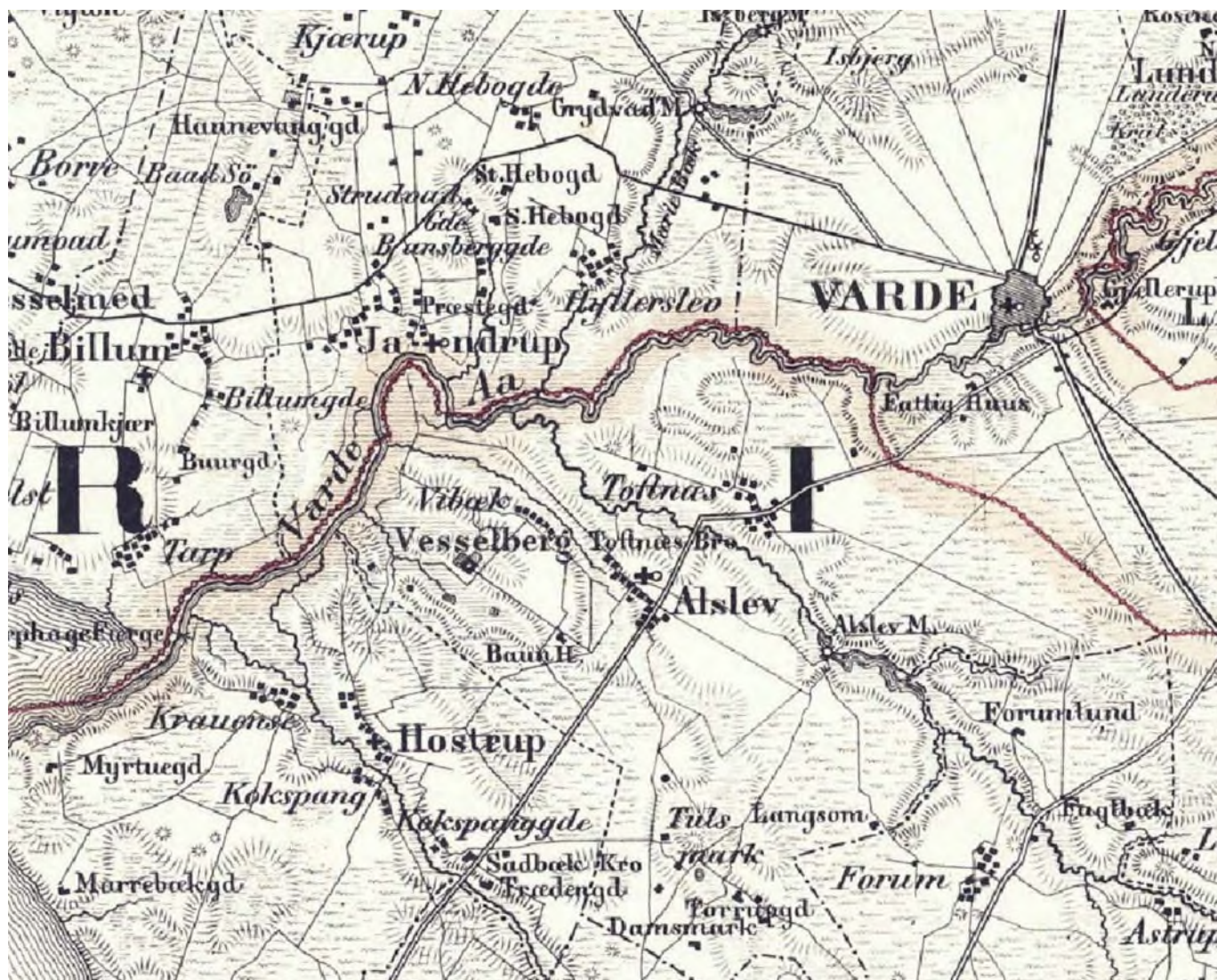
14 dage senere møder en repræsentant for herskabet på Visselbjerg planmæssigt op på tinge. Her kan man igen tre gange råbe Søren Pedersens navn – med samme resultat som sidst. Hverken han selv eller nogen på hans vegne er mødt op, lovdag eller ej, og herskabets fuldmægtig må anmode om en ny udsættelse, denne gang til den 7. april, hvilket retten "consenterede", samtykkede i.

Missive fra sognepræsten

Den 7. april træder retten igen sammen, og Langelyth er på pletten. Han har nu, for ydermere at bevise, at denne gerning er ulovlig, medbragt en missive (skrivelse), dateret 17. februar, fra den lokale sognepræst, velærværdige og højlerede magister og provst, Hans Friis. Der kan ikke være tvivl om, at Søren Pedersen efter Lovens 6te Bog, 13 Capt., 24 Art. står til at straffes "for hans begangne Forseeelse paa hans yderste Formue som efter Forordningen af 6te dec. 1743, skulle bestaae der udj, at hand bør betale, til hans Herskab dobbelte Leyermaas Bøde, sampt dend 10de Deel af hans tilhørende Formue eller Hoved Lod, eller i dets Mangling at lade og udstaa efter forberørte Forordnings Bydende Straffen derfor paa Kroppen og til Processens Omkostning at betale 6 Rdr."

Man påråber igen Søren Pedersen 3 gange, og igen viser det sig, at han er udeblevet og ikke har sendt andre i sit sted. Sagen bliver nu optaget til dom, men ender alligevel med, at det hele falder til jorden. For som provsten skriver: "End skiøndt det af Søren Qvaulund i Toftnis begangne Leyermaal, med Margrete Sørensdatter Kier ibm. udj hans Ægteskab er dem tilforn velbekiendt, Saa maa ieg dog efter mit Embeds Pligt her ved anmelde samme for dem, som Fuldmægt. ved Visselberg Gods, hvor under hand sorterer, at de hans Herskab efter Loven og Forordninger tilfaldne Bøder kand indfordres, hvor paa det kierligste beder maa

² KB Alslev-Hostrup 1721-1802, s. 75

Detalje fra Manzas kort over det sydvestlige Jylland, der viser Alslev Sogn. Geodatastyrelsen

bruges ald muelig moderation i Regarde baade til Mandens slette tilstand, der icke taaler nogen Streng medfart, med mindre hand og Stædet skulle plet Ruineres, Saa og fornemmelig, at hans icke alleene godwilligen, men endog heel bodfærdig og angergiven over sin Forseelse og Fald har under kast sig Kirchens Strafe og Disciplin, som da hand Publice blef absolvered."

Ordnet i mindelighed?

Søren kan altså ikke betale bøden og sagsomkostningerne, og det kan næppe være i herskabets interesse at ruinere manden. Det er i provstens øjne endvidere en formildende omstændighed, at han har angret sin synd og skriftet offentligt. Derfor må vi formode, at herskabet har holdt sig til provstens formaninger og ordnet sagen i mindelighed. Det melder historien dog ikke noget om. Heller ikke om, hvorvidt man griber til andre måder at straffe manden på. Om sognepræstens bemærkninger om "Mandens slette Til-

stand" også hentyder til hans rent fysiske tilstand, kan vi heller ikke vide, og at bonden dør et par år senere, antyder ikke nødvendigvis, at han allerede i 1750 har været så svækket, at han ikke kunne tåle en hårdhændet behandling. Hvorom alting er, så bliver der stille om sagen³.

Men hvad så med Magrethe Sørensdatte? Hende hører vi intet om. Har hun mon kunnet betale sin bøde? Den løn som tjenestepige, hun gennem adskillige år har kunnet lægge tilside, er ikke på nogen måde prangende, men på den anden side har hun ikke andre faste udgifter, skal ikke betale landgilde og kongelige skatter, så det er ikke utænkeligt, at hun har kunnet klare sagen ved at ofre sine sparepenge på den. Men som nævnt har vi ingen dokumentation for det.

³ Skast Herred. Justitsprotokol 1748-1755, s. 230 ff

Skriv, så det fænger

Af Kathrine Tobiasen

Noget af det første og vigtigste, vi som slægtsforskere får banket ind i hovederne, er, at vi skal omgås vore kilder med største omhu. Så vidt det overhovedet er muligt, skal vi søge tilbage til den kilde, der er tættest på og må anses for mest pålidelig, og den skal registreres og afskrives bogstavn- og med præcis angivelse af, hvor den befinder sig. Sju- sker vi med kilderne, skaber det tvivl: Når noget, selv små detaljer, er fejlagtigt, kan man så stole på, at resten er påli- deligt gengivet?

Når de troværdige oplysninger er fundet, er næste skridt, at vi gemmer dem i vores slægtsforskningsprogram – det være sig på egen pc eller online. Vi gør det efter bedste evne, så korrekt afskrevet, som vi formår, og med entydig henvis- ning, så vi nemt kan finde tilbage til kilden. Dette er alfa og omega i al seriøs slægtsforskning.

Vi skal passe godt på alt det, vi gennem mange år samler, men tanken er nok ikke, at det skal forblive i programmet. På et tidspunkt vil det blive aktuelt for de fleste, at de dyre- bare fund skal formidles videre til andre. Og hvad gør vi så her?

Videreformidling af stoffet

Det afhænger først og fremmest af, hvad formålet med vi- dereformidlingen er. Måske vil vi bare overlevere vores forskning til andre, der kan arbejde videre med den – eller til børn, der forhåbentlig med tiden bliver interesserede i sa- gen. Her drejer det sig naturligvis om at levere alt stoffet, gerne så kildetro som muligt.

Noget anderledes stiller det sig, hvis vi vil fortælle en slægtshistorie eller skrive en artikel. Her er en ubearbejdet gengivelse af originalerne sjældent en god idé. Vi står her ikke nødvendigvis med en målgruppe, der med fryd vil ka- ste sig over en ordret afskrift fra en kirkebog eller et skøde, men skal måske formidle for en gruppe læsere, der ikke jonglerer hjemmevant med den sprogbug, som gamle do- kumenter benytter sig af. Målet er her ikke at servere de præcist gengivne gamle kilder, men at bruge stoffet som den baggrundsviden, vi har, når vi skal udforme historien. Vi har en historie at fortælle eller en beretning om for- hold i "gamle dage", som vi skal præsentere læserne for på en indbydende måde, og her er kilderne midlet, men ikke målet. Ordrette afskrifter vil ofte komme til at fungere som en dødvægt i fortællingen, der risikerer at lokke læse-

rens tanker på afveje og i værste fald får hende til at lægge historien fra sig.

Forklar ord og begreber

Der kan optræde ord og vendinger, som ikke bruges i dag, eller som op gennem tiden har fået en anden betydning, og hvis man ikke forstår, hvad der skrives om, skal man været specielt interesseret i emnet for ikke at stå af. Ordene og begreberne eksisterede ikke desto mindre i datiden, så op- gaven består ikke nødvendigvis i at konvertere det hele til nutidssprog, men i at huske at forklare, hvad det drejer sig om. Forståelse fremmer sagen og hjælper med til at holde læseren vågen.

Tit har man fundet oplysninger i flere forskellige kilder, og her dur det ikke blot at plotte dem ind i historien, en efter en. De handler jo om den samme person (eller personer), så det vil være fint, om de på en eller anden måde kan kædes sammen. Kilderne skal ikke stå for sig selv i historien; de er hver for sig brikker, der fortæller en bid af beretningen om de givne personers liv. Og det er sådan, de skal bruges her. En god øvelse kunne være at tage den enkelte kilde og spørge: Hvad fortæller det her så om Karen Jensdatters liv og tilværelse?

Kirkebøgernes oplysninger

Et klassisk eksempel kan hentes i kirkebøgernes dåbsind- førsler. Vi lærer, at vi skal skrive *alt* af og gemme det, in- klusive det, som vi ved første blik finder uvæsentligt. Det er bestemt vigtigt at notere alt; pludselig viser en oplys- ning om fx vaccination sig at være af vital betydning, når vi skal have sikkerhed for, at det er den rigtige Karen Jens- datter, vi har fat i. Men er det også vigtigt for vores histo- rie? Opremsningen af de tit mange faddere kan opleves som ligegyldig og endda søvndyssende. Men de er ikke li- gegyldige, for de er sjældent tilfældigt valgt af barnets forældre. Hvis vi undersøger, hvilket forhold fadderne havde til forældrene (søskende, svigerinder, præstens frue), giver det god mening at tilføje en lille beretning om dem i vores historie.

Mange andre steder i kirkebøgerne kan vi falde over små ekstraoplysninger. Boede konfirmanden hjemme hos for- ældrene, eller var hun tidligt sendt ud at tjene? Siger for- loverne noget om brudeparret – og holder parret ikke til, hvor man skulle forvente det? Ved at følge dåbsindførs- lerne gennem tiden kan der måske aflæses noget om for- ældrenes skiftende tilholdssteder og arbejde? Der ligger tit en historie gemt i små oplysninger, som kan foldes ud i hi- storien.

Statistik og levende mennesker

Folketællingerne er en uforlignelig kilde, som vi alle bruger, men skal vi gengive en husstand, som folketællingen viser den med (mest) kolde facts i strikte kolonner? Vi er her ovre i ren statistik, og selv om de enkelte oplysninger er fine og relevante, er præsentationen af dem fremmedgørende for historien. Vi kan jo næsten glemme, at det er levende mennesker, vi har med at gøre, ikke figurer i en statistik. Men på den anden side giver folketællingerne os noget helt fantastisk: et øjebliksbillede af, hvordan familien har set ud lige netop den dag, hvor tællingskommisseren var forbi. Det er oplagt at tage det billede med i historien, men fold det ud som baggrundsviden i en lille beskrivelse af familien. Og stil spørgsmål til oplysningerne: Hvad betyder det for familien, at der måske er aftægtsfolk og tjenestefolk i husstanden? Mangler der familiemedlemmer, som burde være der, og hvor er de henne? Er der særlige bemærkninger om fx handicaps eller overraskende oplysninger om erhverv?

Skøder, skifter og retssager

Kilder som skøder, skifter og fæstebreve er supervigtige kilder, der fortæller en masse, men brug dem med forsigtighed. Ved en stor familiehistorie vil man typisk finde mange af slagsene, og hvis de alle blev gengivet, ville den stakkels læser hurtigt gå død i dem – og historien/bogen/artiklen ville svulme voldsomt op. Træk i stedet de vigtige oplysninger om tid, sted, sælger/fæster, særlige omstændigheder m.v. ud af skøder og fæstebreve og nøjes med dem. Ved skifterne, der giver en nøje registrering af indboet i husene, kan man invitere læseren på en guidet rundtur i boligen, eller man kan nøjes med at trække de særlige genstande ud, dem, der skiller sig ud fra det, man finder i andre, samtidige skifter. Målet er at pege på ting, der kan fortælle noget – gerne spændende eller overraskende – om vores familie og derfor indgå i vores fortælling.

Retssager er rent guf, og selvfølgelig skal de med i historien, men den juridiske sprogbrug og omstændelighed kan være dræbende. Igen gælder det – brug dem med forsigtighed, og husk i hvert fald at forklare begreberne, så læserne forstår, hvad det drejer sig om, og hvad det er for love og regler, der følges.

Citater og kildehenvisninger

Det er absolut tilladt at bringe citater, også rimeligt ordrette, især hvis vanskelige passager forklares. Vi skriver om fortiden og må gerne give læserne en fornemmelse af, hvordan folk talte sammen dengang. Ofte hører begreber og genstande nøje sammen med de ord, man brugte. Men

citér med omtanke, og hav altid i baghovedet, at læsbarheden kommer i første række.

Overordnet gælder naturligvis, at der skal være styr på kildehenvisningerne. De skal med, så interesserede læsere nemt kan finde frem til dem. Men lad være med at bringe dem som en del af selve teksten, hvor de kan virke som en stopklods for læsningen; de hører i stedet til i fodnoter eller til sidst i historien/artiklen.

Hav målgruppen i baghovedet

Når alt det er sagt, skal det også nævnes, at man skal have sin målgruppe i tankerne. Er det børnebørnene, der skal indvies i slægtens historie, er det klart, at man skal gøre ekstra meget ud af at tænke i forståelighed og sikkert også i udvalg af emner; alle aner er bestemt ikke lige spændende, så her kan personer med en særlig historie passende trækkes frem, mens andre udelades. Med jævnt (u)interesserede søskende og fætre og kusiner kan barren godt hæves lidt, men forvent ikke, at de har styr på hele danmarkshistorien og ord som kedelske og åbenbart skrifte. Også her skal historien serveres med omtanke, så den glider rimelig nemt ned.

Endelig er der særlige grupper som andre slægtsforskere, herunder Slægtsforskerens læsere. Her kan man naturligvis forvente, at forudsætningerne burde være på plads, selv om vi dog er en meget broget flok med alt fra helt grønne anejægere til meget nørdede og garvede forskere, der har været ude i de fleste af forskningens kinkelkroge. Et forhold, som det kan være vanskeligt at tage fuld højde for. Men stadig gælder, at det er vigtigt at skelne mellem den rene overlevering af alt stoffet og formidlingen af den, så den bliver en læseoplevelse, hvilket naturligvis ikke er ensbetydende med, at den ikke har solid basis i forskningsresultaterne. Det er det sidste, der skal sættes på, når der skal skrives en slægtshistorie eller en artikel, der holder læserens interesse fanget.

Skolebørnene, der blev skrevet ud af historien

Af Margit Egdal
Skovænget 11
5620 Glamsbjerg
ellelunden@msn.com

Med fokus på skoleloven af 1814 bliver det ofte glemt, at store dele af landets børn allerede havde gået "i vore dages skole" i flere år, da 1814-loven kom. Det gælder landbo-børnene, som det følgende handler om. Som en forløber for 1814-loven udstedtes 10. oktober 1806 "Provisorisk Reglement for Almue-Skolevæsenet paa Landet i Siælland, Fyen, Lolland og Falster".

Det var 1814-loven, der blev skudt i gang på øerne. Hele skolereformen, alle de tiltag, som forbindes med loven af 1814, trådte i kraft allerede efter 1806-loven – på landet på Sjælland, Fyn, Lolland og Falster.

1806-loven kom imidlertid sent på året, og mange, mange ting skulle på plads, inden en så gennemgribende ny skole kunne begynde. I 1806 nåede man det ikke, men nogle kom i gang 1807. De fleste begyndte i 1808.

Skolekommissionens arbejde

Som noget nyt skulle der oprettes en skolekommission, der skulle føre en forhandlingsprotokol. Mange af protokollerne er allerede digitaliseret og kan læses på Arkivalieronline. Som det første gennemgik skolekommissionen børnenes skolevej; skoledistrikterne måtte inddeles, så ingen børn havde mere end ¼ mil til skolen. I vore dages målestok 1,883 km. Dernæst måtte kommissionen se på, om skolelæreren var duelig. Van han en værdig underviser, blev en af hans opgaver dagligt at føre protokol over børnenes fremmøde. Protokollen blev som det første gennemgået på alle skolekommissionens møder, og var der for stort fravær, måtte forældrene bøde med en multt. Det kostede at holde børnene hjemme; det var alvor, børnene skulle undervises.

Den nydannede skolekommission organiserede i tæt samarbejde med læreren indførelsen af den ny skoleordning. Til eksaminationen mødte hele kommissionen op i skolen, hvor samtlige børn skulle overhøres og eksamineres. Og levede skolen og ikke mindst læreren nu op til alle de gode intentioner med det ny skolereglement?

Fra højeste sted blev skolevæsenet fulgt nøje. Skolekommissionen var statens redskab. Hyppige møder, halvårslige eller

årlige detaljerede indberetninger blev indsendt. Her er detaljerede oplysninger om skolebygningen, indretningen, anskaffede lærebøger, regnebøger, katekismer, naturhistorier, pastor Thonbos meget udbredte bibelhistorie og sammes ABC. Her er børnene antal og deres kunnen opgjørt. Nogle af børnene i første klasse kunne fx skrive og læse skrift, mens alle børnene i anden klasse kunne skrive sammenskrift, dvs. hele ord og sætninger i modsætning til bogstaver.

Børnene i anden klasse lærte geografi, om jordkloden, om Europa og om Danmark. Måske var man også begyndt med syngøvelser.

Reglementet bliver til lov

Skolekommissionernes indberetninger gjorde indtryk. Skolereformen, der blev iværksat med det provisoriske reglement af 1806, var god og gennemprøvet, da reglementet i 1814 blev ophøjet til lov for hele landet ved "Anordning for Almue-Skolevæsenet paa Landet i Danmark".

Skolereglementet fra 1806, som ændrede landsbyskolen til det, vi kender som vore dages skole. "Jordløse Skole 1806" er der skrevet på forsiden – for 215 år siden. Jordløse-Trunderup Lokalhistoriske Arkiv. Foto: Ulla Nyborg,

Man havde gjort sine erfaringer siden 1806. Lidt forbedringer var der i anordningen af 1814, gymnastikken kom til, men der var ikke meget at ændre i almueskolerne på øerne. Reformen havde fundet sted år tilbage. For skolekommissionerne på øerne kom anordningen af 1814 blot som en meddelelse, skolevæsenet kørte allerede på skinner.

Overset

Reglementet af 1806 er overset, skønt det er det vigtigste i hele landsbyskolens historie i en stor del af riget. Reglementet af 1806 gjaldt som nævnt kun for Sjælland, Fyn, Lolland og Falster. Jylland var ikke med, det skete først med anordningen af 1814. Før end jyderne kom med, kunne vi ikke godt fejre et landsdækkende skolejubilæum.

Lektions Tabel.
Voldtofte Skole, den 1te November 1808 til 1te Maj.

Lektion (Klasse)	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Freitag	Søndag
2 ^{de} Klasse den 1 ^{te} Nov. 1808.	Katekismus, Dags sammenhang, Høje, Bøje, st. - Serabogens Lekt. 1 ^{ste} og 2 ^{de} .	Dags af visse Høje, Bøje, Lekt. 3 ^{de} og 4 ^{de} .	Serabogens Lekt. 5 ^{de} og 6 ^{de} .	Lekt. 7 ^{de} og 8 ^{de} .	Serabogens Lekt. 9 ^{de} og 10 ^{de} .	Lekt. 11 ^{de} og 12 ^{de} .
9.	Lekt. 13 ^{de} og 14 ^{de} .	Lekt. 15 ^{de} og 16 ^{de} .	Lekt. 17 ^{de} og 18 ^{de} .	Lekt. 19 ^{de} og 20 ^{de} .	Lekt. 21 ^{de} og 22 ^{de} .	Lekt. 23 ^{de} og 24 ^{de} .
10.	Lekt. 25 ^{de} og 26 ^{de} .	Lekt. 27 ^{de} og 28 ^{de} .	Lekt. 29 ^{de} og 30 ^{de} .	Lekt. 31 ^{de} og 32 ^{de} .	Lekt. 33 ^{de} og 34 ^{de} .	Lekt. 35 ^{de} og 36 ^{de} .
11.	Lekt. 37 ^{de} og 38 ^{de} .	Lekt. 39 ^{de} og 40 ^{de} .	Lekt. 41 ^{de} og 42 ^{de} .	Lekt. 43 ^{de} og 44 ^{de} .	Lekt. 45 ^{de} og 46 ^{de} .	Lekt. 47 ^{de} og 48 ^{de} .
12.	Lekt. 49 ^{de} og 50 ^{de} .	Lekt. 51 ^{de} og 52 ^{de} .	Lekt. 53 ^{de} og 54 ^{de} .	Lekt. 55 ^{de} og 56 ^{de} .	Lekt. 57 ^{de} og 58 ^{de} .	Lekt. 59 ^{de} og 60 ^{de} .

I 2014 fejrede vi det store 200-års jubilæum for skoleloven af 1814, som alle derfor kender. Man valgte at overse, at da havde store dele af landets børn gået i skole i årevis.

For børnene på øerne var 1814 ikke et år, der satte skel. Her gjorde skoleloven af 1814 stort set ingen forskel. Alligevel sker det over hele landet, at skolehistorie tager afsæt i loven af 1814, mens børnene, der sad på skolebænken efter 1806-reglementet, er skrevet ud af historien.

Det allerførste skoleskema fra 1808 i Voldtofte Skole på Vestfyn. Her for ældste klasse. Dagen begynder med katekismus, men der er også undervisning i historie, geografi, naturhistorie, hovedregning, sang og forstandsøvelser. Til en begyndelse var der skolegang hver dag, men det blev hurtigt ændret til hver anden dags undervisning.

Gammelt danmarkskort fundet i Rusland under 1. verdenskrig.

Min farfar, Jens H. Møller fra Nordborg på Als, var indkaldt under 1. verdenskrig fra 15. februar 1915 til 13. april 1918, kun afbrudt af 4 orlovsperioder, hvor han fik lov til at komme hjem for at hjælpe i landbruget.

Han var over 40 år og var tilknyttet Reserve Sanitetskompagni nr. 60.

I forskellige perioder var han i henholdsvis Rusland, Frankrig, Belgien og Tyskland.

Fra Rusland har han hjembragt et gammelt, originalt danmarkskort, hvorpå han har skrevet: Fundet ved Rochowo

ved Dubisa floden den 19. juli 1915.

Der er ingen årstal på kortet, men i de viste kortoplysninger er nævnt Petrus Schenck. Størrelsen er 48 x 60 cm.

Ifølge en bog af Bo Bramsen om gamle danmarkskort¹ er Petrus Schenck død i 1718. Heri oplyses, at kortet viser hollænderen Frederik de Wits opfattelse af Danmark omkring 1700.

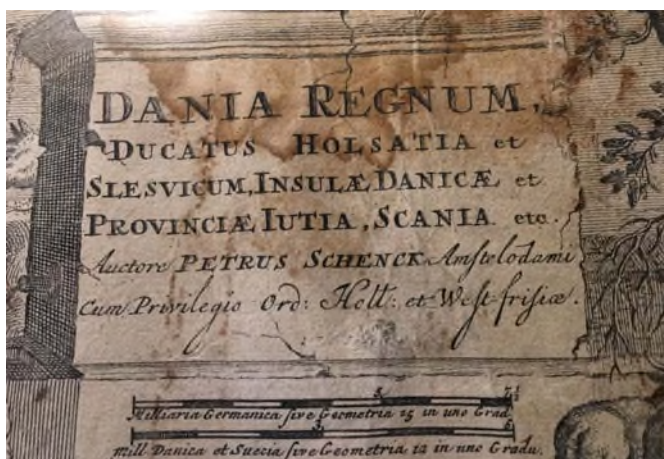
¹ Bo Bramsen: Gamle Danmarkskort. En historisk oversigt med bibliografiske noter for perioden 1570-1770. Politikens Antikvariat, 4. udgave, 1997

Af Jørgen Møller
Sneppevænget 14
5610 Assens
Tlf. 64 71 27 14/51 78 27 14

Danmarkskortet stammer fra tiden omkring 1700.

Detalje af Danmarkskortet, der viser oplysningerne om kortet.

Hvorfor Rusland?

Det kan undre, hvordan dette kort er endt i Rusland. Min farfar har i hele perioden indtegnet ruter på kort, hvor kompagniet har været.

Ud fra disse kort kan jeg konstatere, at findestedet ved Dubissa floden ligger i det nuværende Litauen, ca. 10 km nordøst for Raseiniai. Rochowo hedder nu Rakava.

I den periode, min farfar var indkaldt, har han ført dagbog hver eneste dag, selvom det var forbudt.

Jeg har afskrevet de bevarede dagbøger. De kan læses på webportalen: verdenskrig.dk om sønderjydernes deltagelse i første verdenskrig.²

Han har sendt ca. 200 postkort hjem til sin familie. Når man læser kortene og sammenligner med dagbogsnotaterne, fornemmer man, at han ikke ville gøre familien urolig.

På et af postkortene er han, i den hvide jakke, fotograferet på en forbindingsplads.

Jens H. Møller i sin hvide jakke på en forbindingsplads

² Dagbøgerne skal findes under menuen Soldater > Jens H. Møller

Krydsogtværs

Efterårets hovedbrud for de små grå er igen leveret af John Christensen.

Den korrekte løsning finder du på Danske Slægtsforskere's hjemmeside www.slaegt.dk > Om os > Bladet Slægtsforskeren > Se bilag til bladet.

3-2021 JOC	Fælles- skaber	Per- sonen	Dyret	Uran	Tone- art	Van- skelig- heder	Stof	Tændt	Bande- ord	Pæl	Navn	Perso- nalet
Sogn												
Kvad				Bygning ----- Tal								
Trist								Atypisk ----- Pible				
Mål					Mødes ----- Døds- ofre				Fhv. ----- Gemyt			
Fernis				Betyd- ning ----- Kig							Tone ----- Vokal	
Ler							Pro- dukter ----- Hr.					
Halv- øen						Ud over ----- Væske					Kelvin ----- Anbe- falet	
Anker- plads				Tæt på ----- Røntgen				Hæm- met ----- Udråbsord				
Mono- pol							Lem ----- Lukket				Vest ----- Styrke	
Nord		Ton ----- Tone		Ego ----- Drikke					Fugl ----- Kjoler			
Løb			Skæv ----- Tekstil					Person ----- Afgift				
Engelsk Drama- tiker						Hjælp ----- Udstyr						
Gram		For- fatter ----- Tone								Patina ----- Hot		
Elskov							50 ----- Nord		Kro ----- Vokal			
Sogn												

Opdatering fra Slægtsforskernes Bibliotek

Ved Per Hundevad Andersen

Den 3. juni 2021 var en ganske særlig dag! Måske ikke for dig – men i hvert fald for Slægtsforskernes Bibliotek, for den dag ankom den Genealogiske Samling fra Biblioteket Frederiksberg til vores bibliotek i Albertslund. Det var det foreløbige højdepunkt på vores arbejde siden 2017, hvor vi først præsenterede ideen om en digitalisering af den Genealogiske Samling.

Mange slægtsforskere – i hvert fald slægtsforskerne i Københavnsområdet – har været bekendt med den omfattende samling af slægtslitteratur. Jeg har selv benyttet samlingen ofte i mit arbejde, selv om alle bøger skulle læses på læsesalen på Frederiksberg og ikke kunne hjemlånes.

Samlingen påbegyndtes i 1933, hvor stadsbibliotekar, dr. Georg Krogh-Jensen (1892-1968), startede med at indkøbe slægtsbøger til Frederiksberg Bibliotek. I 1938 var der allerede 327 slægtsbøger i hus, og de blev derfor skilt ud til en egentlig Genealogisk Samling. Denne samling blev siden løbende udbygget og blev benyttet af mange slægtsforskere. Det er en af de største samlinger af slægtsbøger her i landet, og den overgås kun af Det Kongelige Biblioteks samlinger.

Samlingen omfatter mellem 6.000 og 8.000 værker, der falder i følgende kategorier:

- Slægtsbøger over enkelte slægter
- Samlinger af stamtavler
- Biografiske opslagsværker, herunder stater
- Tidsskrifter m.v.

Tina Pihl, Bibliotekschef Frederiksberg, og Per Hundevad Andersen, 2019

Aftale indgås

I starten af 2018 blev det første møde afholdt mellem Slægtsforskernes Bibliotek og Biblioteket Frederiksberg, og der var fra deres side stor interesse i vores idé om at hjælpe med en digitalisering af den omfattende samling. De første tanker var, at vi kunne låne et par kasser med bøger ad gangen, som vi kunne skanne manuelt.

Imidlertid rykkede projektet ikke rigtig i den efterfølgende tid, men der viste sig at være en god forklaring på dette – selv om utallige udsatte møder ikke helt matchede min tålmodighed. Forklaringen var, at Biblioteket Frederiksberg i forbindelse med en ombygning måtte overveje samlingens fremtid. Derfor tilbød de i juli 2019 helt at overdrage samlingen til Slægtsforskernes Bibliotek, minus bøger, som Det Kongelige Bibliotek manglede. Det tog ikke mange sekunder at svare på det tilbud!

Genealogisk Samling ankommer til Slægtsforskernes Bibliotek.

Dermed blev der i november 2019 indgået en skriftlig aftale om overdragelse af Genealogisk Samling, men der skulle gå omkring 1 ½ år, inden vi faktisk kunne modtage samlingen i Albertslund. Det skyldtes nogle tekniske forhold, hvor afregistreringen af bøgerne på Biblioteket Frederiksberg måtte afvente udvikling af det nye bibliotekssystem, som Det Kongelige Bibliotek har taget i brug.

Men nu er samlingen modtaget og stillet i reoler i bibliotekets lokaler. Jo, det lange seje træk kan godt betale sig!

Arbejdet med at registrere samlingen i vores bibliotekssystem starter i august, godt hjulpet på vej af en forregistrering af de mange værker, der allerede er udført. Jeg forven-

ter, at dette vil være afsluttet i 1. halvår 2022. Parallelt hermed vil dubletter i forhold til vore eksisterende samlinger blive udtaget til hurtigskanning. Der forventes at være mindst 1.000-2.000 slægtsbøger, der umiddelbart kan skannes og tilbydes online.

Bibliotekets hjemmeside

Slægtsforskernes Bibliotek har opbygget en hjemmeside på adressen www.slaegtsbibliotek.dk. Vi har valgt at udvikle en særlig side til biblioteket, der giver mulighed for de funktioner og omfang, som bliver nødvendige for biblioteket i fremtiden. Siden bliver hele tiden udvidet med nye muligheder, og du kan allerede i dag se følgende på bibliotekets side:

- **Nyt:** De seneste nyheder fra biblioteket (under menu-punktet "Om")
- **Nyt:** Månedssrapporter fra biblioteket om vores løbende arbejde (under menu-punktet "Om")
- Søgninger: Der er mange muligheder for at søge i bibliotekets samlinger, herunder søg efter et bestemt slægtsnavn, søg fritext i online-værkerne eller søg i bibliotekets katalog (både online og fysiske eksemplarer)
- **Nyt:** Samlinger, hvor der er en nem adgang til lister over online-værker, der ofte bliver anvendt. Disse samlinger vil i den kommende tid løbende blive udvidet
- Samlede lister over alle online-værker
Information om, hvordan man bliver sponsor for Slægtsforskernes Bibliotek og liste over sponsorer

Bibliotekets hjemmeside på www.slaegtsbibliotek.dk

Dansk Skolehistorie

I slutningen af 2020 modtog Slægtsforskernes Bibliotek en stor samling på ca. 120 flyttekasser med årsberetninger, indberetninger og skoleblade fra gymnasiale uddannelser i Danmark. De daterer sig helt tilbage til latinskolerne i begyndelsen af 1800-tallets og frem til nutidens gymnasier,

og der skønnes at være i hvert fald 30.000 hæfter og bøger. Samlingen kom oprindeligt fra Dansk Skolemuseum, der blev nedlagt i 2008, og den befandt sig senest ved Sønderjysk Skolemuseum, inden den blev overdraget til Slægtsforskernes Bibliotek med henblik på digitalisering.

På grund af corona blev arbejdet først påbegyndt i juni, og nu er de første 1.500 titler fra skolesamlingen skannet og venter på efterbehandling og offentliggørelse. Det går således pænt fremad i dette projekt.

Samlingen af skolemateriale, der venter på digitalisering.

Vi søger frivillige til at hjælpe med digitalisering af skolemateriale. Arbejdet foregår hjemmefra. Efter instruktion skal du med et særligt program færdigbehandle de skanninger, der er foretaget, således der dannes søgbare PDF-filer.

Du skal:

Råde over en PC med Windows

Være fortløbig med brug af PC-programmer og Windows Stifinder

Kunne afsætte 2-4 timer ugentligt til arbejdet

Kontakt pan@slaegt.dk, hvis du er interesseret i at høre yderligere.

Generalforsamling 2021

Årets generalforsamling i Danske Slægtsforskere blev afviklet med vanlig Coronaforsinkelse. Først var den planlagt til 17. april, hvilket viste sig alt for optimistisk. En ny dato, 17. maj, kom på bordet, men heller ikke da tillod restriktionerne, at vi kunne mødes. Endelig lykkedes det med lørdag den 19. juni.

Om det var fordi Coronaforskrifterne om at holde sig fra større forsamlinger stadig sad dybt i folk, eller fordi det var langt hen på året og ude af "forskersæsonen", skal være usagt. Men fakta er at årets generalforsamling ikke kunne bryste sig af et stort fremmøde. Kun 46 mødte op; heraf var de fleste fra Sjælland, nok ikke overraskende. Men mange benyttede lejligheden til en snak med forsker venner under frokosten og tiden inden mødet.

Selve generalforsamlingen forløb aldeles fordrageligt og uden drama af nogen art. Og bagefter gjorde Peter Olsen os klogere på

DNA-slægtsforskningen og hvad den kan hjælpe os med, også når vi har et gedigent arbejde med anerne i bagagen.

Deltagerne havde god plads i den store sal.

Dirigenten, Palle Øvlisen, venter her til venstre sammen med en del af bestyrelsen på, at generalforsamlingen skal gå i gang.

Referat af generalforsamling i Danske Slægtsforskere, 19. juni 2021, Roskilde.

1. Valg af dirigent og stemmetællere

Dirigent: Palle Øvlisen.

Stemmetællere: Yvonne Christiansen og Birgit Vinholt Hansen.

Dirigenten konstaterede generalforsamlingens lovlighed og gav herefter ordet til formanden.

2. Bestyrelsen aflagde beretning for det forløbne år

Formanden henviste til den skriftlige beretning på hjemmesiden og supplerede denne med følgende bemærkninger:

Bestyrelsen har undergået lidt forandringer i årets løb: Ivan Jensen, som primært arbejdede med hjemmesiden, trak sig fra bestyrelsen i efteråret, og i stedet kom Kurt Pajbjerg ind.

Vi har næsten udelukkende været henvist til online møder, hvilket kan være en udfordring, fordi man mangler den personlige kontakt og småsnak, som ofte betyder inspiration til nye tiltag.

Der er kun blevet gennemført en enkelt aktivitet, nemlig Slægthistorisk Weekend, som vi lige fik presset ind, inden Coronaen lukkede os ned igen, mens både vores Åbent Hus arrangementer og Historiske Dage blev aflyst. Åbent Hus forventer vi heldigvis at genoptage igen allerede i år med en tur til Bornholm, Hillerød, Holstebro og Vejle.

Vores eksterne kommunikation – altså hvordan vi når ud til jer: her har vi skruet op med ny hjemmeside og nyt nyhedsbrev, som tilsyneladende begge har fået en god modtagelse ude hos jer.

Og selv om vi ikke har været rundt hos jer, har vi alligevel lavet mange nye tilbud til jer:

1. 3 nye bogudgivelser – og der er kommet en mere i år – bare tjek

ind på vores webshop og se, hvad vi tilbyder

2. Mulighed for at lægge sin gedcom-fil op på hjemmesiden – både som backup og til bevaring for eftertiden.
3. Flere forskellige Facebook-grupper, så der er lidt for enhver smag. Både vores store Slægtsforskning-gruppe, en DNA-gruppe, en gruppe med Slægthistorier og en engelsksproget hjælpegruppe, og så selvfølgelig en Facebook-side, hvor vi præsenterer foreningen og vores forskellige tilbud.
4. Doedsregister.dk – en hjemmeside der indeholder oplysning om alle personer, der er døde i Danmark i perioden 1943-1969, så man altså kan finde folk helt op til det tidspunkt, hvor CPR-registret starter.
5. Slægtsforskernes Bibliotek, hvor vi nu – ud over alle de skolehistoriske skrifter – endelig har fået samlingen fra Frederiksberg Bibliotek, som vi glæder os til at rulle ud til alle jer slægtsforskere
6. Og så selvfølgelig vores helt uundværlige blad, Slægtsforskeren.

Det bliver også godt, når det igen bliver muligt for Lokalforeningsrådet at mødes igen – vi savner de friske indspark fra Rådet!

Noget af det, som har betydet rigtig meget for bestyrelsen, var den brainstorming, som vi holdt i forbindelse med generalforsamlingen i 2020. Direkte resultater heraf er den fine bog om at læse gammel håndskrift, som Kathrine har skrevet, samt bestyrelsens beslutning om online foredrag for alle vores medlemmer. I den forbindelse kan jeg oplyse, at bestyrelsen har bestræbt sig på at udvælge foredragene ud fra 2 overordnede kriterier, nemlig at det skulle være mere historisk-kulturelle foredrag (som altså ikke rammer ned i den type foredrag, som typisk afholdes i lokalforeningerne), og at det skulle være foredragsholdere, som prismæssigt ligger over FU-priserne og derfor er mindre sandsynlige foredragsholdere i lokalforeningerne. Vi ønsker altså ikke at gå foreningerne i bedene på dette område!

Senest har bestyrelsen holdt et strategiseminar, som også vil resultere i en række spændende tiltag, som I kommer til at se og høre nærmere til inden for overskuelig fremtid.

Afslutningsvis vil jeg godt takke hele bestyrelsen for et godt og konstruktivt samarbejde og for den store arbejdsindsats, som de hver især har ydet for at foreningen trives så godt, som den gør. Tak skal I ha' alle sammen.

Kommentarer fra generalforsamlingen

Flemming Jakielski, Rødovre, takkede for Dødsregistret og havde en tak med fra udlandet, hvor slægtsforskere med rødder i Danmark har haft megen god gavn af det.

Knud Spangso fremhævede de mange fine indlæg i bladet fra Kathrine Tobiassen. Beretningen blev enstemmigt vedtaget af generalforsamlingen.

3. Kassereren fremlagde det reviderede regnskab til godkendelse

Da vores kasserer var stoppet her i foråret, blev regnskabet derfor i stedet fremlagt af næstformand Per Hundevad Andersen.

Medlemssituationen

Der er nogenlunde uændret medlemstal, vi sluttede foreningsåret 2020 med 7756 medlemmer, det har ligget stabilt de sidste tre år. Indtægterne fra kontingent har således været stort set det samme som sidste år.

Indtægter og udgifter i året

Foreningens samlede egenkapital ultimo 2020 var 1.535.000 kr., mens primo 2020 var tallet 1.034.000 kr. Dette inkluderer hensættelser af legater m.v. til senere brug på i alt 201.000 kr. På grund af Corona-situationen er udgifterne i 2020 reduceret, bl.a. til lokalforeningsrådet, bestyrelsesmøder o.lign.

Bogsalget fra foreningens webshop er øget betydeligt og har givet et overskud på 142.000 kr. i 2020. Vi fik også et tilskud på 83.000 kr. fra Bladpuljen til udsendelse af bladet Slægtsforskeren. Desuden har vi fået støtte fra udlodningsmidlerne.

Der har været ubrugte legater fra både sidste år og desuden nye legater fra 2020, disse har været med til at øge egenkapitalen. Overskuddet excl. ubrugte legater fra året 2020 var i alt 446.000 kr. Vi har således nu råderum til at sætte flere aktiviteter i gang, og det vil I høre om i nærmeste fremtid.

Udgifter til aktiviteter

Overordnet set bruger vi nu 80% af vores penge til aktiviteter for medlemmerne, mod 77 % i 2019, og 67% i 2018.

Vi har haft 400-600 tilhørere til hvert af de fire onlineforedrag, hvortil kommer efterfølgende visninger. Det har givet os mod på til at fortsætte med fire foredrag i efteråret - vi bruger omkring 100.000 kr. på foredragene i år; det er dyrt at have en professionel tekniker på.

Biblioteket, bladet og webshoppen

Slægtsforskernes Bibliotek har udvidet samlingen betragteligt og har modtaget bidrag, som har hjulpet meget med at få enderne til at nå sammen.

Udgifterne til bladet er faldet med 60.000 kr., det til trods for, at vi nu kører med 64 sider i bladet hver gang, men det skyldes tilskuddet fra bladpuljen. Udgifter til ekspedition og regnskab er faldet, mens IT har kostet stort set det samme som sidste år. Markedsføring har haft en lille vækst i udgifterne, mens generalforsamlingen og bestyrelsesmøderne har brugt meget mindre, som nævnt tidligere.

Til sidst nævnte Per Hundevad Andersen, at vi er nødt til at skaffe os en ny webshop, da vores nuværende platformudbyder trækker stikket til nytår.

Kommentarer fra generalforsamlingen

Bent Sørensen, Falster, roste vinterens onlineforedrag, især fordi man kan se dem online efterfølgende, og han ønskede, at vi bibeholder denne ordning.

Regnskabet blev godkendt af generalforsamlingen.

4. Godkendelse af budget for det indeværende og det kommende år samt godkendelse af kontingent for det kommende år (2022)

Budget 2021 og budget 2022

Indtægterne for 2021 er budgetteret til 1.900.000 kr. og for 2022 til 1.905.000 kr. Udgifterne for 2021 til aktiviteter er budgetteret til 1.405.000 kr. og for 2022 til 1.401.000 kr. Det forventes, at udgifterne til biblioteket bliver mindre end i år, og det forventes, at lokalforeningerne kommer i gang igen, så der er sat penge af til det.

Udgifterne til onlineforedrag er konteret under markedsføring, som derfor er højere end i år. Det forventes også, at bestyrelsesmøderne igen afvikles fysisk, og derfor er der afsat midler til kørsel mv. i den forbindelse.

Forventet overskud i 2021: 108.000 kr. og i 2022: 125.000 kr. De forventede overskud skal vi nok få brugt - med de nye aktiviteter, som kommer.

Kommentarer fra generalforsamlingen

Per Frede Koch, Frederiksberg, spurgte til, hvorfor vi bruger så mange penge på hjemmesiden?

Per Hundevad Andersen forklarede, at det faktisk er en misvisende overskrift. Overskriften burde være IT-udgifter. Hjemmesiden er lavet i standard CMS-system, og lavet af os selv. Det er ikke der, de største udgifter til IT ligger, men derimod i medlemssystemet, som er et kommercielt system, som koster os 50.000 kr. årligt. Desuden har vi andre udgifter til IT, f.eks. Google annoncering, domæneregistrering m.m.

Budgettet blev godkendt af generalforsamlingen.

Det blev godkendt, at kontingentet fortsætter uændret for 2022.

5. Behandling af indkomne forslag

Ingrid Sørensen, Herning, havde indsendt tre forslag til behandling på generalforsamlingen, men hun var ikke selv til stede ved generalforsamlingen og havde ikke udstedt en fuldmagt til en deltager, hvorfor behandling af forslagene blev afvist i overensstemmelse med vedtægternes §7, stk. 4.

6. Valg til bestyrelsen

6a. Valg formand: foregår kun i lige år, og derfor ikke aktuelt i år.

6b. Valg af kasserer: Morten Rand Jensen, København Ø. blev valgt som kasserer.

6c. Valg af bestyrelsesmedlemmer:

På valg var Per Hundevad Andersen og Bodil Grove Christensen, begge var villige til genvalg, samt Lone Bergmann og Anton Blaabjerg, som ikke ønskede genvalg.

Per Hundevad Andersen og Bodil Grove Christensen blev genvalgt. Nyvalgt til bestyrelsen blev Peter Olsen, Thisted og Ole Selmer, Them.

6d. Valg af suppleanter.

På valg var Yvonne Christiansen, som var villig til genvalg, og Billy Skiøtt Sørensen, som ikke ønskede genvalg. Birgit Vinholt Hansen blev valgt som suppleant.

7. Valg af interne revisorer.

7a. Valg af en intern revisor for to år

Knud Spangsoe ønskede ikke genvalg. Jan Ammitsbøl Krusell blev valgt

7b. Valg af en revisorsuppleant for et år

Per Vengfelt ønskede ikke genvalg. Knud Spangsoe blev valgt.

8. Eventuelt.

Jan Uldal Niemann, Helsingør spurgte: Hvem har kræfter nok til at tage fat i Mediestream og give os adgang, når der er gået 10 år?

Formanden, Kirsten Sanders, fortalte, at vi er i løbende dialog med de relevante myndigheder, men også at det ikke lige bliver løst her og nu.

Poul Wachmann, Egedal: Danske Slægtsforskere yder tilskud til lokalforeninger, som har aktiviteter - men vi har ikke set penge endnu?

Hans Mølgård fra Lokalforeningsrådet forklarede, at pengene er undervejs, og at det er vigtigt, at lokalforeningerne selv overholder aftalen ved at indsende oplysninger om aktiviteter.

Der blev også spurgt til, hvordan man skulle forholde sig, når bladet indeholder forkerte sider og er samlet forkert, og her var svaret: kontakt ekspeditionen, så bliver der sendt et nyt blad.

Bent Jeppesen, Helsingør, har afholdt zoomkurser i slægtsforskning denne vinter, og anbefalede metoden.

Jan Roldhave, Holbæk, ønskede, at kirkebøgerne fra Christiansø og andre steder op til 1960 bliver tilgængelige online. Formanden Kirsten Sanders oplyste, at problemet for Christiansøs vedkommende er, at den kirkebog, der netop er afleveret, indeholder data helt op til omkring 1970'erne, hvor data ikke er tilgængelige pga. persondataforordningen. Bestyrelsen vil undersøge, om det er muligt at få Rigsarkivet til at lave en partiel indskanning af kirkebogen.

Det blev efterlyst, at man kan se hovedministerialbøgerne på Rigsarkivets hjemmeside, hvor de er fjernet, efter at der er lagt nye skanninger af kontramministerialbøgerne ind. Formanden Kirsten Sanders anbefalede at se hos Danishfamilysearch.dk, under Oversigt - Kirkebøger - Andre kirkebøger, hvor nogle af hovedministerialbøgerne kan findes.

Jan Roldhave ønskede også, at andre kilder blev tilgængelige, og henviste til de kilder, som de bruger i Forsvundne Arvinger på TV.

Næstformanden, Per Hundevad Andersen, foreslog, at man bruger bogen "Find din familie - slægtens gåder i 1900-tallet". Den handler netop om de kilder, der er tilgængelige i 1900-tallet, hvor man ellers støder på arkivlovens begrænsning af adgang i 75 år. Bestyrelsen lovede at tage sagen op med Rigsarkivet.

Afslutning

Formanden Kirsten Sanders takkede Knud Spangsoe og Svend Erik Christiansen for at være interne revisorer og takkede ligeledes Anton Blaabjerg for tiden som bestyrelsesmedlem. Tilstede: 46 medlemmer + 2 fuldmagter.

Ref. Bodil Grove Christensen Dirigent: Palle Øvlisen

Efter generalforsamlingen var der foredrag ved Peter Olsen, Thisted, med emnet: "Mine farfædre fik ingen børn - DNA-slægtsforskning uden DNA".

Der var tid til en snak med gode forskerkolleger, og det lune vejr inviterede til at flytte udendørs.

Nye medlemmer af bestyrelsen

Ved generalforsamlingen blev fire nye medlemmer indvalgt i bestyrelsen. De præsenterer her sig selv.

Birgit Vinholt

Jeg har været interesseret i folks levevilkår, siden jeg var barn. Fik som ganske ung overleveret et håndskrevet slægtstræ fra min fars onkel og begyndte at søge slægten via kirkebøgerne. Jeg kan huske det første minde, da jeg fandt min fars registrering i kirkebogen. Det var en rørende oplevelse. Siden er min slægt, mine kusiners og nu også mine børnebørns slægt sat under luppen, herunder med dna-forskning.

I 2018 var jeg medstifter af lokalforeningen Danske Slægtsforskere Hillerød. Vi har spændende foredrag, studiegrupper og temaundervisning, et arbejde, som er så givende og giver gode fælles oplevelser. Mit fokus er at kunne dele interessen og glæden ved slægtsforskning med så mange som muligt, så der er muligheder for at udfolde interesser i bestyrelsen og for medlemmerne.

Morten Rand Jensen

Jeg er 71 år, bor på Østerbro i København og har været pensionist de seneste seks år.

Som barn fortalte min oldemor og min bedstemor om "Rokkedrejeren", "Tyske-bedste" og andre slægtninge, men jeg hørte ikke ordentligt efter. Da jeg senere i livet blev nysgerrig efter at kende mere til familiens historie, var alle dem, der vidste noget, døde og borte.

Så måtte jeg i gang med de skriftlige kilder og de gamle fotos, mine forældre havde gemt. Det er foreløbig blevet til en bog til mine børn om mine aner. Så har de den, når de ikke længere kan spørge mig eller andre.

I de sidste 35 år af mit arbejdsliv arbejdede jeg især med økonomistyring, først i finansministeriet, så i Københavns Kommune og Hovedstadens Sygehusfællesskab og de sidste ni år i Region Hovedstaden. Så jeg føler mig godt rustet til opgaverne som kasserer og ser frem til samarbejdet i foreningen.

Ole Selmer

Interessen for slægtsforskning kom - om ikke ind med modernælken - så gennem min far. Han havde nemlig forsket siden først i 1950'erne, og da det blev muligt at søge på internettet, ringede han næsten hver dag og ville vide, hvilken knap han nu skulle trykke på! Det vakte min interesse for slægtsforskning, så efterhånden søgte jeg selv lidt i

smug. I 2011 tog jeg min første DNA-test i et forsøg på at følge Selterslægtens mandlige linje, og det lykkedes da også at finde yderligere 3 generationer, ½ år inden min far døde i 2017. Det satte han pris på.

Jeg er nu 70 år, pensioneret og bruger meget af min tid på slægtsforskning. Tidligere har jeg været praktiserende dyrlæge på Lolland og senere leder af veterinærkontrollen på det store svine-slagteri i Horsens.

Jeg håber med bestyrelsesposten i Danske Slægtsforskere at kunne være medvirkende til større fokus på dokumentation og kildeangivelser i slægtsforskningen samt at udbrede kendskabet til de muligheder, DNA-testen giver.

Min egen slægtsforskning har jeg udelukkende på det gratis WikiTree, hvor man samarbejder om de enkelte profiler og netop stiller krav til kildeangivelser. Wikisamarbejdet tiltaler mig, da det efter min mening giver det bedste resultat. Jeg er WikiTrees project coordinator for Danmark.

Peter Olsen

Jeg er 45 år, bosiddende i Thisted og har helt fra barnsben været historisk interesseret, men tanken om at forske i min egen slægts historie opstod først, da min mor efter på Tekst-TV at have læst om indscannede kirkebøger på nettet bad mig om hjælp til at finde ud af, hvem hendes mors far havde været. Det afslørede kirkebogen ikke, men hendes mormors skudsmålssbog sendte mig på en søgning efter forfædre på dén gren af slægten – og som det går mange andre, så blev jeg smittet med den uheldredelig lyst efter at vide mere.

Selvom jeg begyndte at forske i min slægt, fordi en kilde var kommet online, og selvom stadig flere kilder og hjælpefora kan findes på nettet, så er jeg tilhænger af slægtsforskning som en foreningsaktivitet. Det sociale, hyggen, nærværet – og det at mødes med folk, der ikke ruller med øjnene, når man taler om sin slægt, er vigtigt for mig.

Derfor meldte jeg mig tidligt ind i de fire lokale slægtshistoriske foreninger i mit nærrområde, og i to af disse har jeg fået æren af at være formand gennem flere år; og nu har jeg så valgt også at lade mig vælge til bestyrelsen i Danske Slægtsforskere.

Gotiske tekstprøver

Dette nummers tema handler om præster, og derfor får I her to små tekstprøver, hentet fra den særlige kilde, liber daticus, hvor præsterne kunne nedfælde oplysninger om stort og småt vedrørende deres sogne.

Det første er et klip fra hverdagslivet i Astrup-Tulstrup Pastorat, Aarhus Amt, dækkende 1866-1891. På Arkivalieronline kan det findes under *Se mere > Gejstligheden > Kirken: Præsterne, pastoratet og sognet*. Vælg herefter amt og pastorat (arkiv). Klippet er fra opslag 62.

Det andet er fra Ho-Oksby Pastorat, Ribe Amt og er en del

af pastor K. K. Blochs referat fra en synode i Ribe den 17. juni 1767. Emnet, man diskuterede, har været kontroversielt på denne egn. Opslag på Arkivalieronline: 11.

Læs teksterne igennem, gerne flere gange, hvis du ikke straks får alle bogstaverne på plads. Måske ser det svært ud, men efterhånden vil teksten forhåbentlig begynde at åbne sig. Når du ikke synes, du kan komme længere på egen hånd, kan du gå til Danske Slægtsforskeres hjemmeside, hvor du kan finde den korrekte tydning: www.slaegt.dk > Om os > Bladet Slægtsforskeren > Se bilag til bladet.

En Johanne Jensdatter, i Kinnelsø af 10 Decbr 1876 blæst
gjord Alt off for, at sin søn fra Juli 1869 - i Noobr 1871 opsol sig
i Austrå, Ljune, Knud Christensen og i det nye Dogn (for Stessen Nielsen
i Ask og Peter S. Haas i Bøjskov) fandt ikke i den tid gjord sig Kjærlig
i uagt, der kunde mere til guden for fuldst. Opførelse unallanc
fand og fudro Mand, Dunder Rasmus Andersen i Jexow, fra sin
sin man sønnest i Aars 1869.
Til sin fuds solguds Alt off.
"Hvor begjærte for Johanne Jensdatter, Mads Rasmus
Andersens fra sønnest og fudro, kan jeg efter undersøgt
Oplysning fra Leonantig Mand bevidne, at sin søn fra
Juli 1869 til i Noobr 1871 for opsol sig som: Rasmus, for
i den tid fandt en sødelig Mand og lemed aff sandt for sin
Mand."
i det nye Hjs 30 Decbr 1876
Til Bostens
Dogn og fudro og fudro

L. La Courte Comuligues af Contrabandiers og indlejn i Ah=
pindt sinne for, som Comuligues Comuligues og sinne Comuligues
Comuligues de sinne Comuligues i det nye Dogn (for Stessen Nielsen
i Ask og Peter S. Haas i Bøjskov) fandt ikke i den tid gjord sig Kjærlig
i uagt, der kunde mere til guden for fuldst. Opførelse unallanc
fand og fudro Mand, Dunder Rasmus Andersen i Jexow, fra sin
sin man sønnest i Aars 1869.
Til sin fuds solguds Alt off.
"Hvor begjærte for Johanne Jensdatter, Mads Rasmus
Andersens fra sønnest og fudro, kan jeg efter undersøgt
Oplysning fra Leonantig Mand bevidne, at sin søn fra
Juli 1869 til i Noobr 1871 for opsol sig som: Rasmus, for
i den tid fandt en sødelig Mand og lemed aff sandt for sin
Mand."
i det nye Hjs 30 Decbr 1876
Til Bostens
Dogn og fudro og fudro

Cirkus- og kvindehistorie

Vi anmelder normalt ikke skønlitteratur i Slægtsforskeren, men undertiden kan en roman nærme sig regulær slægtsforskning så meget, at en omtale kan være oplagt. Sådan er det med Joan Dansbergs nye bog, Bag portieren.

Cirkusartisten Irma Malvina Schmidt, født 1894 og død 1974, efterlod sig erindringer, som hun havde et stort ønske om at få udgivet. Det har forfatteren Joan Dansberg nu gjort, men hun gør det på sin egen, meget frie måde. Hun er absolut tro mod kilderne, forstået på den måde, at alle oplysninger om datoer, steder og diverse begivenheder er korrekte; til gengæld tillader hun sig at fabulere frit, når det drejer sig om, hvad personerne har tænkt og følt. Erindringerne bliver således en historisk roman.

Det er ikke Irma alene, der kommer til orde i bogen. Også hendes mor og mormor fokuseres der på i romanen, der er opbygget i kapitler, som har de tre kvinders navne som titler: Hortense, Helene og Irma. Großmama Hortense forsvinder dog ud af fortællingen, da hun dør omkring 1907.

Historien begynder med Irmas fødsel, mens forældrene, artist Helene Steckel og musiker Paul Schmidt, er på turné i Sverige i februar 1894. Herfra bevæger den sig fremad, og vi hører om, hvordan Irma allerede som 6-årig begynder at optræde på scenen og bedærer publikum med sine sange. Hun og hendes yngre brødre bliver oplært til at gå i forældrenes spor, og de er fra små af med på farten for at finde arbejde, hvor mulighederne gives. Nogle gange må familien splittes i jagten på jobbene, for penge skal tjenes, så der kan komme mad på bordet. Det sidste kan det i perioder ligge tungt med, men det er et lyspunkt, når familien tilbringer vinteren i nærheden af Hortenses bopæl. Beretningen slutter i 1916, hvor den 22-årige Irma er gift og har fået tre børn, og hvor hun og hendes mand, Carl Altenburg, i de vanskelige krigsåre klarer dagen og vejen ved at etablere en primitiv rejsebiograf, som de turnerer med i deres cirkusvogn.

Det er de tre stærke kvinder, Irma og hendes Mama og Großmama, der er i centrum. Alle har de problemer med deres mænd. Hortense bliver forladt af sin utro ægtefælle, men oplever det vist mest som en lettelse og klarer sig som enlig, uafhængig kvinde, der kan støtte sine døtre, når det behøves. Helene fører sin egen kamp mod gemalen, der har den holdning, at den løn, som hun kan oppebære, hører naturligt til i hans pung, hvorfra han så kan udbetale hende penge til husførelsen. Samtidig med at han som den naturligste sag af verden påberåber sig sin ret til at gå på værtshus efter deres optrædener, mens hun må tage sig af børnene.

Irma oplever, da hun vokser til, at hun ikke må gå ud uden at have

Joan Dansberg: Bag portieren. Forlaget Lunden, 2021. Paperback, 337 sider. Vejledende pris: 299,95 kr. Fås også som e-bog og lydbog.

sine brødre med sig. Ingen har dog fortalt de unge mennesker ret meget om, hvad det egentlig er, de skal passe på, udover at søsteren ikke må være alene med mænd. Mens Irma og brødrene optræder på Sverigesfærger, går det dog galt, da en fyrbøder inviterer hende ned i fyrrummet. Pigen tror, at man kan blive gravid ved at kysse en mand, og det har hun ikke gjort her, så det er mama, der savner datterens "månedlige klude" blandt vasketøjet, som finder ud af, at der er noget galt. Mor er klog og forstående, mens Pappas reaktion over for Irma er rystende; hans militære fortid skinner nok igennem her.

I periferien af historien følger vi Helenes livsglade søster, Nora, og hendes mand, der en tid har deres eget cirkus, men ender med at gå fallit med det. Helt galt går det, da manden åbenlyst har en affære med en anden artist. Den stakkels Nora mister fuldstændig livsgnisten. Irma får også sin sag for, da hun bliver gift, og svigermoren nærmest behandler hende som en tjenestepige, noget, der dog ændrer sig, da Irma føder fru Altenburg et barnebarn.

Joan Dansberg har lavet omfattende research i cirkushistorien, og bogen giver et spændende indblik i forholdene omkring århundredskiftet. Der eksisterede en skov af små cirkus, hvoraf de fleste måtte kæmpe for at overleve, ligesom artisterne hele tiden måtte være på udkig efter arbejde – om sommeren i cirkus og om vinteren måske på varieté. Vi hører om livet bag portieren og arbejdet med at træne bl.a. hestenumrene, og vi er med, når der skal skaffes kostumer til Irma. En sidegevinst er beskrivelsen af det fattige Vesterbromiljø i København, hvor familien tilbringer vintrene. Her kommer den tæt på en mordsag, som gør et stærkt indtryk på den lille pige.

Bag portieren er en velskrevet og velfortalt roman fra et miljø, som de færreste i dag kender meget til. Og en rørende beretning om en pige, der ukueligt forstår at klare sig i en til tider vanskelig tilværelse.

Danske Slægtsforskernes online foredrag

Fra Rikke Kok Benson, formand for Koldinghus – Forening af Slægtsforskere, har vi pr. 10. juni 2021 på redaktionen modtaget følgende indlæg:

I det seneste nyhedsbrev fra DS kunne man læse, at DS i den kommende sæson fortsat vil udbyde en række online-foredrag, selvom de lokale foreninger forventes at komme i gang med deres foredrag igen.

Dette tiltag blev drøftet på generalforsamlingen for Koldinghus – Forening af Slægtsforskere d. 1. juni 2021.

Foreningens medlemmer var på generalforsamlingen bekymrede for, at man med dette tilbud kan risikere, at medlemmer deltager i DS online-foredrag og fravælger de fysiske foredrag, som foreningen tilbyder igen fra næste sæson. Hvis vores medlemmer begynder at fravælge vores foredrag, kan det resultere i, at de i sidste ende vælger at melde sig ud af vores forening.

Hvis omkring 10 % af vores forening ender med at melde sig ud, ser vi en alvorlig udfordring for foreningens eksis-

stensberettigelse, idet vi ikke længere økonomisk vil have mulighed for at booke foredragsholdere mod betaling.

Dertil kommer, at med DS' planlægning af et antal foredrag på en sæson mindskes det i forvejen begrænsede udbud af foredragsholdere og temaer inden for slægtsforskningens interesseområde. Dette kan resultere i overlap af emner og foredragsholdere, der kan tvinge medlemmer til at vælge, hvor de ønsker at deltage i et givent foredrag, hvis ikke de ønsker at høre om det samme emne flere gange.

Der er altså risiko for, at DS bliver konkurrerende i forhold til vores og andre lokale foreninger frem for et understøttende tilbud. Her vil det være relevant at forholde sig aktivt til, hvad DS' formål og grundlag er og skal være.

Der var på den baggrund enighed om at udtrykke den samlede generalforsamlings bekymring over dette tiltag, både over for DS og over for de øvrige lokale slægtsforskningsforeninger sammen med en opfordring til at drøfte emnet på førstkommende møde i lokalforeningsrådet.

Svar fra bestyrelsen:

Bestyrelsen besluttede i den lange nedlukningsperiode at holde en serie online foredrag, der kunne nå ud til alle vores medlemmer.

Hensigten bag beslutningen om fortsat at tilbyde foredrag via nettet fremgår af referatet fra generalforsamlingen, hvor det hedder i formandens mundtlige beretning:

“I den forbindelse kan jeg oplyse, at bestyrelsen har bestræbt sig på at udvælge foredragene ud fra 2 overordnede kriterier, nemlig at det skulle være mere historisk-kulturelle foredrag (som altså ikke rammer ned i den type foredrag, som typisk afholdes i lokalforeningerne), og at det skulle være foredragsholdere, som prismæssigt ligger over FU-priserne og derfor er mindre sandsynlige foredragsholdere i lokalforeningerne.

Vi ønsker altså ikke at gå foreningerne i bedene på dette område!”

Herudover bør vi også se foredragene i et helt andet lys. Danske Slægtsforskere er nemlig også – eller måske først og fremmest – en forening, der består af ca. 8000 medlemmer, hvoraf kun en mindre del, ca. 2000 personer, er medlemmer af en eller flere lokalforeninger.

Det er vigtigt, at vi også har tilbud til disse medlemmer ud over Slægtsforskeren og vores forskellige tilbud i webshoppen.

Vores foredragsrækker er altså ikke et forsøg på at gå lokalforeningerne i bedene men derimod et ønske om at lave nye tiltag, som (også) når ud til de medlemmer, der ikke er tilknyttet en lokalforening. Og vi håber naturligvis, at disse medlemmer finder foredragene så interessante, at de ønsker at høre endnu mere og derfor melder sig ind i en lokalforening.

HUSK

at du selv skal kontrollere og opdatere dine medlemsdata, såsom post- og mailadresse. Kun på den måde sikrer du dig, at du får bladet hvert kvartal.

Det er vigtigt, at vi har din mailadresse, da du så får vores nyhedsbreve, og vi kan kontakte dig, hvis der skulle opstå problemer.

Hjemmeside

Danske Slægtsforskeres hjemmeside

www.slaegt.dk

Webmaster: Jesper Skov
webmaster@slaegt.dk

Kommende møder i Danske Slægtsforskere

Bestyrelsesmøder:

Lørdag 23. oktober 2021

Lørdag 22. januar 2022

Lørdag 19. marts 2022

Alle møder holdes i Odense

Generalforsamling

Lørdag 23. april 2022

Danske Slægtsforskeres ekspedition

Henvendelser til
Danske Slægtsforskeres ekspedition
sker via adressen:

ekspedition@slaegt.dk

Tlf. 52 79 90 20

Telefonen er åben for ekspedition

Onsdag kl. 15-17 - ellers telefonsvarer

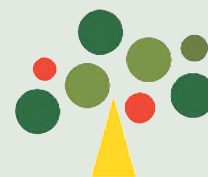
Ekspeditionen står for:

- Pasning af foreningens medlemskartotek – Udmeldelser, adresseændringer for medlemmer, der ikke selv kan klare dette
- Forsendelse af bøger, blad, m.v.
Se udvalget her: www.dsshop.dk
- Hjælp til medlemmer, der har login-problemer
- Besvarelse af diverse spørgsmål, dog ikke decideret slægtsforskningshjælp

Danske Slægtsforskeres bestyrelse

Kirsten Sanders , Formand. Asselsvej 169, 7990 Ø. Assels. Tlf. 21 21 30 91.	KIS@slaegt.dk
Per Hundevad Andersen , Næstformand. Jyllingevej 111, 2720 Vanløse.	PAN@slaegt.dk
Morten Rand Jensen , Kasserer, Kuhlausgade 21, 2100 København Ø.	MRJ@slaegt.dk
Kathrine Tobiasen , Korsagervej 13, 8940 Randers SV. Tlf. 41 28 65 30.	KTO@slaegt.dk
Bodil Grove Christensen , Hvedevej 1, 7490 Aulum. Tlf. 26 17 87 59.	BGC@slaegt.dk
Jesper Skov , Grøndalsvej 4, 9500 Hobro.	JKS@slaegt.dk
Michael Dupont , Erdalsvej 60, 2600 Glostrup.	MID@slaegt.dk
Ole Selmer , Salten Skovvej 18, 8653 Them. Tlf. 24 64 72 56.	OSE@slaegt.dk
Peter Olsen , Æblevænget 12, Tingstrup, 7700 Thisted. Tlf. 25 15 16 47.	PEO@slaegt.dk
Valgt af lokalforeningsrådet	
Hans Mølgaard , Markvej 46, 2660 Brøndby Strand.	HMG@slaegt.dk
Kurt Pajbjerg , Vestervænget 26, 8832 Skals. Tlf. 61 30 03 69.	KPA@slaegt.dk
Suppleanter	
Yvonne Christiansen , Stubmøllevej 16, 4800 Nykøbing Falster. Tlf. 53 49 11 07	YCH@slaegt.dk
Birgit Vinholt Hansen , Petersborgvænget 2, 1, 3400 Hillerød. Tlf. 30 26 98 12.	BVH@slaegt.dk

Onlinekurser i slægtsforskning

Mange af Danske Slægtsforskeres lokalforeninger holder hver vinter kurser i slægtsforskning for at tiltrække nye medlemmer, men også for at give interesserede en overskuelig indgang til slægtsforskningsområdet. Det handler ikke bare om at kunne finde rundt i kirkebøgerne og folketællingerne, men også om hvordan man "kryds og tværs'er" sig gennem de mange arkivalier, som i dag ligger foran os på skærmen. Således har tidligere folkeskolelærer og teaterchef i Helsingør, Bent Jeppesen, gennem 3-4 år undervist i slægtsforskning i lokalforeningen i Helsingør, ligesom han har været koordinator på foreningens "Slægtsforskercafe", som blev sat i søen i samarbejde med Espergærde Bibliotek som et åbent forum, hvor man blot kunne møde op til kaffe og hjælp fra 5-6 medlemmer af lokalforeningen. En aktivitet, der tiltrak 10-15 slægtsforskere en gang om måneden, og hvor flere meldte sig ind i lokalforeningen. Slægtsforskercafeen fortsætter i den kommende sæson første onsdag i hver måned på Espergærde Bibliotek, men uden kaffe: Den har biblioteket sparet væk.

Vinterens kursus i "Introduktion i Slægtsforskning" kunne på grund af Corona ikke gennemføres fysisk; i stedet blev det gennemført digitalt på Zoom-plattformen, og det gik over al forventning rigtig godt. Således skrev en elev efter kurset: *Blot for at sige tak for kurset, og især opsamlingen i tirsdags, det gav rigtig meget. Jeg har aldrig deltaget i et sådant online forløb før, men jeg tror, at vi fik en mere koncentreret undervisning, hvor du blot trak det ene emne efter det andet frem og gav os de muligheder, der kunne bruges for at gå ind i dem. Jeg tror ikke, vi var kommet så langt omkring, hvis det havde været i en fysisk klasse.*

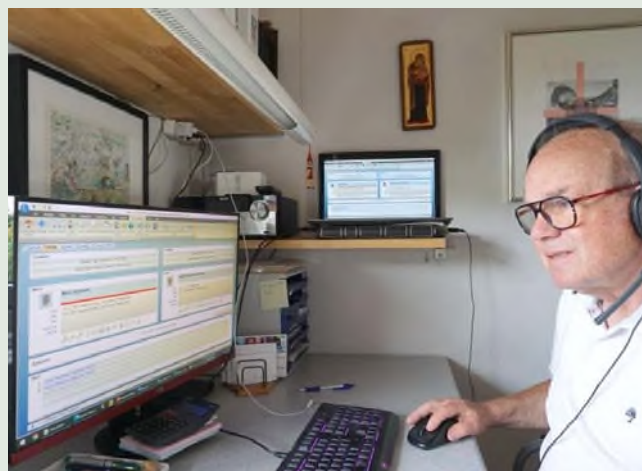
Nye kurser

Det er baggrunden for, at *Danske Slægtsforskere Helsingør* i den kommende sæson tilbyder 2 online kurser for begyndere i slægtsforskning i samarbejde med LOF. Indholdet er det samme som på de fysiske kurser, blot foregår undervisningen via Zoom, hvor man kan tilmelde sig fra alle egne af landet. Gennem 4 undervisningslektioner vil kursisterne lære om, hvordan man finder rundt i kirkebøgerne, folketællingerne, lægdsrullerne og alle de andre arkivalier, som vi alle har adgang til. På kurset vil man også se, hvordan man kan krydse oplysningerne i flere registre for på den måde at følge forfædrenes færden fra sogn til sogn. Vi vil også vise, hvordan man kan arkivere de ting, vi finder, ligesom vi vil præsentere nogle af de programmer, som man kan bruge, når man skal lave sine slægtstavler.

De to kurser starter henholdsvis den 2. november 2021 og den 1. februar 2022.

Der starter kursus på Espergærde Bibliotek tirsdag den 2. november kl. 16-18 og tirsdag den 1. februar kl. 10-12. Hvis du hellere vil sidde hjemme og modtage undervisningen foran skærmen, så gennemføres kurset digitalt over Zoom med start tirsdag den 2. november kl. 10-12 og den 1. februar kl. 16-18. Det koster 495 kr. at deltage, og man tilmelder sig på adressen: lofkurser.dk/kurser/it-viden-og-redskaber/slaegtsforskning-og-gotisk-skrift

Hvis man vil vide mere om kurserne, er man velkommen til at kontakte Bent Jeppesen på tlf. 20 96 36 96 eller skrive til bj@dis-helsingor.dk.

Bent Jeppesen ved computeren med sit kursus